

CAPITOL SISÈ

Jaume el Desdixat - Setge de Balaguer

Ja en el moment solemne en que Sant Vicens Ferrer llegia al poble la sentència favorable an en Ferrán d' Antequera els amics del Comte d' Urgell se queixaren públicament de que hagués estat elegit un foraster o extranger, de manera que 'l Sant hagué de pujar altra volta a la trona des de on procurà persuadir an aquells malcontents de que s' havia obrat amb justícia, afegint que abans den Jaume hauria tocat la Corona al Comte de Prades i al Duc de Gandía. No 'ls pogué convencer i aixís plens de desconort anaren a comunicar la fatal nova a llur senyor.

Gran fou el sentiment den Jaume al saber el resultat del Compromís de Casp, per açò moltes personalitats li adreçaren paraules de condol, i el Parlament Català el recomenà al Rei per conducte de sos ambaixadors: «Item més amb aquelles paraules pus honestes que poràn e sens denotar alguna particular afecció, tant com puxen, recomaràn lo comte d' Urgell al senyor Rey suplicant-lo que, atseses les grans despeses que lo dit comte ha sostingudes per la qüestió de la successió, amb consell de grans doctors e lo gran deute de sang que ha amb ell, lo vulla haver per recomenat.» (1)

Al Parlament envià en Jaume una ambaixada dient que havia gastat molt en la qüestió de la successió; que si li tornaven la Casa a l' estat en que 's trobava abans del conflicte ell faria

(1) Monfar, «Hist. Condes Urgel», tom. II, pàg. 446.

lo que devia, altrament li seria millor abandonar el Regne i pendre un altre camí. Portava aquesta ambaixada Ponç de Perellós i l'Oficial o Provisor de Balaguer, els quals foren enviats pel Parlament a Saragossa, ont era aleshores el monarca. En Ferràn respongué als ambaixadors que sa intenció no era aplastar al Comte, ja que era son cosí: anç bé volia que fos la segona persona del Regne, i per tant li pregava que, ja que s'havia fallat en contra d'ell, no's volgués perdre tirant pel mal camí, puix, per més que facés, no li podria pendre la corona, i aixís lo millor que podia practicar era mostrar-li fidelitat.

A la comtesa na Marguerida li havia produït tal esglai la sentència desfavorable a son fill que, menyspreuant els oferiments del Rei, animava a son fill en Jaume a que confiés aquest afer a les armes; li representava el valor de sos avanpassats, fent-li entendre que una volta fos vist capitanejant un bon exèrcit, se li giraria en son favor tot el Principat i que en tot cas li valia mes morir en defensa de la justícia i del Regne que no pas deixar aquest en mans de l'Infant de Castella. Segons sembla, la continua excitació de na Marguerida a son fill consistia en aquelles paraules: «*Fill meu o rei o res*» (1) i per a inclinar-lo a l'esperança se servia de les pseudo profecies de l'abat Joaquim i dels *fratricel·li* francescans que tanta popularitat obtingueren en aquell temps. Tant pogueren les paraules d'aquesta indomable senyora que en Jaume, porug de sí, començà a treballar per a efectuar una sublevació (2).

Els del Consell exhortaven al sobirà que comencés el procés contra el Comte ja que retardava prestar-li obediència. Havent enviat en Ferràn alguns ambaixadors a Balaguer el Comte els feu passar amb bones paraules, lo que prengué el Rei com una ficció, i certament no anava errat, puix que ja aleshores alguns havien aconsellat an en Jaume que esperés a l'exèrcit

(1) «O Cesar o res»: era el crit dels Borgies i que fou de moda per molt temps.

(2) Pot veure's la participació de tota la família comtal en la guerra mirant les lletres interceptades. *Appendix II* doc. XXV, XXVI, XXVII, i XXVIII.

reial prop d'Alcolea i li presentés la batalla, cosa que no realitzà per disposar de poca gent. Surtí el monarca de Saragossa amb 2.000 homes armats amb intenció de castigar al Comte si no se li donava amb la deguda obediència i, havent entrat a Catalunya, manà que mil llances passessen a fer la guerra als llocs que 'l Comte tenia a les riberes del Segre i del Ció, sobre tot a la comarca de Balaguer, els quals prengueren quatre possessions den Jaume i se retirarem amb el Rei a Lleyda on feu aquest sa solemne entrada. Veient en Jaume que encara era massa aviat per trencar totes les relacions amb en Ferràn li envià com ambaixadors Ponç de Perellós, Ramón de Perellós, Francesc de Vilanova i Fr. Dalmau Sacirera, quins portaven ordre de tractar despai amb el monarca de les mercès que d'aquest esperava obtenir el Comte; però l'objecte era passar temps per a veure si venia la gent que li era promesa de Guas-

SEGELL DE JAUME EL DESDITXAT
(De l' arxiu mun. de Balaguer).

cogna i Anglaterra per a fer la guerra contra 'l Rei. En Ferràn que sospitava els projectes den Jaume feu dir als ambaixadors que no serien admesos a cap tracte ni esperessen res, si no prestaven la deguda obediència, i que si açò no feien, procederia contra llur senyor; sentint açò els embaixadors, per a no irritar al Rei, acordaren fer-li el «sagrament i homenatge» segons la

costum de la terra i el poder que 'ls hi havia donat el Comte (1). Aquesta cerimònia solemne tingué lloc al peu de l'altar major de la Seu de Lleyda el jorn 28 d'octubre de 1412.

Realizat que fou aquest acte, el Rei restà content i s'en seguí una relativa pau i tranquil·litat de manera que a 8 de febrer de 1413 escrigué al Comte des de Ager an en Ferràn: «A mon senyor lo Rey»; en qual carta li parla de «Felip Daygues, Miquel Garcia, Panhal de Munt Real e Lopito» presos a Balaguer. Al més següent encara durava aquesta concòrdia, car el monarca adreçava una amigable lletra an en Jaume donant-li mercès per haver castigat certs malfactors: «havem haut fort singular »plaer no solament per sguart de la justícia que havet feta, més »perque appar que havets intenció de fer coses que tornan a »nos en servir e plaer.....; nos animats en major amor devers »vos, per que us pregam que axí com bé ho començats ho continuets» (2)

No obstant passat un altre més ja havia de fer-li el Rei un manament, çò és, que entregués als veguers de Lleyda i de Pallars un criminal anomenat Jaume Palau, protegit per veguer de Balaguer (4). Però ja aleshores preparava en Jaume una forta sublevació contra el Rei i, per a que tingués efecte, cercava tot el favor possible d'alguns prínceps estrangers, particularment del reis de França i Navarra, i, havent-se excusat aquestos, se presentà a Burdeus Antòn de Luna i García de Sese, per a que en nom del Comte fessen confederació amb Othomas duc de Clarendia, fill segon d'Enric IV, rei d'Anglaterra, i amb Eduard, duc de York, comte de Cambridge, i en aquesta lliga hi entrà també el Comte d'Orset; més el de York abandonà al Comte d'Urgell i quan en Ferràn estava assetjant Balaguer contragué amb ell una aliança. Feu també un pacte en Jaume amb Eimeric de Comenge i Joàn de Malleó,

(1) Se molt bé que s'ha disputat molt sobre aquest fet dels ambaixadors, però crec que aquestos obraren segons les instruccions rebudes den Jaume.

(2) Arxiu de la Corona d'Aragó. reg. 2401, fol 103.

(3) Id., id.: reg. 2384, fol. 6.

capitans francesos, els qui, segons convení, havien d' ésser a Catalunya per tot el setembre de 1413 amb 2.000 cavalls, 800 llances i 500 ballesters de cavall; havien d' entrar per Andorra i pel vescomtat de Castellvó. Envià el Comte a Tolosa a Bernat de Llorac i Gispert de Guilaniew, cavallers de sa Casa, per a precurar que Pere Ramón de Rapistany, senyor de Campanacho, vingués amb tota la gent possible i Antòn de Luna, estant a Burdeus, se posà en tracte amb Basili de Génova i amb Anglot i també amb Garcíá d' Agremonte o de Vasconia, capitans d' armes angleses, per a que entressen a l' Aragó lluitant juntament contra en Ferràn.

N' Antòn de Luna, tornant de França, prengué alguns castells d' Aragó, entre ells Trasmoz i altres del mateix regne caigueren en possessió del capità Basili i se fortificaren en el de Loarre, alçant per tot arreu partides a favor den Jaume i fent-lo aclamar pels aragonesos com a rei. Les noves d' aquesta guerra que cada dia arribaven a Barcelona obligaren al Rei a escullir an en Francesc d' Eril per a que, amb auxili dels de Saragossa i Osca, anés a pendre els castells que Antòn i Basili havien conquistat.

El comte en Jaume tingué avís d' aquesta expedició i manà que surtissen de Balaguer (1) 200 cavalls i mes de 300 ballesters que des de Linyola espiaven la marxa den Francesc fins que 's trobaren les dues forces a Margalef prop de Lleyda i els soldats del Comte mataren tres o quatre dels den Francesc d' Eril i apresonaren gaire bé a tots els restants. Era capità de les forces del Comte un tal Berenguer de Fluvià, qui portava un estandart vert, blanc i negre. Després d' aquest fet surtí el Comte de Balaguer molt content per la gesta de Margalef i se 'n anà a Castelló de Farfanya per a veure i animar a la guarnició no sols d' allí més també dels demás castells del vescomtat d' Ager.

(1) Arxiu Corona. Aragó. Rex..... Cf. «Col. doc inéd. III, passim. «Sumaria contra el Conde de Urgel» pàg. 57-90.

Pensaven els amics del Comte que era convenient, per a donar entusiasm i calor a la guerra, pendre la ciutat d'Osca a l'Aragó i la de Lleyda a Catalunya, i realment foren començats molts preparatius per a donar l'assalt an aquesta última població, i, mitjançant algunes lletres, el Comte (1) la Comtesa (2) i l'Infanta Elisabet (3) obtingueren que a Menàrguens s'hi reunissen 2.000 homes de peu i 400 de cavall, als quals en Jaume donà per capità i director a Mossèn (4) Fluvià. Entre altres coses que digué el Comte a l'arengar les tropes mereixen recordar-se aquestes seues paraules: »Germans: ja sabets com per »justicia aquest regne és meu e com malvades persones lo »mon tolt, el infant de Castella per potencia lo sen'ha portat el »et a mí és ara promés que jo hauré la ciutat de Leyda ab la »qual yo cuyt fer mos affers en cars que haja, porque jous »prec que vos altres façats bé vostres affers axí com jo confiu »de vosaltres e tenint per capità mossèn Fluvià e fet per ell »així com per la mia persona». (5)

En Ferràn, veient l'acció bèl·lica del Comte d'Urgell, reuni son Consell i després la Còrt del Principat i els hi representà la conducta den Jaume i con tots els medis suaus que havia esmerçat per atraure'l al bon camí resultaven inútils. Aleshores Sagarriga, el cèlebre arquebisbe de Tarragona, en nom de l'assemblea respongué al Rei aquestes paraules: »Senyor molt excel·lent: la cort ha sobirana consolacio que vos en aquest acte »hajats proceit e proceiscats així justament que vullats ab ella »comunicar vostra justificació; solament vos suplica que vullats »la justicia acompanyar de clemencia» (6).

El 27 de juny comparegué a Barcelona, a la presencia del Rei, en Dalmau Desbert, batlle general del Principat de Cata-

(1) Vegin-se les lletres interceptades. «Col. doc. inèd. III» i *Appendix II*.

(2) Vegin-se les lletres interceptades. II. e.

(3) Vegin se les lletres interceptades. II. e.

(4) La paraula *mossen* ve de meus-senyor=mos-en; aixís mossèn, mos-senyer, micer són d'igual significat i s'aplicaven a tots els lletrats. «Chronica de Pere IV, pàg. 17, n. 1.

(5) Cf. Giménez Soler «Jaime de Aragón» pàg. 168.

(6) Monfar «Hist. Condes Urgel» tom. II, pàg. 478.

lunya amb una llarga petició en que suplicava al sobirà que manés complir el consell que se li havia donat de pendre la ciutat de Balaguer, viles i castells del comtat d' Urgel i vescomtat d' Ager i al mateix Comte i quants li donaven ajuda i consells. El Rei manà aleshores al Governador que ho anés a executar, juntant la gent necessaria per aquest objecte (1). Surtí el Governador acompanyat de Simó de Mur, Ramonet de Peguera, Macià Despuig, Jaume Alamany i altres cavallers; i havent arribat a Lleyda passaren el pont, prenent el camí de Tèrmens, i se trovaren el diumenge, 16 de Juliol, a l'horta de Balaguer acompanyats de molta gent. Alguns dels cavallers que venien amb el Governador romangueren en la dita horta amb trompetes per a intimar als de la ciutat les lletres comminatories i deixar-les al portal del pont, però no gosaren arribar-hi perquè des de la torre que hi havia al costat del pont els del Comte engegaren llurs sagetes, i així un prengué la llança i plantant-la a terra entre'l pont i la Casa de la Comtesa, en la mateixa llança hi deixà la lletra dirigida als paers i veïns de Balaguer. En aquest temps succeí la derrota de Basili i de les companyies d' anglesos que a l' Aragó defensaren el partit del Comte d' Urgell (2).

El dia 7 de Juliol donà el Rei ordre al Governador de Catalunya de vigilar els moviments de Jaume i de perseguir-lo, si surtía de Balaguer (3); mentrestant preparava ja l' atàc a Balaguer escrivint an aquell, l' endemà: «Manamvos que vista la pre-»sent vos certifiquets ia en aqueixa ciutat [Lleyda] si ha ginys »(4), pavesos de barreres, bombardes que tiren de IIII (5) quin-

(1) La sentència reial contra en Jaume pot veure's en l' *Appendix II*, doc. XXXI.

(2) De la derrota dels Anglesos ne parla difusament Zurita «Anales» II, XII, cap. XVII.

(3) Arxiu Cor. Aragó. R. 2402, fol. 12. — R. 2403, fol. 33 etc.— *Appendix II*, doc. XXIX.

(4) Les màquines per a aterrar muralles s' anomenaven genèricament amb el nom de *ginys* o *enginys* i als que les feien enginyadors. Balari, «Orig. h. Cat». pàg. 352 i seg.

(5) Sobre les bombardes i altres peces d' artilleria. Cf.—Aràntegui «Apuntes históricos sobre la artillería española en los siglos XIV i XV». Vegi's Bull. R. A. Hist., tom. IX, 1886, pàg. 152.

»tars ensurs d'aquesta terra ni madera o fusta (1) pera marte-
 »llets, barreres e altres artilleríes. E daço largament nos certi-
 »ficats en continent» (2). Del mateix temps son varies lletres
 reials manant confiscar molts béns del Comte (3).

El dia 15 del mateix juliol cridava a les hosts de les vegue-
 ries de Lleyda, Cervera, Tàrrega, Manresa, Berga, Vilafranca
 i Montblanch a fi de que cada vegueria li enviés per a enllestir
 la guerra contra el Comte «gent triada e bona fins en nombre
 »de II^m [2.000] en cinchcents homens ben armats la mitat balles-
 »ters e la mitat scudats e lances» (4). Finalment, veient el so-
 birà que la cosa s'anava complicant, mentres ses tropes feien
 la guerra en les parts de l'Aragó contra Antón de Luna i els
 extrangers que militaven a les ordres den Jaume, determinà
 anar personalment a dirigir la guerra.

El Comte, quan fou sabidor de la deliberació den Ferràn i
 que venia a combatre 'l, no savia quin partit havia d'adoptar,
 si 's posaria amb tot son poder en campanya, esperant al Rei, o
 si l'aniria a trobar per a derrotar-lo en el camí o si's tancaria a
 Balaguer amb tota la gent. S'inclinava el Comte, i açò era cer-
 tament lo millor, surtir amb la força que tenia i juntar-se amb la
 gent de n'Antón de Luna i anar defensant els castells lluitant amb
 les armes, i si's vegés molt apurat anarse'n a França: aixís hau-
 ria salvat sa persona, ja que no l'estat. Però Antón de
 Luna no vulgué mai surtir de son fortíssim castell de Loarre,
 puix que, encara que havia estat un dels principals instigadors
 den Jaume a la guerra, temia el perill que duia fer la guerra
 contra el Rei en les esplenades o resistir tot son poder. Però la
 comtesa Marguerida no volia que son fill correngués amb l'exèr-
 cit i presentés lluita en la campanya sinó que l'exhortava a
 que 's fortifiqués a Balaguer, car tenia tanta confiança en l'inex-

(1) Vegi's Balari «Orig.» p. 656.

(2) Arxiu Cor. Aragó, R. 2383. *Appendix II*, doc. XXX.

(3) Arxiu Cor. Aragó, R. 2383, fol. 94.—R. 2402, fol. 8 et passim.—R. 2403
 fol. 45—*Appendix II*, doc. XXXI, XXXIV etc.

(4) Arxiu Cor. Aragó, R. 2383, fol. 99.

pugnable d'aquesta fortalesa, que a son entendre, al Rei li seria impossible el conquerir-la. No s'equivocava, diu Monfar, (1), amb tal que la ciutat estés molt proveïda d'armes, pólvora i queviures, puix qu'està de tal manera edificada que mitjançant aquestes provisions i una bona cavalleria per a donar de tant en tant algunes correries pels voltants podia sostenir-se molts anys encara que l'assetgés un poderós exèrcit, majorment confiant en els reforços de n'Antòn de Luna, del Duc de Clàrença i d'altres estrangers que l'hi havien promès. Aixís, doncs, adoptà el Compte aquesta última proposició i començà a fortificar-se més i més a Balaguer (2).

A 23 de juliol en Ferràn surtí amb nombrosa gent armada de Barcelona cap a Montserrat, d'aquí se'n anà a Igualada i el dia 1 d'agost ja se trobava a Tàrraga (3); mentrestant en el camí anava augmentant el contingent de son exèrcit. Dos dies després passava per Lleyda i finalment arribat a Menàrguens volia presentar-se davant de Balaguer la mateixa nit del 4, però no pogué perquè el riu era molt crescut aleshores, i aixís romangué prop de Menàrguens (4). Al dia següent pretenia en Ferràn donar l'assalt a la població, més la vila i castell se li varen retirar espontaniament; amb açò tingué ja expedit tot el camí que va de Lleyda a Balaguer.

Amb tot son exèrcit arribà el mateix dia, 5 d'agost de 1413 en Ferràn a Balaguer, i al següent reconegué la situació de la ciutat i posà el Reial al pla del Sant Crist, voltant l'exèrcit tota la ciutat fins per la part del riu (5); en el monestir de les monges d'Almatà, ja abandonat per elles, s'hi situà en Bernat de Centelles, Gil Ruíz de Liori, el mariscal Alvar de Avila i

(1) «Hist. Cond. Urgel.» tom. II, pàg. 484.

(2) Vegi's el doc. 35 de l'arxiu mun. de Balaguer sobre les obres dels murs.

(3) Doc. XXXV del *Appendix II*.

(4) Aquí Bofarull correteix injustament an en Zurita. — Ben clarament ho diu el document. (R. 2402, fol. 11 Arxiu Cor. Aragó) «Per tant que lo riu es crescut no som poguts passar e son aturats aci».

(5) Continuament temia en Ferràn que s'escapés en Jaume. R. 2402 fol. 12

Pere Alfons de Escalante amb 700 homes armats. L'«Adelantado» major de Castella amb 600 llances se col·locà prop de la ciutat en la vall que hi ha en la part del torrent; i aixís s'anà distribuint el restant de l'exèrcit.

El 19 d'agost arribà n'Alfons, duc de Gandía, que havia estat un dels aspirants a la Corona en Casp, però que ara militava a les ordres del Rei: vingué amb molts barons i cavallers de València i 300 cavalls que anaven per son compte. Manà el Rei al Duc que passés a l'altra part del riu, prop del convent de Sant Domingo, però al ésser ja casi en el lloc senyalat, sutiren de la ciutat i de les barreres que hi havia al costat del pont algunes companyies de ballesters i fletxers anglesos, gascons i naturals del país, els quals li donaren tal combat que n'Alfons perdé molta gent en la lluita. Al dia següent se juntaren amb el Duc el Gobernador de Catalunya, Guerau Alamany de Cervelló (1); Berenguer Arnau de Cervelló; Pere de Cervelló; el germà del comte de Cardona i Ramón de Bages amb 600 de cavall que 's fixaren prop del monastir, que era un dels llocs més perillosos, puix era fortament combatut de la gent que hi havia a la Casa forta de la Comtesa i dels de la ciutat, essent continuament el blanc dels trabucs i bales de les bombardes que 'ls engegaven des de la ciutat i des de 'l castell. Aquesta fou la causa de la decisió del Duc de Gandía en pendre el convent de Sant Domingo, que estava en mans de la gent del Comte, i el 24 d'agost ho provà, més no pogué lograr-ho; al dia següent, de bon matí, amb tota la seva gent hi tornà, i amb un fort i sagnós combat pogué pendre 'n possessió.

Lo que més neguit donava al Rei era no disposar de prou màquines de guerra; a Lleyda s'hi fabricaven molts trabucs de singular potencia, que des de la ciutat els portaven moltes vegades amb barques els *rays* tortosins (2) i en el Reial tenia en Ferràn nombre d'enginyadors i mestres de fondre ferro per a

(1) Sobre Cervelló, publicarem en l'*Appendix II* algunes lletres.

(2) Argiu Cor. Arag. R. 2381, fol. 94.

l'artilleria, els quals treballaven de nit i dia. No's cansava el monarca d' escriure a Barcelona (1), Valencia, amb la qual ciutat feu un pacte per a que li enviessen gent a Balaguer (2); a l'Aragó, (3), a l'Arquebisbe de Tarragona (4), que li trametessen gran quantitat de fusta i metall; dels pobles veïns continuament portaven carbó i llenya; i en quant a la pólvora, salitre i sofre, gaire bé cada dia escrivia a Barcelona a son fill i al Bisbe de Lleó que estava amb aquell (5).

Però tampoc dormien els assetjats, que tenien defensada la ciutat per bons murs i inmillorable castell, fornida de ballestes; ademés tenien algunes bombardes que tiraven bales, segons en Monfar (6), de cinc a set quintars; la major d'elles s'havia fabricat a Castelló de Farfanya i l'anomenaven la bombardada major. N'hi havia també dins la ciutat unes trenta d'ordinaries que llençaven bales més grosses que una taronja. Però totes aquestes màquines foren desseguit de poc profit, puix li mancà al Comte la pólvora que tant necessaria li era per a la defensa de la ciutat, éssent lo més fatal que quan en Jaume considerava guanyada sa causa, puix va saber estaven a punt d'entrar a Espanya T. de Montbrú, Joàn Ros i Ramonet de la Guerra, capitans francesos amb 1.200 homes de cavall, els quals havien rebut ja del Comte 6.000 florins, per certes baralles se'n tornaren i mai més foren vistos ni restituïren els 6.000 florins.

Cal observar, no obstant, que també al Rei n'hi succeïen de desenganys, com el que tingué amb el moro Aliot, Alí de Bellvís, que devia entregar-li 1.073 florins d'or de part del Batlle General de Valencia, però arribat a Balaguer, en lloc de donar-los an en Ferràn, se va introduir a la ciutat sense que aquest els pogués recobrar, com se'n queixava en una lletra (7). Tan apretat estigué el Rei per manca de diner que'l dia 20 de sep-

(1, 2, 3, 4 i 5) Textos en l' *Appendix II* i en el Reg. 2403, fol. 98 et passim. R. 2392, fol. 105. Arxiu Cor. Arag.

(6) «Hist. Cond. Urgel». tom. II, fol. 492.—Bofarull diu que's exageració però sabem que el Rei ne tenia que tiraven «III quintars ensurs» Arxiu Cor. Arag. R. 2383, fo. I, 91

(7) Arxiu Cor. Arag. R. 2381, fol. 64.

tembre ne demanava amb gran sentiment a l'Arquebisbe de Tarragona i al Bisbe de Lleó, representantlos-hi la vergonya amb que's veuria obligat a alçar el setge, si no n'hi enviaven (1).

Més la Comtesa en mig dels infortunis estava tant animada que infundia valor als que començaven a veure la realitat de la situació, i per a obtenir aquest intent fingia lletres sobre els grans socors que enviava Antón de Luna i el Duc de Clarcncia, i fins una nit manà fer a Castelló grans foguerades i il·luminacions per a donar a entendre que la ciutat havia rebut auxilis i aixís tot-hom s'animés. Els balaguerins descobriren l'engany i els paers intentaren persuadir al Comte que procurés capitular amb el Rei, però ell els responia sempre que's defensessen valerosament que, si arribava l'hora d'entregar la ciutat, ell obtindria el perdó de tots. En canvi al monarca cada dia li creixia la gent; els uns rellevaven als altres, cosa que no era possible als assetjats perque ni eren tants com els de fòra ni tots soldats, anç bé la major part eren pagesos més acostumats a l'aixada que a les armes, els quals comensaven a desesperar-se al veure les cullites perdudes del tot, les cases mig enfonzades; además estaven disgustats els naturals de la ciutat perque el Comte s'havia aventurat a un setge tant tremend sense demanar el concell dels paers i còsuls locals.

Temia el Rei que vinguessen socors al Comte, puig veia ben bé que si aquestos arribaven se podrien sostenir els assetjats tot l'hivern, cosa que li havia de portar molts gastos i grans inconvenients; per açò donà tanta pressa als enginyadors i als que li enviaven les municions, manant al ensems que's donés un combat activíssim per totes parts contra la ciutat. De la banda d'Almatà combatíen al castell Bernat de Centelles i Alvar d'Avila, marescal de l'exèrcit; Pere d'Escalante dirigia la punteria a una torre magnífica del mateix catell amb dues grosses bombardes; i amb una màquina de proporcions colossals se

(1) Vegi's l'*Appendix II*, doc. XLVI.

portava l'ofensiva des de la part del mur, prop del *portal del gel*; aquesta màquina llançava una pedra de 34 arrobes de pes (1). Tres altres bombardes hi havia prop del portal de Lleyda que tiraven a les torres i murs que hi havia en aquella part, punt en que s'hi col·locà també un castell de fusta molt alt, des de on una companyia de ballesters causava tant gran extermini que ningú gosava sortir a les torres i altres llocs elevats. A la part del pont, en el convent de Sant Domingo on lluitava el Duc de Gandía, s'hi va col·locar un gran enginy i una bombarda de coure, que havien portat de Barcelona i que perteneixia al General de Catalunya, la que amb bales de cinc quintars de pes combatia la primera torre del pont i la Casa de la Comtesa.

En Ferràn manà a 10 d'agost que's publicués als paers i veïns de Balaguer i als barons i cavallers que hi havia dins la ciutat un edicte en que 'ls notificava que 'l dia 11 de juliol (2) els hi havia ja adreçat una lletra manant-los que se separessen del Comte, però que no fou obeït, i aixís ordenava que's publicués aquesta segona, que no pogué ésser entregada als de la ciutat, car aixís que s'atancava algú del partit del Rei el surtíen a rebre amb bales i sagetes. Aleshores en Ferràn ordenà que a sò de trompeta un pregó recorregués els murs de la ciutat publicant amb veu alta l'edicte que era del tenor següent:

«Ara hajats queus fan saber de part del senyor Rey; que »com ell hagues manades esser publicades certes lletres, mes »dintre la ciutat de Balaguer et la dita presentació segons manifestament apar allí per alguns impediments no puga esser »feta, a major cautela lo senyor mana lo efecte de aquelles le-

(1) Diu en Zurita («Anales» ll. XII, cap. XXVI) que Joàn Gutiérrez d'Enao construía grans bastides per al setge de Balaguer, com ho havia fet a Antequera; per lo que el Rei li senyalà com a mestre de bastides un florí d'or diari. (Arxiu Cor. Arag. R. 2382, fol. 140). També premià el Rei, nomenant-lo «fuster de cambra en pau i en guerra» a Aleix Morgues, per sos serveis en el setge de Balaguer. La casa Portolà, actualment Alòs, conserva en sa sala algunes pedres d'extraordinaria grandor, llançades durant el setge.

(2) *Clamor multorum*, etc.—*Appendix II*, doc. XXXIX.

»tres esser publicat per la forma següent: Que com fama pu-
»blica haja manifestament divulgat que Don Jayme Durgell, fill
»del Comte Durgell, no guardant la feultat que es tengut al dit
»Senyor axi com son verdader rey e senyor, haja en les ciutats,
»viles, lochs et castells, que foren del dit en Pere, congregat
»gents darmes stranyes per dampnificar lo dit senyor; volen[t] de
»açó sabre la veritat ha manat de les dites coses esser inquirit;
»et per tal que per les coses contengudes en la dita enquesta
»se mostra manifesta suspició contra ell et altres a ell adherents
»et consell, favor et ajuda donants, que de les dites ciutats, vi-
»les, lochs et castells ses disposat ab les dites gents estranyes
»de damnificar et guerrejar sos regnes et terres, et aquells ocu-
»par et arrebellar contra ell et son imperi et potestat, a humil
»suplicació per part de son fisch a ell feta, haut sobre açó ma-
»dur et digest consell de prelats, barons, nobles et cavallers,
»sindichs de les ciutats viles et lochs del Principat de Catha-
»lunya, per securetat de la cosa publica de sos regnes et terres
»ha per justicia provehit les dites ciutats, viles, lochs et castells
»esser presos a ses mans et poder. E per ço mana lo dit senyor
»al dit Don Jayme Durgell et a tots los nobles, cavallers, scu-
»ders de sa saquela et habitants de les dites ciutats, viles, lochs
»et castells sots la fe et naturaleza que son tenguts a ell aixi
»com a son rey et senyor que a la dita apprehensio no facen al-
»gun empach, ans aquella lexen fer franquament et segura et los
»dits nobles cavallers et scuders de la campanya del dit Jayme
»Durgell desisten es lunya. E jatsie de açó sien estats requests
»per lo seu governador de Cathalunya, açó fer han recusat; per
»tant lo dit senyor no contrestant pugues procehir en altra ma-
»nera contra ells et cascu dells, empero de sola benignitat et
»gracia los requer encara, els mana que complenquen et facen
»les dites coses, les quals si complir et fer recusaran procehira
»contra ells et cascu dels, segons de justicia requerra». (1).

Cap resultat donà aquesta intimació del 10 d'agost, però

(1) «Coleccion de doc. inédit. Cor. Aragón», tom. III, pàg. 129-130.

desitjant el monarca procedir amb benignitat, el dia 22 del mateix més manà publicar-ne un altra en que, referint els mateixos motius que havia exposat en les altres lletres, concedia perdó general a tots els de la ciutat de Balaguer que dintre 'l terme de quinze dies, des de la publicació d'aquest pregó, surtissen de la població i s'apartessen del servei den Jaume; exceptuava solzament al reus d'heretgia, sodomía i als culpables de la mort violenta de l'Arquebisbe de Saragossa i del Governador de Valencia. El dia 20 passaren al partit del Rei l'Abad i demés Religiosos de les Avellanes. Finit el terme de l'últim pregó, a 5 de setembre, en Ferràn manà anunciar-ne un altre des de 'l monestir d'Almatà per a que ho sentissen els del castell; en ell prorrogava el dit terme fins al 10 del mateix més (1).

Mentrestant les armes del Rei foren a combatre algunes poblacions i castells del Comte; a l'Aragó se donaren i foren incorporades al partit reial Alcolea, Almolda, Castellfollit, Albalat, Oso, Rafols, Puig de Cineu, Estanyosa i altres possessions de la Casa d'Entença; a Catalunya se conquistaven Albesa, Ivars, Os i les Avellanes, i a 20 d'agost, després d'un fort combat, se retia Agramunt a l'assetjador Guerau de Cervelló, però mitjançant aquestes promeses fetes el dia 13: que la vila havia de restar en poder l'Infanta Elisabet, que aquesta retició no havia de perjudicar als drets que aquella senyora pogués tenir, i finalment que la vila percebría les impositcions per espai de vint anys (2). Aquest pacte fou confirmat el 2 de janer següent estant el Rei a Lleyda.

La mateixa benignitat manifestava en Ferràn amb les altres poblacions que defensaven els drets del Comte: bona prova ne tenim en l'ordre que donà el dia 12 del mateix més a Pascasi

(1) Col. doc. inéd. tom. III, pàg. 129, 136 i 137. *Appendix II, n. XLIII*. No obstant aquest últim pregó, el Rei se gloriava el dia 8 de que tots els béns dels balaguerins estaven confiscats per ordre seva. Arxiu Cor. Aragó R. 2422, fol. 14.

(2) L'original és a l'arxiu mun. d'Agramunt, perg. n. 562.—Restaren els de la vila molt agraïts a les mercès que 'ls hi otorgà en Ferràn, principalment per l'exempció de molts tributs. Ibi, perg. n. 70.

Lledós «fidel cavaller de Casa nostra» per a que prengués Castelló de Farfanya, fent que 'l juressen Rei, que ell prometia per sa part la conservació de sos privilegis i que la vila jamai seria separada de la Corona d' Aragó (1); i si bé és veritat que Castelló no escoltà la veu de la sirena coronada i continuà defensant al Comte, amb tot i açò, al retir-se el dia 7 de novembre, rebia, juntament amb la pau, la conservació de sos furs i bones usances (2). La mateixa conducta observà en Ferràn amb Tartareu el 25 de setembre (3). Arbeca, Linyola i moltes altres poblacions seguiren l'exemple de Castelló defensant-se heroicament sense voler capitular fins que fou retuda Balaguer. Els castells del vescomtat d'Ager, ribera amunt del Segre, com Pons, Oliana i Tuirana, no foren atacats aleshores esperant que fos acabat el setge de Balaguer.

Se patia a la ciutat en aquest temps gran necessitat, i els anglesos se queixaven de que en Jaume no'ls donava el menjar amb l'abundancia que solia fer-ho; ja no's pagava el sou a la gent d'armes, puix que 'l Comte havia acabat el diner i el gran tresor que li havia deixat en Pere, son pare; era tanta la manca de provisions que n'hi havia molts que les compraven als enemics, lo qual sentia molt la comtesa na Marguerida i deia que ella menjaria rates, gats i altres coses més immundes, abans de cercar les subsistencies entre 'ls enemics de son fill. En el castell i palau del Comte també se sentia la necessitat, car havien acabat el pa, arribant a tal punt aquesta miseria, que una nit en Jaume se'n anà sol a la casa de l'Oficial o Provisor del Bisbe d'Urgell i li demanà que li donés pa per a menjar, puix que al palau feia dos dies que no n'havien tastat; l'Oficial plorant de compassió li va entregar tot el que 'l Comte se'n va poder emportar, i al dia següent li envià dos sacs de farina i una bota de vi per a socòrrer la necessitat de la familia comtal. Són paraules den Monfar.

(1) Arxiu parroquial de Castelló. Trasllat de privilegis, pàg. 121.

(2) Arxiu parroquial Castelló, ll. e. pàg. 124.

(3) Arxiu Cor. Aragó. R. 2393, fol. 96.

Fins aleshores els de la ciutat havien confiat un xic del socors que, segons afirmava en Jaume, devia arribar de França i Anglaterra, però veient que aquell no venia i com per altra banda en Ferràn els menaçava amb sos continuats pregons, li demanaren els paers hora per a parlar amb ell, i realment se reuní el Comte amb els paers a l'església de Sant Salvador; allí aquestos feren present a llur senyor que 'l Rei amb sos pregons els havia intimat que s'entreguessen i que si se resistien serien castigats per ell com a traidors; li pregaren mirés bé la poca esperança que hi havia de que pogués lliurar-se de les mans del Rei, majorment anant-se'n cada dia de la ciutat tanta gent; aixís és que li recomanaven molt procurés salvar sa persona i les de la ciutat. El Comte respongué: «Vosaltres no responent a les lletres i menaces que vos fa l'Infant de Castella no per açò sou traidors, perquè sabeu bé que no és ell a qui teniu per rei, sinó a mi, puix que 'l dret i la justícia són meus; aixís doncs ni vull que li respogieu, ni que surtiu fòra, sinó espereu uns quinze dies i jo, mentrestant, pendré algún acord». Els paers digueren que açò que 'l Comte els hi deia no ho podien fer si 'l Rei no'ls donava temps; de tot lo que se'n alçà acta notarial.

Mentrestant correu la veu en el Reial que venia gent estrangera a ajudar als assetjats; aixís s'expliquen algunes lletres que envià en Ferràn per a que les hosts estiguessen preparades per a resistir an aquella. Sembla també que hi hagué, de part del Comte, alguna tentativa de fugir disfregat de la ciutat. En Monfar diu que quan estava per a surtir sentí tant tendre afecte envers sa mare, esposa, germanes i filles que desfallí i no tingué valor per a realitzar aquest pensament (1); lo cert és que 'l dia 19 de setembre escriu el Rei al Comte de Pallars que vigili bé son territori a fi de que no s'escapi en Jaume.

Per fi el dia 20 feu publicar al costat de les muralles pel pregoner un altre edicte peremptori a fi de que 's donés la ciu-

(1) «Hist. Cond. Urgel» tom. II, pàg. 509.

tat (1), però veient la poca impressió que aquestes menaces causaven al Comte, tement no esperés amb fonament algú reforç dels estrangers, a fi d'acabar d'una vegada, apel·là, com en semblant circumstància ho havia practicat el rei en Pere III, al *Princeps namque*, al qual s'hi acudia solzament en els casos més urgents i de més capital transcendencia, i, al efecte, a 22 de setembre donà l'edicte solemníssim dirigit a tot el poble català a fi de que tot-hom qui fos apte per a les armes acudís a Balaguer en auxili del sobirà. Es del tenor següent: «En Fernando per la gracia de Deu Rey de Aragó, de Sicilia, de València, de Mallorques, de Cerdenya, de Corsega, comte de Barchinona, duch de Athenas et de Neopatria e comte de Rosselló et Cerdanya. Als egregis nobles, amats et feels nostres comtes, vescomtes, barons cavallers et homens de paratge, ciudadans et homens de vila, a cavall et a peu et a tots altres de qualsevol stament et condició que sien, poblants et habitants dins lo principat de Cathalunya, axí nostres propis com de prelats, de religiosos et de persones eclesiasticas de barons, nobles, cavallers et altres persones generoses de ciudadans et homens de vila et de qualsevol altres. Salut et dilecció. Com Jacme Durgell apres que hac fet a nos jurament de feeltat, axí com a son Rey et Senyor natural, molts et diverses subjects et naturals nostres en camins publichs procuras favorejar, apresonar, mafar et de lurs bens spoliar et los factors dels dits mals actes matingues et defenssas, et mes anant suhais et fer suhair per si et diverses complizes seus diversos lochs et los habitants de aquells subjectes a nos et altres naturals nostres, robant aquells lochs et cremants et los habitants en aquelles apresonants per alguns daquells fahentse jurar e nomenar Rey Daragó e per voler son mal proposit a efecte assejas de furtrar et ocupar la ciutat de Leyda et algunes altres ciutats, viles et castells a nostra corona real *immediate* pertanyents, les quals no res menys dampneja gramment. E per

(2) Text. en Colec. doc. inéd. III.

»aquestes coses e altres greus ecessos per ell comesos se sia
»constituit ensemps ab sos complices enemichs nostres et de la
»cosa publica del principat de Cathalunya manifestament en for-
»talintse en la ciutat de Balaguer ab diverses gents darmes
»stranyes et de stranya nació et procurant tot jorn que altres
»gents darmes stranyes en molt major nombre vinguen en aju-
»da sua per dampnificarnos et la cosa publica del principat de
»Cathalunya, a la qual cosa publica nos no podem fallir axi com
»a rey et verdader cap daquela, de consell et deliberació de
»molts nostres naturals vassalls congregats en la ciutat de Bar-
»chinona haja convingut nos personalment ab alguna compa-
»nyia de gents darmes, e tinguem assetiat lo dit Jacme Durgell
»et sos complices en la dita ciutat de Balaguer et aquells im-
»pugnem per nostre poder. E ells indureyts en lur malicia et
»iniquitat sesforçen de resistir a nos et als qui son ab nos axi
»ab les gents stranyes darmes, que ya son dins de Balaguer,
»com ab les altres de major nombre que de stranya nació lo
»dit Jaume Durgell, com dit es, procure haver; les quals segons
»som informats vertaderament son ja aparellades entrar en lo
»dit Principat per favorejar a ell et dampnificar nos et la cosa
»publica. E per ço hajam de necessitat mester lo socors de tot
»lo Principat de Cathalunya dessus dit. E vosaltres et cascun
»de vos siats tenguts en aquest cas socorrer a nos segons lo
»usatge de Barchinona qui comença *Princeps namque* et de-
»claracio sobre aquell ab deguda solemnitat daquen feta. Per
»ço ab tenor de la present per rigor del dit usatge et declaracio
»desus dita vosaltres et cascun de vos qui haja poder o edat de
»combatre amonestam, requerim, eus dehim et manam que en-
»continent vengats personalment ab vostres armes a cascun de
»vos pertanyents aci al dit setje que tenim sobre la dita ciutat
»de Balaguer per socorrer et ajudar a nos contra los dits nostres
»enemichs et de la cosa publica et per res en tant gran necessitat
»nos falliscats, car siau fahiets, aquell et aquells de vosaltres qui
»açons fallirien en aquest cas punirien segons les penes con-
»tingudes en lo dit usatge. Dada en lo siti de Balaguer sots

»nostre sagell menor a XXII dias de setembre del any MCCCC
»XIII. Rex Ferdinandus. Dominus mandavit mihi Paulo Ni-
»cholay» (1).

El dia 5 d'octubre se prorrogà altra volta—i aquesta fou l'última,—el terme de la subjecció den Jaume, i també l'anuncià prop els murs de la ciutat com les altres vegades (2). Tres dies després d'aquesta providencia escrivia en Ferràn als ambaixadors de Sicilia que «Nos tenim aixi streta aquesta ciutat de Balaguer que ja les palicades dels nostres son juntes ab lo vall, e tenim aquella de dos parts assetjada en tant que nengu de dins gosa ne pot exir, exceptuats alguns que continuament refiats en nostra misericordia sen passen a nos, als quals havem merce e perdonam. E si per tot la setmana prop vinent la dita ciutat, Jayme durgell e tots aquells qui son dins aquella nos seran retuts, a nos metens se solsament en nostre poder, havem deliberat donar a aquella lo combat. E ab la ajuda de Deu haver aquella a nostra ma... E no resmenys en les fronteres de Castella que som prests vuyt millia bacinets e deu millia omes a peu per entrar en nostra ajuda....» (3). Termina dient que comença a vindre la gent en virtut del *Princeps namque*.

Realment son desig era donar desseguida l'assalt decidíu a la ciutat, per açò pregava a son primogènit Alfons, el dia 14, que vingués de Barcelona per a presenciari-lo: «entenem en breu donar lo combat a aquesta ciutat; plaunos, molt car primogènit, queus sforçets be per tal que puxats venir al dit combat» (4); i tres dies després instava per a que li enviessen gran quantitat de carbó: «Com nos haiam haver aci copia e habundancia de carbo per als ferrers que fan les artilleries peral siti que tenim aci Balaguer. Pregam e manam vos que de continent no[n]s trametats tot quan mes carbo nos porets enviar, car nos lo manarem pagar en continent que sera aci. E açò per res no

(1) Arxiu Cor. Aragó R. 2402, fol. 55.

(2) Col. doc. inéd, tom. III, pàg. 138.

(3) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2403, fol. 111.

(4) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2403, fol. 111.

» mudets sins desitjats servir». (1). A Mossèn Elfo de Pròxida li deia el mateix dia: «Per tant com nos havem menester pera cremar la cava XX baquons de carn salada la pus grassa que » esser pora pora [*ho repeteix*], XX fogaces de pega e un quintar » de seu, manam vos que de continent nos trametats totes les » dites coses per manera que sien aci dema segons que daço nes- » crivem a nostra molt cara muller la Reyna. E axi matex nos » trassetats XX exadons» (2). A 20 del mateix més se queixava en Ferràn amb son fill perque no li havia enviat fil i semphomes que necessitava per a denar el combat a Balaguer. «Per Nanthoni Rigau vos fou explicat e dit de part nostra quens trassetats prestament CC madexes de fil de bramant e algunes » gorretxes que en Cathalunya appellen Semphomes.... per- » queus pregam que, vista la present, ab aquella major instancia » que porets nos trametats totes coses, a part posades les dites » CC madexes de fil de bramant del millor que trobar porets e » XX gorretxes o samphomes que aximatex sien bones e be » forts, permanera que dins dos jorns sien aci com siats certs » que sens les dites madexes e samphomes nos no podem anantar » ne dar lo combat que entenem a donar molt prestament», (3).

Els de la ciutat se defensaven heroicament, si bé cada dia anaven mimvant llurs forces a causa de la fadiga i de la molta gent que surtia de la ciutat. A 15 d'octubre abandonaren la ciutat trenta sis anglesos amb llicencia del Comte i altres sense ella.

De la Casa de la Comtesa ne rebien els del Duc de Gandia molt dany, i si bé és veritat que contra la mateixa llançaven amb les bombardes pedres tant grosses que enfonzaren a vegades part dels pisos, no obstant, mantenint-se sos defensors tant tercs, era açò un perill continuu; per tal motiu el Rei i el Duc determinaren conquistar-la abans de la ciutat, i realment el

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2383, fol. 156 seg.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2383, fol. 152

(3) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2383, fol. 157.

20 d'octubre entraven a dita Casa sense costar-los'hi una víctima. Deixem explicar al Rei la manera com fou presa dita fortalesa: «Molt car e molt amat primogenit. A conçolació e plaer »vostre vos certificam que nostre senyor Deus a prechs de la »Verga (*sic*) Maria, qui no volent defallir a la veritat donen »successivament la pena que merexen als enemichs de la justícia, han mes en cort a cert de forcall qui staven en la casa »clamada de la Comtesa, que, mijançant mossen Lugo Carbonell [*aquest fou el traidor*], han tractat ab nos e liurat nos la »casa demundita en aquesta forma: que feren exir los altres »qui no eren del tracte de fora en scusa de cerrar lenya, e los »restants tancaren la porta de la casa e feren cert senyal al Governador de Cathalunya e certe gent qui staven avisats, los »quals vist lo senyal anaren vers la dita casa, e com los exits de »aquella volguessen tornar trobaren les portes tancades, e per »fugir a les mans de nostres gents lançarense en lo riu, on muri »hu dells; los altres passarense a la ciutat, e la dita gent nostra »ubrint los del tracte les portes ja dites entraren sen dins la dita casa levant tantost nostre standart per senyal als altres de »nostre real, de la qual cosa los de la dita ciutat mostren gran »abatiment. Comfiam en la gracia de nostre senyor e de la gloriosa mare sua que successivament vos notificarem altres coses que per execució de aquest fets que tenim entre mans »prosperament succehiran. E hajaus, molt car e molt amat primogenit, lo Sant Sperit en sa continua protecció e guarda.» (1). En Zurita explica la traició d'una altra manera, però, no poguent-se combinar aquestes relacions, certament ha d'ésser preferida l'autèntica i contemporània al fet.

Efectivament, com diu el Rei en el document passat, causà indescriptible esglai als assetjats el veure la Casa de la Comtesa en poder dels enemics, de manera que aquell dia mateix surtiren de la ciutat i se passaren al partit de Rei grans personatges, com Martí Lòpez de La Nuca amb sa família i Joàn de

(2) Arxiu Cor. Aragó. R. 2383, fol. 156.

Sese amb quaranta persones més. Ja feia molts dies que s'anaven acullint baix el perdó concedit pel Rei no poques altres persones de relleu que fins aleshores lluitaven amb el Comte d'Urgell. El dia 18 d'octubre se donà remissió general als anglesos que hi havia dins la ciutat per a que poguessen sortir-ne i morar en els Regnes (1); després se publicaren casi tots els dies lletres de perdó per a altres subjectes que s'escaparen de Balaguer, per exemple Jaume de Pont (2), Francesc Oliver (3), etc.

D'aquest moment ençà el Comte ja no pensava més que amb la manera com s'entregaria al Rei, puix que els de la ciutat, veien-se aterrades llurs cases per la tremenda artilleria que de Barcelona i Lleyda havia portat l'enemic, demanaven cada dia permís an en Jaume per a parlamentar amb el mateix monarca. Per ordre del Comte surtiren el diumenge, 22 d'octubre, quatre cavallers i quatre ciutadans i amb ells s'hi juntaren Diego Hernández de Vadillo, Ruy Diaz de Quadros, Tel González de Aguilar, Suero de Nava i Joàn Carrillo de Ormasa. Aquestos demanaren an en Ferràn que perdonés el Comte i als qui estaven en son partit, puix eren promptes per a posar-se a son servei; més el Rei els respongué que no volia tractes amb el Comte, però que si aquest s'entregava absolutament, ell com a príncep catòlic tindria pietat del mateix; més si començava altra vegada el combat, per un que'n morís dels seus, no perdonaria ni al Comte ni als demés de son partit.

Manà el Rei, vista la triga de la retició, que's preparassen les màquines per a donar un formidable combat i que atansessen al castell la bastida o gran torre de fusta que acabava d'ésser construïda en el pla mateix d'Almatà i que pujava molt més que'l castell i ses torres. Però quan anava a començar-se l'acció bèl·lica, el 27 d'octubre, aparegué en el pont l'Infanta Eli-

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2403, fol. 110-111.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2403, fol. 113, 114, etc.; i c. en Col. doc.inéd. Cor. Aragó, tom, III passim.

(3) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2393, fol. 91, 92, 95.

sabet, muller del Comte i tia den Ferràn, la qual anava a suplicar al Duc de Gandía que s'interposés a favor del Comte son marit a fi de que el Rei el perdonés; però el vencedor li feu dir que l'únic partit que admetia era la retició i entrega de son marit, i mentrestant manà que's continués apretant el setge. Al cap de dos dies la mateixa Infanta adreçà un missatge al sobirà, notificant-li que venia a parlar-li; però en Ferràn, li respongué per Enriquez de Villena que se'n tornés, perquè no la volia escoltar. N'Elisabet era portada en una llitera, a causa de son estat interessant, i per més que li fou notificada la negativa del Rei va continuar el camí i, arribada a la presència d'aquell, li feu reverencia i li besà la mà i ell la rebé amb molta amabilitat. S'assegué en Ferràn i pregà a l'Infanta que ho fes també, però ella continuà agenollada implorant pietat i clemencia per son marit amb moltes llàgrimes (1), essent sa suplicació recomenada per la valiosa del Bisbe de Malta, que era el franciscà Fra Joàn Eximenis, confés de l'Infanta, i per l'Oficial del bisbat d'Urgell, resident an aquesta ciutat; ambdós personatges l'havien acompanyada en el camí. El Rei va respondre a totes aquestes intercessions exposant tot lo que havia fet en Jaume, pintant-lo com a reu del crimen *lesae majestatis*, no solzament per la guerra que abans del setge li havia declarat, sinó principalment per son atreviment estant ell davant de Balaguer, quan, havent-lo conegut cert dia (2), manà que li engeguessen tirs de pólvora i ballestes contra sa persona; en fi notava que li havia mort molta gent no fent cas de sos pregons. Terminà dient que per amor a Deu N. S. i a la Verge Santíssima pel què li demanava el perdó sa tia, l'Infanta, prometia que usaria de justicia i misericordia amb en Jaume, i després de reunir son Concell assegurà a la

(1) En Monfar «Hist. Cond. Urgel» tom. II, pàg. 522-524. S'hi troben les tres suplicacions.

(2) El Rei ho recorda després en el procés contra en Jaume. (Col. doc. inéd. tom. III pàg. 147. «Constet..... offendisse, nostramque in personam bombardarum lapides de nobis specialem habentes noticiam specialiter et publice direxisse».

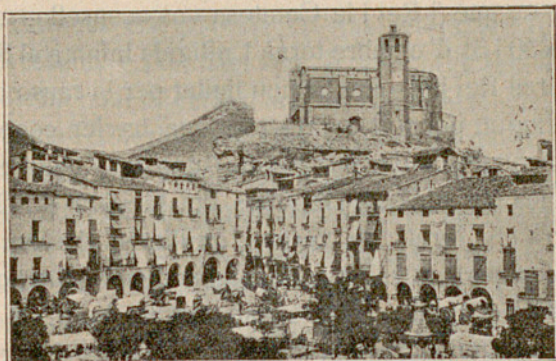
mateixa que perdonava al Comte la pena capital i li demanà que no li formulés cap altre petició sobre 'l particular.

Enterat de l'efecte d'aquesta entrevista en Jaume, manà reunir en l'església de San Miquel (avui Santa Maria) els paers i Concell de la ciutat, i els demanà que li diguessen lo que devia fer en aitals circumstancies; més aquells li respongueren: «Senyor, fins aquí no haveu demanat mai nostre consell, i aixís »en el cas present no sabem que dir-vos, però ens sembla que »deveu fer ço que 'l Rei i la Comtesa vos aconsellen».

Els dies 30 i 31 d'octubre tornà l'afligida Infanta al Real i demanà pietat al Rei pels que havien lluitat per la causa del Comte, i ho obtingué per tots menys pels que havien cooperat a la mort de l'Arquebisbe de Saragossa. Aquestos detalls expliquen amb ingenues paraules els Deputats del General de Catalunya en una lletra als Jurats de Girona, on diuen: «havem rebudes »letres en les quals fa saber [el Rei] que dimars que hom comptava a XXXI doctubre, per lo matí, assats hora de tercia lo »duch de Gandía don Enrich, monssenyer Diego de Vedilla son »venguts a parlament e tracte ab don Jacme Durgell, qui es exit »fora la porta del mur de Balaguer, vestit de burell ab barret »negre al cap ab barba longa e stoch sint e daga e calçat des »tivals, lo qual ha molt plorat en lo companyament e abra »ssament que faeren. E apres quel duch de Gandía fou puyat al »senyor rey vench linfanta e torna supplicar lo dit senyor que »fos sa merce de prorogar la jornada que havia dada de haver »los homens de Balaguer, si nos retien per traydors, per tot lo »dit mes doctubre a ir que fou dimecres festa de Tots Sants e »primer de novembre; e mes avant de guiar aquells qui son de »lats de esser stats a la mort del archabisbe de Sarragossa e »del governador de Valencia en tant que sen poguessen anar »soltament. E lo dit senyor respos que si don Jacme se metia »en son poder per tot lo dit XXXI dia doctubre e vingúes a ell »al reyal on es, que li plahia. E veus senyors ço que ab veritat »vos podem al present certificar». (1).

(1) Arxiu Cor. Aragó. Col. doc. inéd. tom. III, pàg. 55-56.

L'historiaire Manfar (1), del qual ho han tret tots els moderns, refereix que'l dia 31, cap al tard, en Jaume feu cridar a tota la ciutat al Mercadal i després de lloar la fidelitat dels ciutadans i d'exposar sa trista situació, se feu afaitar la barba i tallar el cabell, complint un vot que havia fet de no traure's aquella fins que fos rei o res. Diu en Bofarull (2) que aquest acte, mig còmic mig tràgic, és molt possible que sia històric, i

PLAÇA MERCADAL

afegeix que en Monfar sols el pogué traure d'unes memòries manuscrites que conservava la municipalitat de Balaguer, alguns extractes de les quals, segons assegura aquell mateix historiare, arribaren a ses mans. Realment, per més que havem escorcollat en els arxius, no hem trobat cap document sobre aquest episodi del nostre malhaurat Comte; ni tampoc havem vist les *Memories* a que algunes voltes al'ludeix el renomnat Sr. Bofarull. No negarem la possibilitat ni tampoc l'existència de tal acte, com ho fa el Dr. Coy (3), però ens sembla quelcom estranya aquella cerimònia en el moment d'un tant trist comiat,

(1) «Hist. Cond. Urg.» tom. II, pàg. 529.

(2) Assegura aquest que en el segle XV eren de moda aquestos actes romancescs.

(3) «Sort y Comarca Noguera Pallaresa» pàg.514.

sabent el Comte que tal vegada no veuria més a sa mare, muller i filles a les quals tant tendrement aimava, no ignorant que l'única esperança que li restava, ja que amb grans treballs se li havia negociat solzament el perdó de la pena capital, era una presó perpetua. Els Deputats de Catalunya en la carta darrera que havem transcrita fan notar que en Jaume el dia 31 casi a mig dia tenia encara una barba llarga: açò no confirma ni destrueix pot ser la relació den Monfar; però tinc davant els tres llibres «*Historiarum Ferdinandi regis Aragoniae*» de l'elegantíssim escriptor Val'la, d'aquell temps, en el terç dels quals és descrita amb vius colors la surtida del Comte de Balaguer, cap al Real; i si en altres ocasions sap aquell escriptor fins les coses que passaven entre la familia comtal i moltes altres menudencies, res diu ara de la cerimonia del barber; i no sols no diu res de l'episodi esmentat, sinó que hi posa aquestes paraules: «*Progredditur igitur Jacobus e natali oppido suaque domo, sed jam non sua, qui suus jam ipsius non esset, equo sedens, mesto magis quam demisso vultu COMA ac BARBA FLAVA, gladio, qualis heroum mos fuit, pendenti ex humero, oculis omnium in eum intentis, ac fortunam miserantibus*» (1). Presenta Llorenç Val'la la figura noble i ermosa però humil del Comte en sa marxa tristíssima amb la manera de portar l'espasa, amb sa barba rossa i els cabells del mateix color; però preguntem: si, segons les *Memories*, el Comte s'acabava de tallar la barba i el cabell, ¿com podia ensenyar aquell ermós ornament de son cap? Que ho judiquin nostres lectors. Ademés hi ha un altre raó: Si va reunir al poble per parlar-li de l'entrega de sa persona, contra la costum que tenia de no consultar-lo en aquestos afers del setge, com ho assegura la mateixa tradició, ¿cóm és que l'endemà li demanen els de Balaguer què 's lo que han de fer de la ciutat i li formulen altres preguntes.?

Lo que podem assegurar, per estudis analògics, és que 'l poble acostuma afegir-hi molt de fantasia en els actes solemnes

(1) «His. Ferd. Regis. Arag.» ll. 3er. Signatura l v r i v.

que trasmet a les generacions en el decurs dels segles; i per açò és nostre constant tasca, al descriure els fets, fonamentar-los, en quant ens és possible, en els documents originals; per aquesta raó presento la retició den Jaume treta d'un document oficial; i ja que en Monfar va publicar l'ermosa lletra que dirigeix en Ferràn a son fill, parlant sobre aquest particular; jo ne publico un altre, encara més solemne, i és la que adreçà el Rei als Regnes anunciant el mateix dia aquella nova: «Lo Rey.—Prohomen: be creem vos sie manifest com començam entrar per nostres regnes e terres venint a la ciutat de Leyda per reverencia de Deu del qual tots bens procehexen, nos havem piadosament vers Jayme durgell no solament perdonant-li tots crims e excessos que tro aquella jornada hagués comesos, ans entenents aquell proseguir de moltes gracies e favors; pero lo dit Jacme oblidant la naturalesa e feeltat per les quals a nos era estret, no tement Deu ans exaltat de superbia ha assaiat offendre en diverses maneres nostra magestat donant dampnatges infinits per la sua escandalosa superbia a nostres sotsmesos e vassalls e rebellant en moltes maneres contra nos. Mas Deu tot poderos que no consent que la verga dels pecadors longament estiga sobre la sort del just, ha aplanada la altesa de la sua superbia. Car venint nos a la ciutat de Balaguer, on lo dit Jacme e altres complices seus eren, environam e assetiam la dita ciutat ab la nostra benaventura host, carregant-los incessantment ab diverses linatges de invasions, no sens gran renom et fama de nostre molt car oncle lo duch de Gandia, comtes, barons, nobles, cavallers e altres gentils homens axide nostres regnes e terres com del regne de Castella aci en nostre servey resident. E ara a la perfi nostre senyor Jhesu Crist a suplicació de la humil Verge Maria en los quals es tota nostra sperança e devoció singular, no volents la mort dels pecadors, obrils via de salut, ço es que vuy, data de la present, lo dit Jacme ensemps ab ses muller, mare e germanes e altres es vengut a nos e ab los genolls en terra nos ha demanat misericordia, nos ha soplicat li volguessem perdonar. E nos per

»reverencia de nostre senyor Deu e de la seva molt gloriosa
 »mare havem usat vers ell mes de misericordia que de justicia
 »rigorosa car havemli perdonades les penes de mort, de muti-
 »lacio de membres e exil perpetual de nostres regnes e terres,
 »semblantment a les dites muller, mare germanes sues e altres
 »de la dita ciutat havem perdonat les dites mort, exil e mutila-
 »cio e encara detencio de preso de ses persones exceptats los
 »qui entrevingueren en la mort del Archebisbe de Saragossa.
 »Pero lo dit Jacme havem posat sots guardia e custodia
 «feels.....» (1). Lo mateix comunicà el Rei a son primogènit (2)
 i tres setmanes més tard a Sant Vicens Ferrer (3).

Moltes ciutats donaren al Rei l' enhorabona per aquesta victòria; solzament esmentarem la que trasmeté Lleyda «per a demostrar que la ciutat ha sobiran plaher de la dita victoria» (4). No és estrany, puix aquesta ciutat manifestà ja a les primeries de la guerra sa oposició al Comte, de manera que ja aleshores podia escriure en Guerau Alamany de Cervelló, capità den Ferràn: «la ciutat [de Lleyda] ses fort alegrada e consolada de ma venguda» (5).

Al dia següent, 1 de novembre, estant en Jaume i l' Infanta sa muller presos en una barraca del Real, hi anaren a veure'ls els representants de la ciutat Arnau Rollàn, notari, els paers de dita ciutat de Balaguer i Joàn de Ros, nunci de la mateixa, i en presència del notari públic Pere d' Alberola i dels honorables Andreu Harutell, cavaller, i Berenguer d' Alòs digueren al Comte: «Senyor: per tant com Vos sou aci ens sou mes en les mnns »[mans] e poder del senyor Rei, manat nos seynnor que farem «de nosaltres e de la dita Ciutat e donat nos conseyll per »salvetat de la dita Ciutat y singulas de aquella». A lo que respongué en Jaume: «Be sabeu vosaltres que la Infanta, qui »aquí es, vos ha a dir e manar que fareu, per tant com los

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2383, fol. 162.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2403, fol. 35-36.— Col. doc. inéd. III p. 50-51.

(3) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2403, fol. 142.— Col. doc. inéd. III p. 53-55.

(4) Arxiu mun. de Lleyda. Llibre de Consells (1 Nov. 1413), fol. 15.

(5) Arxiu Cor. Aragó. C. R. D.

»homenatges son passats en ela, car jo so aci aixi com apres e o
 »so de fet. E axi jo vuyll eus man que ço que ela us manara
 »eus conseyllara que així ho façau soltant tots sacraments e
 »homenages e tota fealtat e naturalea que a mi siau tengut, nes
 »pertanye Jat sie, segons es dit, tota ma jurisdicció e Se-
 »nyoría la qual jo he o havia sobre vosaltres sie trans-
 »portada en la Infanta per la dita ma presó. E axi fet ço que
 »ela us conseyllara eus manara. E axi o vull jo que 's faça
 »a cautela sobreabundant.» I aleshores digué l' Infanta, sa mu-
 ller: «Jous conseyll ens man que, tota vegada que lo Seynnor
 »Rey vos manara que li ubrau les portes de la Ciutat de
 »Balaguer, que li ubrau. E obeyt lo tot ço e quant vos ma-
 »nara lo dit Senyor Rey. E liurat li les claus de la Ciutat
 »sius o mane. Expressatli sacraments e homenatges de fealtat
 »etotes altres coses: fet los quals lo dit senyor vos manara. E
 »per ço que millor esens perill vosaltres opugats fer e complir
 »Jous solto tots sacraments e homenan[t]ges los quals a mi o a
 »mon procurador havieu prestat e tota fealtat que ami fosseu ne
 »siau tenguts en aquela forma e myllor manera que dir ne par-
 »lar o cogitar se pugua [puga]. E aixi offet.» I afegí el Comte:
 «Ara anau en bona ora, fet o axi com la Infanta vos mane eus
 »aconselle, com a mi plau aytambe». (1).

Quan en Ferràn tingué en son poder al Comte volgué entrar
 a la ciutat de Balaguer, però insistía en voler-ho practicar per
 un forat obert en el mur a façó de conqueridor, més els de la
 ciutat no ho volgueren consentir, porque deien que aquella gue-
 rra sols havia sigut contra el Comte i que la ciutat no havia estat
 presa sinó que en Jaume s' havia entregat, i aixís que si el Rei
 volía entrar per la porta ells se portarien com a bons vassalls;
 lo qual tingué en compte el monarca, i el dia 5 de novembre feia
 sa entrada en la capital del comtat d' Urgell (2). Diu en Monfar

(1) Arxiu de Casa Ciutat n. 36.—Fou publicat aquest doc., més amb moltes errades, en «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya» vol. IX.

(2) Arxiu de Casa Ciutat de Balaguer, 37. *Appendix II*, n. LIII. Fins al dia 5 firma en Ferràn sos decrets «en el setge de Balaguer». Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2422, fol.105, 106 i 107.

(1) que aaven davant la comitiva dos penons; l'un amb les armes d'Aragó amb anagrama o xifra del Rei, de l'Ordre dels cavallers de la Jarra, que ell havia fundat, i l'altre penó era de les armes reials de Sicília; entrà devall de pal·li, i arribant a l'església oí missa, otorgà recompenses, pujà després a veure el castell i permeté que sos soldats saquejessen tot lo que perteneixia a la família del Comte. L'endemà marxà en Ferrán cap a Lleyda (2) per a terminar el procés contra en Jaume, que fou tancat al castell d'aquella ciutat. També se judicà als demés individus culpables de la família del Comte.

El procés contra el Comte s'acabà el dimecres, 29 de novembre, en el castell de Lleyda; davant de molts nobles i prelats li fou llegida la sentència condemnant-lo a presó perpetua, confiscació de tots els seus béns i privació dels títols de Comte d'Urgell i Vescomte d'Ager. Al sentir el Comte la rigorosa sentència exclamà en alta veu: «Senyor, misericòrdia vos demano, puix confiant en vostra clemència me vaig posar en vostres mans»; però el Rei no l'escoltà sinó que 'l feu tornar a la torre del castell de Lleyda, ont hi romangué fins al 10 de desembre en que, havent prés dolorós comiat de ses aimades mare, muller, germanes i filles per a no tornar-les a veure més, fou portat amb molta ignominia i tractes inhumans, de part dels que 'l conduïen, al castell d'Ureña a Castella, lo qual va sentir molt en Jaume, puix deia que 'l Rei mancava a la paraula que li havia donada de no traure 'l del Regne. Realment fou severíssim en Ferrán amb el vençut Comte, ni tampoc se pot aprovar ço que feu amb l'Infanta al confiscar-li el dot «*contra dret comú e encara de la terra*», i fent-la de pitjor condició que a la més humil dòna de son regne «*contra tot ordre de justícia e encara de cavalleria*» com observa en Giménez Soler, que 's l'autor que millor ha tractat de la qüestió del comte d'Urgell, Jaume

(1) «Hist. Cond. Urg.» tom. II, pàg. 537.

(2) Havem de comptar entre les fàbules la vinguda de Sant Vicens i l'invectiva que hauria llançat contra don Jaume conduït a la presó per ordre de son vencedor.

el Desdítzat (1). Les germanes den Jaume arribaren a passar veritable miseria al cap de poc temps.

La comtesa na Marguerida, pobre i desemparada de tots, puix sobre d'ella també recaigué pena per la part que havia tingut en la guerra de son fill, no defallia d'ànim i tenia esperança de tornar a son antic estat i veure de nou an en Jaume en llibertat. Es verament admirable el caràcter viril i de bronze d'aquesta dòna incomparable que tal vegada feu reanimar l'esperit oprimit de son fill apresonat, puix que el 27 de juny de 1418 el batlle de Valencia remetia en una carta un bitllet que deia:

«JESUS - CHRIST

»Don Jaume Rey darago vertader, lo cual vereu breu en lo »regne per justícia. It. Papa novell, unich per tot lo mon lo »qual no sap encara qui es, pregau deu, la verge Maria, sent »Miquel, sent Jordi quells nos donen breu» (2).

Després d'haver seguit molts castells, l'any 1426 fou transportat en Jaume al castell de Xàtiva (Valencia,) on finí la vida de mort natural el 1er de juny de 1433. El Dietari del Principat diu senzillament «Aquest jorn [1 de juny 1433] passà daquesta vida Don Jayme Comte durgell.» (3). Fins ara fa pocs anys i també avui alguns escriptors, que sembla visquin en les tenebres, havien sostingut tots els autors que en Jaume morí assassinat en el dit castell de Xàtiva a mans dels Infants n' Enric i en Pere, fills den Ferràn d'Antequera (4), més avui resta demostrada la falsetat d'aquesta opinió que deriva del segle xv, és veritat, però que's fonamenta en el llibel «*La fi del Comte d'Urgell*» (5) que segurament fou escrit durant la guerra de Cata-

(1) «Jaime de Aragón último Conde de Urgel» Memorial Real Ac. B. Letras, vol. VII, pàg. 180. Aqueix autor ha publicat la major part dels documents que presentem en l' *Appendix II*, referents an en Jaume el Desdítzat.

(2) Giménez Soler, II. e., pàg. 192.

(3) Arxiu Cor. Aragó, tal dia.

(4) Vegi's aquesta narració en Victor Balaguer «Hist. Catal.» - VI. (1886). Llibre VIII, cap. XII, pàg. 65.

(5) «*La fi del Comte d'Urgell segons crònica del segle XV*. Ara novament publicada amb la ortografia actual per un redactor de *La Veu de Catalunya*. Barcelona, Estampa La Catalana, 1897.

lunya contra en Joàn II, amb l'intent de fer odiosa la memoria d'aquest rei, germà dels dits Infants. Observa en Giménez (1) que 'ls Infants era molt difícil poguessen estar a Xàtiva el 1er de juny de 1433, que 's el jorn de la mort del Comte, si bé no es una prova del tot decisiva la que dóna aquell autor, puix, parlant absolutament, haurien pogut marxar els Infants de Xàtiva el mateix dia 1 i trobar-se el 4 o 5 a Montserrat. Però les proves que resolen la qüestió les contenen els següents diplomes dels arxius de la Corona d'Aragó i del General del Regne de Valencia. Comunica la reina na María a n'Elisabet, germana del Comte d'Urgell, la mort d'aquest. «6 juny 1433 — La Reyna. — Don Jayme daragó vostre frare, *reebuts los sants sacraments* ab grant e ardent devoció e ab singular contrició e fet tot lorde e proces que bon cristià e catholich deu fer, »ha retuda la sua anima al creador. Certificansvos per vostra »consolacio que la sua fi es de gran laor e ell e de gran exemple »als altres. Mas la sua vida era tal que la fino podia esser al- »tre..... piadosa cosa deu esser alegrarvos haver haut tal »germa lo qual Deu ha tant amat qui per darli lo regne eternal »li ha fet oblidar lo temporal e de pochada durada; vullats vos »dispondre en haver alegre memoria de ses virtuts.» (2).

L'altre, de l'arxiu de Valencia, diu: (3) «Don Jayme durgell »lo qual per manament del dit senyor Rey era detengut preso- »ner en lo castell de la ciutat de Xativa era mort e passat de la »present vida..... yo reciti com havia reebuda letra certificadora »den marti Johan, qui tenia encarrech dins lo dit Castell lo dit »Jayme durgell per meu fill mossen Berenguer mercader alcayt »del dit castell de Xativa al qual per lo dit senyor Rey era stat »comanat, que lo dit don Jayme era mort e passat de la present »vida, per la qual raho yo havia de feyt scrit al senyor Rey de »Navarra e a la senyora Reyna consultantlos de la dita mort ço »es com lo primer dia de juny MCCCCXXXIII a les nou hores

(1) Lloc. et., pàg. 437.

(2) Arxiu Cor. Aragó. R. 3117, fol. 168 - 169.

(3) Ibi pàg. 431.

»apres miga nit lo dit don Jayme era mort de passio colica, e
»havia be confessat e combregat». (1). Aixís terminà la trage-
dia que acabà amb l'extinció de la Casa Comtal.

La ciutat de Balaguer hi perdé molt en aquesta guerra. Fins ara havia estat capital del florit comtat d'Urgell i feia gaire bé un segle que era la residència de sos Senyors, lo qual li donava una importancia extraordinaria i vida exuberant. Més durant el setge l'abandonaren gran nombre de persones riques; son terme experimentà els furors i saqueig de l'enemic, veient en son interior desplomarse les cases esquarterades per les bombardes. El castell famós restà mig desfet, el gran palau i els fortíssims i elegants murs oberts per mil indrets per les màquines d'artilleria. De tot açò ne vingué una gran pobresa de manera que d'ací en avant en els diferents documents originals que encara resten en els arxius trobem la suplicació dels balaguerins a llurs Reis i Senyors de que els rebaixin les imposicions «tenint en compte la pobresa de la ciutat»: sort de sa bona posició i del castell, que encara se restaurà; altrament Balaguer hauria passat a devenir una població de molt poca importancia. Els tres convents d'Almatà, Sant Francesc i sobre tot el de Sant Domingo, que era una veritable obra d'art, manifestaven ben clarament els tristos efectes de la guerra. Sobre l'esglesia i convent de Sant Domingo refereix una tradició, del valor històric de la qual no 'n responem, que afirma que al passar per davant en Ferràn, el Prior li mostrà l'estat llastimós en que havia restat aquella estança dels Predicadors, dient-li al ensems des de un munt de runes aquestes paraules: «Rei d'Aragó, vos marxeu victoriós de Balaguer, però recordeu-vos que en el dia de vostra victoria els cels s'entristiren i la terra s'omplí de dol». Lo cert és que 'l sobirà a 3 d'octubre de 1414 entregava per a la

(1) He practicat algunes indagacions per a saber el lloc i estat del sepulcre del Comte, però és estat tot inútil: a Xàtiva mateix és açò ignorat, com me ho escriu el senyor secretari d'aquell Ajuntament, qui també me notifica que hi ha allí un escriptor que defensa que 'l comte en Jaume morí penjat. No crec que aquesta opinió tinga cap fonament històric.

reparació de dit monastir 2,000 florins d'or (1), i son fill Alfons V feia donació al mateix de la Casa de la Comtesa, dient a son pronotari: «nos havem donada al monestir e als frares preica-»dors de la nostra ciutat de Balaguer la casa la qual [fou de] la»nobla na marguerida olim comtesa durgell. E aço per reveren-»cia de deu e de mossen sent Domingo, e per tant com per»odi del senyor nostre pare de recordable memoria foc en-»derrocat, per que es nostra intencio e expressament vos manam»aço no mudets.—18 janer 1418 [1417]» (2). Tant se condolgué el monarca de la triste sort dels Dominicans que procurà amb alguns diplomes, además del que havem ja esmentat, enlleugerir-ls-hi en la mida que li era possible. De Lleyda estant escrivia el 19 de novembre del mateix any 1413 manant a les autoritats de la nostra ciutat que no fessen pagar cap tribut an aquells religiosos (3), i veient que, malgrat son decret, no 'ls hi volien concedir aquella exempció, els defensa amb un altre fir- mat el 29 de mateix més (4). Ordena també que 'ls hi sien pagats els censals que anyalment els hi pertocaven de Fraga (5), Tàrrrega i altres poblacions (6), i fins baixa al detall insignificant d'encarregar que 's donguin als mateixos Predicadors cinc pins, que hi havia dins l'esglesia de Sant Joan d'aquesta ciutat, en compensació de's set que 'l Capità de Balaguer, abans del setge, feu traure del convent per a defensió de la mateixa plaça (7).

Al convent de Sant Francesc feu en Ferràn un petit dó; del de les de Clarisses, que experimentà potser més que cap els efectes de les bombardes, no'ns consta que s'en recordés; no

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2386, fol. 80.—Aquest diploma l'incloc en l'*Appendix II*, n. LV.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2586, fol. 155.—Sobre la donació de la Casa de la Comtesa vegi's el document. *Appendix II*, n. LVIII.

(3) Arxiu Cor. Aragó. R. 2393, fol. 104.

(4) *Ibidem*, fol. 193. El registre indica falsament fol. 199.

(5) De Fraga també 'n percivien 30 ll. jaqueses anyals les Clarisses d'Almatà, i el rei en Martí a 26 d'agost de 1408 ordena que sien pagades escrupulosament. Arxiu Cor. Aragó. R. 2186, fol. 63.

(6) Arxiu Cor. Aragó. R. 2421, fol. 188.

(7) Arxiu Cor. Aragó. R. 2393, fol. 95.

obstant trobém que un particular l'hi cedeix la Sinagoga dels jueus per a que la convertissen en convent o se la venessen (1).

Volent-se conciliar l'estimació dels balaguerins, els hi concedí en Ferràn moltes mercés, unes demanades per ells, altres otorgades espontaniament pel monarca; fins sembla que s'interessés fortament en la prosperitat de la ciutat i que la volgués aixecar de sa postració, puix al més següent de conquistada adreçava a dita universitat una lletra d'allò més afable recomanant-li que practiqués un arranjamant amb l'aljama dels jueus sobre reducció de censals, ja que tant bones propostes li feia aquella (2). Procurà rebaixar als ciutadans les imposicions i els otorgà facultat per a cobrar l'onzè [*undecimum*] a fi de liquidar deutes provinents d'algún cens sobre cert terme (3); per fi a certs ciutadans el hi feu mercé d'una extensa vinya que al pla d'Almatà posseïa el malhaurat Comte, de qui l'havien aquells rebuda com cens o emfiteusi, però que a efecte del setge era tota malmesa (4). Algunes contribucions per massa gravoses foren abolides del tot.

L'analista Felú de la Penya enumera les persones que més se distingiren en la defensa de nostra ciutat contra el monarca castellà, i són: Guillem de Montanyés, Lluís de Vilarrasa, Jaume Cerdà, Joà de Sessé, Llorenç d'Heredia, Beltràn Coscó, Miquel de Torrelles, Lluís Vidal de Tagamanent, N' Ospital, Lluís Aguiló, Lleonart de Vallseca, Llop d'Agüero i Joà d'Urries (5). En Ferràn en les donacions i privilegis que otorgà als que l'havien ajudat durant el setge ens deixa un catàlec dels principals personatges que's distingiren en la part contraria. Són reparticions de les terres d'Urgell i demés possessions den Jaume i de sos partidaris, les quals consten en els registres de l'arxiu

(1) Transcriu el text en l'*Appendix II*, n. LVII.

(2) Arxiu Cor. Aragó. R. 2392, fol. 138.

(3) Arxiu Cor. Aragó. R. 2394, fol. 121-122. Sobre altres imposicions pot veure's el doc. n. LIV de l'*Appendix II*.

(4) Veja's l'*Appendix II*, n. LVI.

(5) «Anales de Catal». ll. XV. (tom. II), pàg 420.

de la Corona d'Aragó. d'on les va extractar el diligentíssim Monfar a qui jo segueixo en les següents notícies (1).

An en Guerau Alamany de Cervelló, governador de Catalunya, pels extraordinaris serveis que 'n havia rebut durant tota la guerra li concedeix en franc alodi la vila i castell de Linyola amb sos termes i certs drets sobre el Pedrís, Planells, Corbins, i Alguaire. Així mateix a n' Alfons, duc de Gandía, li donava la vila i castell d'Alcolea a l'Aragó. En Suero de Nava, armer reial, obtingué per sa fidelitat envers en Ferràn, demostrada a Loarre i Balaguer, els castells i poblacions de Setcastells i Orviergo. Els Bardaixis, Joàn, Berenguer i Antòn, assoliren les possessions del lloc i castell del Grado el primer; de Almolda, Osó i Castellfollit el segón; i el lloc i castell de la Vall de Solana l'altre, n' Antòn. A Lope Gurrea li tocà el castell de Gordún, el lloc de Latiesses i la casa de Borniela; a Mateu Ram els castells i llocs de Samitier i Puig del Mercat i al germà del Comte de Cardona el castell i vila de Oliana; a l'escrivà de sa Casa, Nicolau de Biota, per haver-lo servit nit i dia en el campament de Balaguer, li feu mercé de la baronía de Albalatillo, que 'l Comte d'Urgell posseía a l'Aragó; a n' Alvar de Garavito «*scutifero et alumno nostro*» li atorgà també singulars benifets. Pels serveis pecuniaris amb que Pere Blan i Pere Maza havien contribuït al sosteniment del setge de Balaguer el Rei transferí al primer les viles de Tiurana i Vilaplana, remunerant a l'altre amb la notable d'Albalate, que també pertaneixia an en Jaume. Cubells, Mongay, la Torra den Bondía i el feu de Camarasa foren concedits an en Jofre de Bracerola, secretari de la Reina; Ràfols, Mombrú i Fontclara foren per en Joàn d'Ixart; la vila d'Os amb son castell l'obtingué en Joàn Vivot, cavaller mallorquí; Clamosa i Puig de Cinca, que formaven part de les baronies aragoneses de l'infortunat Comte, amb llurs castells i termes en Joàn de Mencajó; Albesa passada enfeudada a Diego Ferràndez de Vadiello, i Montmagastre

(1) «Hist. Cond. Urgel.» tom. II, pàg. 627 i seg.

a Ramón de Bages, qui era del Consell del Rei i son camar-
leng. També foren recompensats el Justicia de Ricla, Lluís Ba-
llester; Nunyo de Laguna i García de la Vera. Finalment en
Francesc de Vilamarín, qui havia estat apresonat en la torre de
Ager per manament del Comte, rebé en franc alodi Vilves i
Collfret; en Pasqual Sadós el lloc de Millà, i al marescal i criat
reial, n' Alvar d' Ávila, per fidelitat prestada an en Ferràn pri-
merament en la presa d' Antequera i després en la de Balaguer,
li donà des de Valencia, les viles i castells de Setaigues, Bu-
nyol, Macastre, Ayatava i Alborraix, possessions que en el
regne valencià tenia el Comte d' Urgell.

SERIE DELS COMTES D' URGELL

CASA ANTIGUA

Ermengol de Moncada (?)

Sunyer.

Borrell (953-993).

Ermengol I, de Còrdoba (993-1010).

Ermengol II, el Pelegrí (1010-1038).

Ermengol III, de Barbastre (1039-1065).

Ermengol IV, de Gerp (1065-1092).

Ermengol V, de Moyeruca o Mollerussa (1092-1102).

Ermengol VI, de Castella (1102-1154).

Ermengol VII, de Valencia (1154-1184).

Ermengol VIII, i n' Elvira (1184-1208).

Aurembiax i Pere l' Infant (1228-1231).

CASA DE CABRERA

Guerau de Cabrera (1210-1228).

Ponç de Cabrera (1230-1243).

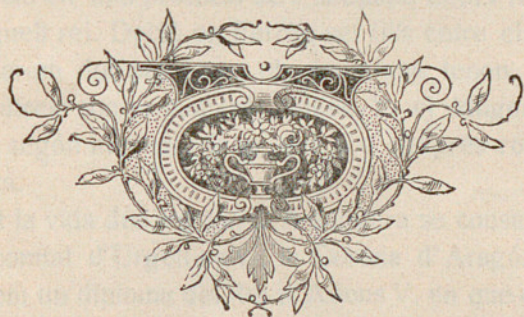
Ermengol IX (1243).

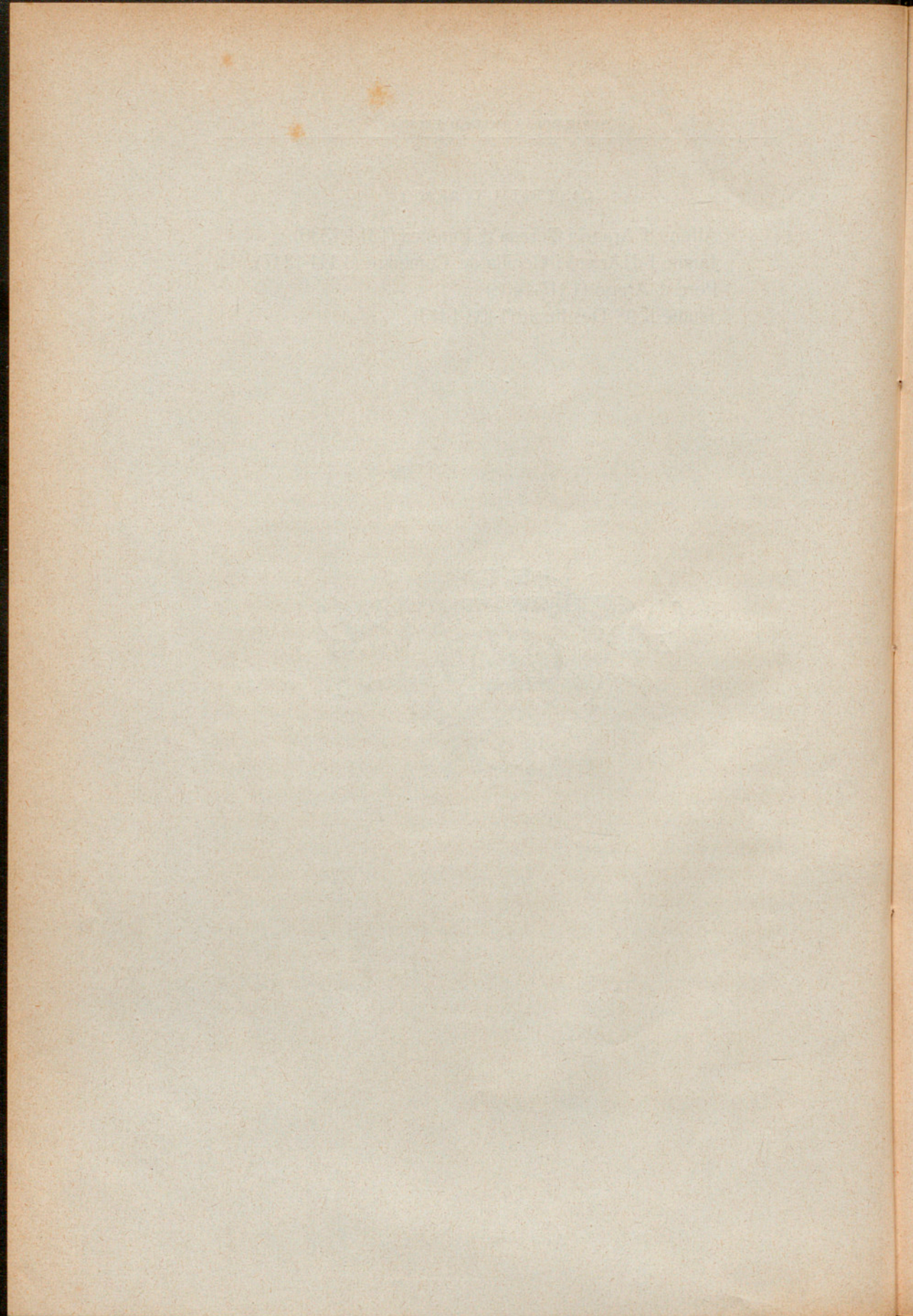
Alvar de Cabrera (1243-1268).

Ermengol X, de Cabrera (1278-1314).

CASA REIAL D' ARAGÓ

Alfons d' Aragó i Teresa d' Entença (1314-1336).
Jaume I d' Aragó i Cecília de Comenge (1334-1347).
Pere d' Aragó (1347-1408)
Jaume II, el Desditzat (1408-1413).

CAPÍTOL SETÈ

La Casa de Castella, Senyora de Balaguer

Ple de vida era encara Ferràn d'Antequera, rei d'Aragó, quan baixà al sepulcre el 2 d'abril de 1416; lo que no poguent s'ho explicar l'ingenua fantasia dels nostres avantpassats cercà sa explicació en una profecia de l'antipapa Benet XIII, abandonat per aquell rei. Deixà en Ferràn set fills entre els quals sols ne recordarem dos per ésser els únics que tenen importància per a nosaltres: son primogènit Alfons V, el Magnànim (1416-1458), i el segón nomenat Joàn, que fou després rei d'Aragó i de Navarra.

Durant la vida den Ferràn d'Antequera se conservava Balaguer i el comtat d'Urgell unit a la Corona d'Aragó; més ja en 1418 trobem un diploma del Rei n'Alfons V, en que dona, *donatione inter vivos*, la ciutat i son castell enfeudats a son germà en Joàn i a sos successors, manant però que si vingués a mancar a la família d'aquell descendència masculina en linia recta que nostra ciutat torni a incorporar-se a la Corona (1). Diu en el mateix document que li entrega la ciutat amb tots sos habitants cristians, jueus i sarrains amb la condició que li ha de prestar jurament i homenatge feudals.

Aquest príncep en Joàn donà proves eloqüentíssimes de son

(1) Arxiu mun. de Balaguer, n. LXXII.— Diferents vegades expressen els balaguerins an en Joàn llurs desigs de que la ciutat no sia regida més que per ell o son primogènit: volien acabar d'una vegada amb tants canvis de senyors com hi hagué en els temps pasats. Arxiu mun. de Balaguer, n. 51.

amor envers sa ciutat de Balaguer, com ho podríem mostrar amb llarga serie de documents que d'ell se conserven. Balaguer li correspongué amb veritable fidelitat; i si més tard en la guerra que tot el Principat mogué contra dit Senyor, essent ja rei d'Aragó, amb motiu de son comportament envers son primogènit, el Príncep Carles de Viana, i per son poc interés en guardar els costums i llibertats catalanes, prengué aquella ciutat alguna part en el moviment dels catalans contra llur sobirà, açò fou més efecte de companyerisme i per temor de no incòrrer en l'indignació general que per resentiment envers son Senyor o per desig de desfer-se de son jou.

Açò no vol dir que Balaguer no sentís amb molta intensitat els afrons del Rei a les usances de la terra, puix que tenim moltes proves per a demostrar la llibertat i sentiment d'autonomia que nodria aquesta ciutat en aquest temps. En 1418 deien sos paers i prohomes an en Joàn II, aleshores solzament Infant i Senyor de Balaguer: «Que no se atenti ni per lo Rey ni per lo »Infant [en Joàn] als drets de la terra, sa reverencia sempre salva» (1); i en multitud de sol·licituts demanen amb insistencia que els hi sien confirmats els privilegis i bones usances de la ciutat: «e que sie tengut de ferlos jurar al Infant [en Ferràn el Catòlic] »quan sia de edad perfecta». (2). Alguna vegada fins usen envers llur Senyor expressions com aquesta: «supliquen e volen »los dits prohomens (3)», llibertat verament desconeguda en los nostres temps *soi-disant* democràtics. En 1418 demanen al mateix en Joàn «que 'l castellà de Balaguer [l'encarregat del »castell] sia nadiu de la ciutat i que 'l Veguer, Assessor y Batlle, en fi tots els officis de Balaguer, sien regentats per catalans». (4). Aixís ho expressen al Rei, que 'ls ho concedí l'any següent.

Els catalans, en les pregonas discordies i continues guerres

(1) Arxiu mun. Balaguer, n. LXXII.

(2) Arxiu mun. Balaguer, n. 51.

(3) Arxiu mun. Balaguer, n. XXXI.

que ensagnaren les relacions entre en Joàn II i son fill primogènit, el Príncep de Viana, hi prengueren part més per odi al pare, que per amor al príncep, com observa en Zurita. Pres en Carles de Viana per son pare i començat el procés contra ell, ressonà en tot Catalunya un moviment de protesta que obtingué colossals proporcions a Lleyda i a Barcelona, protesta que s' convertí prompte en formidable sublevació a les primeries de l'any 1461. Començaren els del Consell de Barcelona a reunir fort contingent de gent armada, i havent designat els capitans de l'exèrcit, esculliren 45 ambaixadors i armaren 24 galeres, arborant al cap de pocs dies la bandera reial i la del General de Catalunya. L'insurrecció s'estreguè arreu com un formidable incendi, fins que, acorralat en Joàn, no tingué altre remei que donar llibertat al Príncep per conducte de na Joana, la funesta marastra. En Carles era tret del castell de Morella, però al cap de poc, el 23 de setembre de 1461, acabava sa trista vida, no sense greus fonaments de mort violenta, çò és, per emmetziment.

Seguí una temporada de relativa calma, però la guerra de Catalunya esclatà poderosa i avassalladora quan el Rei i la Reina coartaren la llibertat dels Diputats de la terra, quan mancant a lo pactat, volia tornar a entrar en Joàn a Catalunya amb gent armada, quan, en fi, cometé una serie d'actes que eren un veritable atentat contra els drets catalans. La Diputació a Barcelona decretà, a 10 de juny de 1462, que la Reina fos tractada i tinguda com enemiga, malversadora i destructora no solzament del reial patrimoni sinó també de «la cosa pública del Principat» i de les llibertats patries (1). El 9 i 11 del mateix més el rei en Joàn i tots sos seguidors en la mateixa capital catalana eren proclamats com enemics públics i per lo tant devien ésser expulsats del territori catalá.

Se veu que 'l Rei, en volent entrar a Catalunya, posà sos ulls

(1) Documents per a historiar aquesta guerra se trobaràn en «Levantamiento de Cataluña contra Juan II. «Colección de documentos inéditos de la Corona de Aragón», tom. XIV, XX, XXI, XXV.

en sa aimada ciutat de Balaguer, que en altres temps li havia donat tantes proves de fidelitat, i perque, com observaren els paers de Lleyda en l'instancia que feien als de Barcelona per a que impedissen l'entrada del Rei en la nostra ciutat, «Balaguer «es una clau e porta de la entrada del principat. E [si], lo que a »Deu no placia, per los adversaris era ocupada o prenguda, »seria causa de donar grans damnatges e veixacions a aquests »territoris senyaladament ara» (1). Per açò, preveient aquesta intenció den Joàn, els Diputats representant el Principat animaren ja des de 'l principi als habitants de Balaguer a que 's mantinguessen forts contra el Rei, recordant-se que eren catalans. Per ésser tant enèrgica i important aquesta lletra la poso aquí mateix: «Als molt honorables e savis senyors los pahers »e consell general de la Ciutat de Balaguer.»

«Molt honorables e savis senyors: Entes habem e per moltes vies som certificats que en aqueixa ciutat deu venir gent »darmes ab comminació de fer dan en aquest Principat. E jatsie la venguda e menys la receptaci de aquella de leuger no »cregam, empero per nostre descarrech nos volem notificar »Significantvos que si aqueixa ciutat la gent era receptada no »saltres es aquest Principat ne hauriem lo sentiment ques mereix. Pregam vos per ço encarregam e exortam queus vullau »acordar sou cathalans e quina nota, carrech e dan vos estarien preparats si a res qui fos contra lo dit Principat donaveu »lloch. E sia Jhesus en vostra proteccio. Dada en Barcelona a »XXVI de maig del any Mil CCCCLXII. M. de Monsuar dega »de Lleyda. Los Diputats del General e concell llur representants lo Principat de Catalunya a vostra honor aparellats,» (2).

Els Diputats escrivien al Comte de Pallars, que era el general de les tropes catalanes rebel·lades contra el Rei, que tenien avís de que aquest havia entrat a Catalunya prenent el camí de Balaguer en companyia de 200 rocins i 200 homes de peu, de

(1) Tom. XIX. p. 484 - 486.

(2) «Levantamiento». etc. col. doc. in. Cor. Aragón, tom. XIX, pàg. 380.

Navarra. Per desgracia quan s'escrivien aquestes ratlles, en Joàn no solzament era ja a Catalunya, sinó que s'havía en-senyorit de Balaguer. Feia dies que 'ls paers de Lleyda se quei-xaven als Deputats de Barcelona de que triguessin tant en enviar an aquestes encontrades 1,000 homes per a impedir l'avenç del Rei. El dia 1 de juny comuniquen els mateixos que l'Arquebisbe de Saragossa (1) «es arriuat a Monço ab cert nombre de gent »darmes volent tirar la via de Balaguer e ha trames mossen »Loppe Dangulo ab XII o XV rocins, lo qual es procurador de »Balaguer, fingint venir aqui per conservar en pau la dita ciutat »de Balaguer» (2).

Els balaguerins, segons diu un altra lletra d'aquells dies es-«tavan disposats e si eren socorreguts per alguna via per lo »Principat o per aquesta ciutat [Lleyda], han voluntat e pro-»posit ferm de morir com a bons catalans» (3) Supliquen els de Lleyda a la Diputació sobre tot sia socorreguda la ciutat de Balaguer: «Cregen vostres reverencies, va tant en prevenir de »haver Balaguer a ma del Principat, que mes nos pot dir, sino »que quasi es ferla guanyar al segur o metrela en risch de »perdre-la..... Placiaus cuytar lo socors a Balaguer, nos perda »la cosa per triga» (4).

An aquesta última lletra dels de Lleyda contestava la Di-putació que ja 's posava en camí l'expedició armada en auxili de Lleyda i Balaguer: «Vuy comence exir la gent per fer la via »de Cervera e per dema tot dia, Deu volent, hi sera tota fo-»ra» (5). Mentrestant pregunen als pahers de Lleyda i Cervera que procurin arregar tota la gent que puguin per a salvar a Balaguer. (6). L'endemá comunicaven els lleydatans a la suprema autoritat de la capital catalana que havien rebut una

(1) Era fill natural de Joàn II, que havia canviat la croça pastoral per l'es-pasa i manava varies companyies de soldats. Bofarull. «Hist.» VI, pàg. 117.

(2) Col. doc. in. XIX, «Levantamiento» tom. VI, pàg. 484.

(3) Col. doc. in. XIX, «Levantamiento» tom. VI, pàg. 486.

(4) Col. doc. in. XIX, «Levantamiento» tom. VI, pàg. 485.

(5) Col. doc. in. XIX, «Levantamiento» tom. VI, pàg. 496.

(6) Ibidem.

lletra del Rei, firmada a Saragossa el 30 de maig, «que contenia »en efecte que sa Magestat volia e entenía dins breus dies es- »ser en la ciutat de Balaguer, situada dins lo Principat, per »quens pregava haberho a gran servey que essent en Bala- »guer sa Magestat, aquesta ciutat elegís algun nombre de per- »sones e trametes aquelles a la dita ciutat per comunicar ab sa »Magestat, quins volia significar algunes coses redundants en »servey de nostre senyor Deu e de sa Magestat, benefici e re- »pos del dit Principat e de aquesta ciutat.» (1). Diuen que li respongueren que s'entengués amb el Consell de Barcelona.

Realment el 5 de juny de 1462, dissabte, a mig-dia entrà el Rei a Catalunya per Alfarràs, ont hi dinà, i cap al tard se presentà prop de Balaguer, però no hi va entrar per instigació d'alguns de la mateixa ciutat, com ho fa constar Mossèn Joan Agulló (2), síndic de Lleyda, gran partidari de la causa catalana. Aquest il·lustre defensor de les llibertats catalanes, ple de angunia per la conducta temerosa dels balaguerins, escrivía als de Barcelona des de Cervera, el dilluns següent, aquestes paraules: «Per letres de la ciutat de Leyda e mies fetes en dita »ciutat e en aquesta vila, algunes dirigides a vostres reveren- »cies, altres a mossen lo dega, podeu assats largament esser »informat dels actes seguits fins aci signantment de la falta »que han fet los de Balaguer, los quals noy han volgut recullir »neguna oferta, socors ni ajuda, que per mi los es stada oferta »ni de gent ni de armes, ni de nengunes altres coses qui po- »guessen fer benefici a la faena en defensio de la entrada del »Rey en aquella ciutat, no contrestant la ciutat de Leyda los ha- »ja fets embaxadors per diverses voltes fer !os dita oferta; be »es ver que aquella ab qui jo havia intelligencia de dita vila »dehian axi que si lo Principat trametia son exercit e essent a »les portes de dita ciutat demanant passatge e statge e comen-

(1) Col. doc. in. t. XX, «Levantamiento» VII, pàg. 40.

(2) Una ma aduladora va intercalar la paraula «traidor» en els documents en que 's parla d' aquest valent català. Bofarull. VI p. 117. No 's comprèn sinó aixís que en els registres de l' arxiu sia nomenat traïdor el gran Agulló.

»çant los a fer tala, que ells darien orde de obrir un portal per
»hon poriam entrar, empero que nenguna altra ost ne gent no
»acullirien ni permetrien que sacostassen nis metessen en la
»orta, com nenguna altra gent no hagen prehemencia axi e
»en tal forma de anar stivolment per la terra per lo negoci del
»temps occurrent; e aço dehian alguns poch, e daltra part les
»denes plorant demanavan ajuda al Principat, e ab aquestes des-
»unions ells han stat del divendres matí, que comptaven quatre
»de juny, e lo dissapte següent fins a la nit.» (1)

Se veu que a Balaguer hi havia molta desunió; mentres els uns volien resistir fins a la mort a l' entrada del Rei, llurs altres, o perque consideressen l' inutilitat de tots els esforços, o per afecte an en Joán, no volien cooperar al moviment general del Principat. A fi d' animar als que, identificats amb la protesta catalana, temien l' enuig del monarca i desconfiaven de llurs propies forces, escrivia Mossèn Agulló als paers, prohomes i Consell aquesta carta: «Als molt magnífichs mossenyors e de gran providencia los pahers e prohomenes e consell general de la ciutat de Balaguer. Mossenyors. Nous poria dir quan es gran lo plaer que tinch com per correu de Leyda so avisat del bo e savi consell que haveu hagut com lo Senyor Rey no es entrat aqui, la qual cosa no solament es grandissim be en rellevar vos los tant grans danys que altrament feu preparats vos sien, segon Andreu Servera vos ha scrit largament, a la qual me referir. Mas hoc encara fereu grandissim servey al Senyor Rey, com si sa Magestat veu que no puixa entrar aqui, ell se reunira a Tamarit ho Monço e tots los fets hauran molta reparacio, e si aqui ell venie serian totalment perduts los afers sens haverne nenguna sprança, car la gent en gran nombre abundara aqui, que sino Deus no bastara en retenirlos; e axi, senyors, per reverencia de Deu hajau pietat de vosaltres mateixos e vostres fills e filles no permetau vagen per mal cap, ni vullau vostres bens sien talats ni mesos a foch, car sian

(1) Col. doc. inèd., tom. XIX, «Levantamiento» VI, pag. 40.

»certs los danys son tant grans preparats que noy basta res en
 »tolrels sino vedar dita entrada, e stich mes que marvellat
 »com la Magestat del Senyor Rey vol crure tant mal consell,
 »car millor seria de Arago en fora fes manejar son afers e con-
 »cordia, la qual seria sancta hi bona, e creu hom si bones
 »gents si posaven que tot be seria. De mius dich que hi fare lo
 »be que pugue, empero si ell entre aqui podem dir *in inferno*
 »*nulla est redemptio* per molts sguarts que no freturen dir; e
 »axi, mossenyors, puys Deu vos ha donat seny e discreció, no
 »permetau aqueixa ciutat se perda e recort vos que sou mem-
 »bre de Catalunya per la qual haveu haver sustentacio e vida, e
 »del contrari ultra lo dany queus seria gran, la innominia blas-
 »me que vos ne seria dat per voler vos apartar de la voluntat
 »del dit Principat e haver a prometre que los capitols fermats
 »entre la Magestat del senyor Rey e la terra hagen a esser
 »aqui trencats, ço que Deus no placia. Car los capitols per tot
 »lo Principat son jurats, e los qui son de consell de deputats
 »axi be representan Balaguer com qualsevulle altra universitat,
 »e per ço axi be los dehuen com qualsevulle altra universitat
 »la fracció dels quals per res al mon nos permetria, ans es de-
 »lliberat e clos ab laspasa en la ma, e si master es gran scam-
 »pament de sanch, sostenirlos e defendrels en vers e contra
 »totes persones qui aquells vullen en res perjudicar. Jo torn
 »altra volta scriure al diputat local queus a requerir, etc.—A
 »vostra honor prest. *Johan Agullo*» (1). Una ma posterior o mi-
 llor aduldora, com havem notat altra vegada, hi afegeix *lo*
traidor».

Però el dia 6 arribà el Rei amb molta més força i entrà a Balaguer, on donà ordre de fortificar bé aquesta plaça, aprofitant-se per aquesta obra de la gran quantitat de pedra que havien reunida els paers de Balaguer a fi d'engrandir l'església de Sant Salvador, segons ho manifestà en Ferràn el Catòlic, fill

(1) Arxiu Cor. Aragó, Col. doc. in. XX «Levantamiento» (VII), p. 128.

den Joàn, en son diploma de 22 de novembre de 1492 (1). El dia mateix de l'entrada a Balaguer en Joàn adreçà una lletra als «Sindics de remença del bisbat de Vich» (2) manant que, amb la major promptitut i més nombrosa gent armada possible, vinguessen a Balaguer per a ajudar-lo. L'endemà, dilluns, se'n anà el sobirà de Balaguer en direcció cap a Tàrrrega, però abans de marxar deixà encarregada la plaça forta de nostra població a son fill l'Arquebisbe de Saragossa, ben proveït de municions, segons carta del mateix dia; mentres que a Menàrguens sostenia son partit un altre mitrat, çò és, el Bisbe de Pamplona amb una companyia de 100 de cavall. (3).

L'animós Agulló comunica el dia 12 del mateix més que: «lo Rey es a Balaguer ab uns CCCC rocins e uns CCCC fins »en D de peu» (4); tenia, doncs, el Rei uns set o vuit cents homes a Balaguer, amb els que ja n'hi hagué prou per a escampar el terror i esglai per tot l'Urgell i sos voltants, més a més trigant tant a arribar la gent armada que Barcelona prometia per a resistir al Rei.

S'enllestí finalment l'expedició catalana i marxà d'aquella capital el dia 16 de juny per a passar per Cervera el 26, segons la comunicació dels Deputats als paers de Lleyda: «la bandera »daquesta ciutat [Barcelona] ab gran gent, ab la ajuda de Deu, »sera avuy a Cervera, e es provehit vage a Tarrega e daqui »ab comu deliberacio de tots o la via de Balaguer o la via da- »queixa [Lleyda] ciutat, per fer la honor del Principat e prove- »hir a la indemnitat sua». (5).

El monarca, havent juntat uns 800 rocins i 600 peons amb diferents peces d'artilleria, se'n anà a donar l'assalt a la ciutat de Lleyda, sa eterna enemiga, però aquesta resistí tant heroicament a l'exercit reial que l'obligà a recular, contentant-se en perjudicar a les masies i sembrats.

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg 3569, fol. 164 (165).

(2) Arxiu Cor. Aragó: Col. doc. in. XX «Levantamiento» (VII) pàg. 134-5.

(3) Arxiu Cor. Aragó: Col. doc. in. XX «Levantamiento» (VII) pàg. 122.

(4) Arxiu Cor. Aragó: Col. doc. in. XX «Levantamiento» (VII) pàg. 250.

(5) Arxiu Cor. Aragó: Col. doc. in. XX «Levantamiento» (VIII), pàg. 60.

Els de Tàrrrega, aixís que 'n fou fora en Joàn, començaren a preparar-se per a la defensa i no deixar-li entrar segona vegada, més de sobte se 'ls hi presentà aquell, i al voler-li donar combat ne sofriren sentida derrota en que hi perderen molta gent, com ho fa notar la comunicació oficial adreçada a l'autoritat de Barcelona (1). Sembla que també Balaguer procurà fer-hi quelcom en aquest afer de la resistència, més li fou impossible oposar-se al sobirà per raó d'ésser aquesta ciutat un punt tant estratègic, ont en Joàn hi havia col·locat forta guarnició: se poden llegir les lletres *Comuns Originals* de l'arxiu de Casa Ciutat de Barcelona, d'aquest temps, que parlen de les escales, peces d'artilleria i altres utensilis que 'l Rei feu construir a la nostra població, i veient aixís mateix la gent d'armes que cada dia hi arribava, ne deduirem quant ben fortificada i municionada era Balaguer, de manera que no 'ns admirarem de les paraules del capità de les forces catalanes, en Joàn de Marimón, amb les quals declara l'impossibilitat en que 's troba de posar setge a dita ciutat. (2). Als voltants s'hi pogué combatre amb èxit, especialment a Cubells i Agramunt, i fer retirar les forces den Joàn que tenien assetjada Camarasa a primers de juliol (3). S'havien de contentar els partidaris del colossal moviment de la nostra terra que vivien a Balaguer en comunicar-se amb les demés poblacions en les absències del Rei, notificant els projectes d'aquest i el nombre de forces que l'acompanyaven; aixís se propagà l'esperit de defensa. Dels balaguepins escrivia el capità Marimón, a 31 d'agost, que estaven malcontents del Rei i de sos soldats (4), més alguns dies després se queixava de que els naturals de la nostra ciutat fossen contraris a Catalunya (5). Tot açò indica que no hi havia uniformitat entre 'ls mateixos, lo qual no havem d'atribuir a manca

(1) Arxiu num. de Barcelona. «Cartas comunes originales» (1462), fol. 136.

(2) Arxiu mun. de Barcelona. «Cartas comunes originales» (1462), fol. 154.

(3) Arxiu mun. de Barcelona. «Cartas comunes orig.» (1462) fol. 160i 173.

(4) Arxiu Cor. Aragó. Col. doc. in. «Levantamiento» etc. t. VIII pàg. 60.

(5) Arxiu mun. de Barcelona. «Cartas Comunes originales», (1462), f. 177.

de patriotisme ni de valor, sinó a la raó que més amunt deixem ja apuntada.

En Joàn mentrestant havia augmentat son poder amb una gran victòria assolida el dia 23 de juliol, lluita en la que, segons el Dietari de la Diputació, «mory molta gent..... e molts que ni foren apresonats. E volch Deus que obtench aquest die la victòria lo Rey Joàn e los seus. Loat sia Deu de tot.» (1) Entre els presoners hi veiem a l'intrèpid Joàn Agulló, qui fou decapitat com un dels principals cabdills d'aquells moviments i guerres. Aquest desastre fou causa de que al cap de poc fossen preses Tàrrrega i altres poblacions notables, i l'exèrcit català ne restà molt abatut. Més abans de donar-se el Principat a les mans de son tirà, la Diputació de la capital proclamà Comte de Barcelona a Enric IV de Castella, nét d'Enric III, germà de Ferràn d'Antequera; però si bé és veritat se verificà solemnement aquesta proclamació, el dia 11 d'agost, no obstant el rei en Joàn amb l'auxili dels francesos obtingué la preponderància, i per més que li resultés un fracàs el setge primer de Barcelona, pogué ensenyorir-se de Lleyda i altres ciutats fortíssimes. Després d'una llarga serie de alternatives de la guerra, la descripció de les quals ens portaria massa lluny, en perjudici també de la brevetat convenient an aquest treball, en Joàn assetjà de nou a la ciutat de Barcelona i el dia 6 d'octubre d'aquest mateix any 1462 proposava als barcelonins una honorosa capitulació que fou acceptada; onze dies després el monarca entrava a la capital del Principat. Aixís terminaren les llargues guerres fraticides ocasionades en part pel caràcter despòtic den Joàn i les intrigues de la Regina.

El Rei restà tant agrait al favor i bona voluntat que trobà a Balaguer, que a 3 de juliol de 1463 donava a sos habitants un notabilíssim privilegi i els proposava al Regne com exemplar de fidelitat. (2).

(1) Dietari.—31 agost.—Arxiu Cor. Aragó.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 3377, fol. 99-100.—Escriu aquest document en l' *Appendix II*, n. LXIII.

En algunes lletres de 1463 és fet esment del diputat local de Balaguer, qui era present al Parlament de Tarragona, el qual reunia també el càrrec de comissionat per a cobrar els drets de la guerra a favor del Rei. El dia 5 de desembre li és assenyalat un assessor. (1).

Aquest monarca procurà una modificació en la clerecía de la ciutat, puix havent mort el Rnt. Pere Galiano, Plebà o Rector de la població, recorregué aquell a la Santa Sede a fi de que dita plebanía fos unida i formés part de les canongies de Sant Salvador i ne fos la principal; i si bé és veritat que no sabem la resposta de Pius II, qui governava l' Esglesia Catòlica en aquell any de 1260, és gaire bé cert que, com ho expressa el Rei en l' esmentat document, condescendiria a sos desigs. (2). Alguns anys més tard Paulus III extingia aquella Rectoria, manant que ses rendes fossen incorporades a les de la Comunitat de Canonges i que 'l primer entre aquestos exercís el càrrec amb el nom de Plebà. (3).

Sobre la rebaixa d' impostos, contractes aprovats i moltes altres mercès concedides pel rei en Joàn, poden consultar-se, ademés dels nombrosos diplomes seus extractats en aquesta Historia, altres que 'n recordo en la nota (4).

A Joàn II succeí l' any 1479 son fill en Ferràn, el Catòlic, qui per raó de son matrimoni amb n' Elisabet fou causa de la unió de Castella amb Aragó i per consegüent de que 's formés la poderosa monarquia espanyola del segle XVI.

(1) Col. doc. ined. Cor. Aragó, tom. XXV, pàgs. 53, 147, 148, 161, 171, 194, 252 i 264.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 3442, fol. 87-88. El diploma és firmat a Belllloch el 9 de maig de 1460.

(3) Doc. de l' arxiu parroquial de Balaguer. Al parlar aquí de la constitució eclesiàstica dec manifestar que a Casa Ciutat hi trobo anunciada una lletra den Gaspar Montserrat i den Baptista Bordoy als paers d' aquesta ciutat «demanant la trassa que feu lo bisbe Morell [mort en 1579] acerca de fer bisbat en Balaguer. Dat en Monçó a 18 agost de 1585.» No hem vist cap altra nova d' aquest intent del bisbe urgellenc, ni sé quin valor donar an aquells mots «fer bisbat en Balaguer».

(4) Arxiu mun. de Balaguer, perg. n. LXXI, LXXII i 41-51 etc. Arxiu Cor. Aragó. Reg. 2592, fol. 166 etc.

Joàn II, com havem vist, se titulava «Senyor de Balaguer», qual feu li havia transferit son germà el rei Alfons el Magnànim; més ja en 1458, al rebre l'investitura del reialme aragonès, per mort d'aquell, donà la senyoria de la nostra ciutat a son fill en Ferràn, qui aleshores tenia solzament uns cinc anys; i aquest príncep la transportava, abans de l'any 1501, a sa filla na Joana, la Boja (1), mare de Carles I d'Espanya i V d'Alemanya, que introduí la dinastia austriaca en nostra nació.

En temps del rei Joàn II començà a modificar-se la constitució donada per Ermengol de Cabrera, tocant a la Paeria d'aquesta ciutat, i en el regnat següent esdevingué un canvi total de la mateixa. Fins ara era costum, com havem vist, elegir els paers, consellers, mostasafs i també els demés oficis veïnals o locals de Balaguer en la diada de Sant Bartomeu; però considerant que per les moltes fires i mercats que en dita festa se celebraven a l'Aragó, Urgell i Pallars, a les quals acudia no poca gent de la nostra ciutat, era casi impossible convocar el Consell General, els paers demanaren al rei en Joàn que aprovés l'acord dels consellers de fer l'elecció el diumenge primer vinent després de la Mare de Deu d'agost, a lo que accedí el monarca: «Plau al senyor Rey de Navarra, senyor de »la ciutat de Balaguer, que com la dita elecció de officials se »fahia en la festa de Sant Bertholomeu del mes dagost, se faça »daciavant tots anys lo diumenge immediatament següent apres »la festa de santa Maria del dit mes de agost.» (2)

La modificació radical sobre aquest punt la efectuà el fill den Joàn II, el rei Ferràn el Catòlic, mitjançant el decret de son Lloctinent Joàn d'Aragó, qui fou encarregat de designar les persones de Balaguer dignes d'ésser elegides, els noms dels quals, ficats dins alguns redolins, havien d'ésser trets «a la ventura.» Es el privilegi de insaculació que, segons Joàn d'Aragó,

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 3353, fol. 28-34 i arxiu mun. de Balaguer, n. 51, 53 i 54.

(2) Arxiu parroquial de Sant Josep.

havía portat la pau, repòs i universal benefici. I per a que 's veja millor la manera com se feia l'insaculació, transcriuré les paraules del decret de 18 d'agost de 1501 (1). «E primerament com »hiam feta insaculacio de totes aquelles persones que nos »han paregut esser abils e sufficients, axi dels que han esser »pahers, com dels qui han esser del consell, com encara dels »altres officis de la dita Ciutat e los noms de cascu de aquells »scrits en sengles lenques de pergami, hiam manat metre en »bosses dins sengles redolins de cera, volem e ordemam que »dites bosses, apres que de nostre manament seran liurades als »pahers, sien clòses e sagellades per lo paher en cap ab son sagell, o en sa absencia per aquell paher que presidira, e axo en »presencia dels altres pahers e del scriba de la casa de la dita »ciutat, e que sien meses dins una caixa, e aquella sia tancada »ab sis tancadures diverses en que haia sis claus de diverses »guardes, la una de les qual tinga lo Balle, l'altra lo paher en »cap, l'altra lo segon, l'altra lo terç, l'altra lo quart e la sisena »tinga lo dit notari o scriba de la casa de la dita Ciutat. La »qual caixa axi tancada sia posada e stiga guardada dins la dita »casa de la dita Ciutat e paheria. E cascu dels sobredits tinga »la sua clau e no la puga comanar a altre sino en cars de legítim impediment que personalment no pogues venir lo dia que »se haura a obrir la dita caixa. Los quals encontinent que pendran les dites claus cada hu haia de prestar jurament de no »obrir la dita caixa sino convocat lo dit consell general en presencia de aquell o de qui esser hi voldran a la hora prefigida. »E posat que hauran los officis los qui tendran les dites claus »quiscu dells haia a liurar a son successor en dit offici la clau »que tendra, prestat empero primer per lo dit successor semblan jurament com dessus es dit. E per donar forma a la extraccio dels dits pahers e traure aquells de les bosses dessus dites statuhim que cascu any lo primer diumenge apres de »nostra dona de Agost, cridat e convocat lo consell en la for-

(1) Arxiu mun. de Balaguer, n. 53.

»ma acostumada en la dita casa de la paheria en lo loch acostumat, en presencia del Balle, o en sa absencia o legitim impediment, de son lochtinent e dels dits pahers e de les persones que en lo consell se trobaran pusque la hora assignada sia passada, aventhi compliment del nombre statuhit e necessari per celebrar consell o no havent hi lo dit compliment de dit consell, sia portada en lo dit loch la dita caxa e aquella uberta en presencia dels damunt dits qui allí seran congregats, sia treta primerament la bossa intitolada del paher en cap e reconegut lo sagell de aquella sia ben remenada e apres uberta per lo scriva del consell de la dita Ciutat o en sa absencia per son sustituhit e per hun infant petit de cinch fins en deu anys, pres a la ventura, sia mesa la ma en la dita bossa e treta a la ventura, sens mirar, hun redoli lo qual palesament sia ubert per lo dit scriva, axi que no sols lo dit scriva mes encara los pahers e losque veure ho volran vegem e ligen lo que sera scrit dins lo dit redoli; e aquella persona lo nom de la qual se trobara scrit dins lo redoli sia paher en cap per tot lany sdevenidor. Empero si sera cars que la persona que sera treta pera paher en cap sera inabil, en tal cars statuhim e ordenam que lo redoli de aquell se haya a tornar cloure e restutuir en la dita bossa de hon sera stat tret e de aquella se haia a traure altre redoli per lo dit fadri en la forma sobredita. E si era mort, que axi matex ne sia tret altre en loch de aquell sens tornar lo redoli del mort dins la dita bossa. E aço se fara tanques vegades fins que sia treta persona abil pera esser paher, com dit es. E apres lo dit redoli del qui sera abil e sera paher lo dit any següent sia tornat en la dita bossa pera correr sa ventura e sort en les altres anyades subsegüents; e apres la dita bossa sia tancada e sagellada en la forma sobredita e tornada dins la dita caxa. Item statuhim e ordenam que tantost apres sia treta la bossa intitolada de paher segon e terç, e de aquella sian trets en la forma sobredita dos redolins lo hu apres laltre pera esser pahers segon e terç, sino seran inabils. Empero si algu de aquells sera inabil sia tornat dins la bossa

»en la forma damunt dita en sien trets tants fins que sien trets
»dos abils pera esser pahers segon e terç aquell any, e entre
»aquells dos que han esser pahers segon e terç sia servat
»aquest orde que no si en ordenats segons forma de la extrac-
»cio, mes si seran de diverses condicions, ço es la hu menes-
»tral e laltre pages, lo menestral sia paher segon encara que
»sia exit darrer. E lo pages sia terç encara que sia exit primer,
»si donc no era tal pages qui en algu dels anys passats fos stat
»paher en cap o segon de la dita Ciutat, e quel dit menestral
»qui sera tret ab ell no fos stat paher en semblant grau del dit
»pages. Empero si los dos seran stats pahers en hun matex
»grau, lo menestral sia preferit al pages. E si los dos que axi
»seran trets seran de una matexa condicio, ço es menestrals o
»pagesos, lo qui tendra mes edat sia paher segon e laltre terç,
»no curant qual dels dos sera tret primer, entes empero que si
»la hu dells sera stat paher e latre no, o los dos seran stats pa-
»hers se serve lo que dalt es dit, ço es que lo que sera stat pa-
»her sia preferit al que no ho sera stat. E que essent ho stats
»los dos sia preferit lo qui sera stat en primer grau de paher, e
»essent stats en hun matex grau sia preferit lo qui haura mes
»edat. E feta, com dit es, la extraccio dels dits pahers primer,
»segon e terç, sia treta la bossa intitolada de paher quart e de
»aquella sia feta extraccio pera paher quart en la forma que se-
»ra servada y es ordenada pera paher en cap. Statuhim empe-
»ro e ordenam que aquell qui sera stat paher, axi abans de la
»present insaculacio com apres, no ho puga esser de dos anys
»apres que haura dexat lo dit offici, ans haia a vagar los dits
»dos anys encara que fos cas e sort que tornas esser tret altre
»per sort e a la ventura en la forma dessus dita».

Segueixen altres ordenacions referents als consellers i als demés oficials, que havien d' ésser elegits de la mateixa manera que els paers. Fins a l' any 1501 el Consell constava de trenta subjectes, dels quals se 'n canviaven dèu cada any; el Lloctinent mana que 's conservi el mateix nombre; ordena, no obstant, que 'l formin cinc persones de la Ma Major, quinze de la

Ma Mitjana i els restants deu de la Ma Menor (1), i per açò quiscuna Ma tenia sa propia bossa, ont hi eren insaculades també en redolins les persones elegibles. Aquesta ordinació s'havia de posar en pràctica el diumenge primer després de la Mare de Deu d'agost, en qual dia cada any s'havia de renovar tot el Consell; els consellers havien de vagar un any per a tornar ésser elegits. Es molt semblant aquest decret a un altre que donà el mateix Procurador a la ciutat de Lleyda (2).

Al cap de dos anys d'haver surtit la constitució den Joàn d'Aragó, el Procurador de la regina Joana ne dictà un altre referent al batlle, manant que al degut temps per a la terna d'aquest càrrec fossen trets dos redolins de la bossa de paer en cap, però un de l'altra bossa ont hi havia persones de Ma Mitjana (3).

Sabem que la ciutat en juny de 1508 suplicava al rei en Ferràn que fes observar la constitució donada a la ciutat pel Procurador de Montblanch i Balaguer, Diomedes Ladrón, referent a l'insaculació dels oficis, puix diuen que hi havia perill de que fos modificada pel Procurador General i oficials de la ciutat. No he trobat d'aquesta constitució, donada el 29 de desembre de 1507, més que una clàusula que declara les persones que són inhàbils per al Consell i oficis, i són «ço es, cape-llans, gentilshomens franchs d'imposicions y conversos, y persones que no tinguen muller y fetes bodes o non ager agudes.» (4). Entre els inhàbils se comptaren també els qui tenien deutes amb la ciutat (5). Tal vegada hi havia a Balaguer alguns poderosos que, malgrat els decrets reials, imposaven llur voluntat en l'insaculació; lo cert és que l'any 1509 hi esclatà

(1) Segons el privilegi del mateix Joàn d'Aragó formaven la Ma Major els Cavallers, Doctors i metges; la Ma Mitjana la constituïen els mercaders, notaris i altres homes de carrera, i per fi els menestrals i pagesos perteneixien a la Ma Menor.

(2) Arxiu mun. de Lleyda, n. 212. Publicat pel senyor Gras «La Pahería de Lérida» pàg. 294-304 i lám. 8.^a

(3) Arxiu mun. de Balaguer, n. 54.

(4) Arxiu mun. de Balaguer, n. 62.

(5) Arxiu mun. de Balaguer, n. 61.

una revolta tremenda per l'indignació del poble al veure l'inutilitat de les persones insaculades i la mala administració que se'n seguia. Suplica la ciutat al Rei que revoqui el privilegi de l'insaculació i que's tornin a practicar les eleccions com en temps passats, cosa que'l monarca no ha volgué concedir, anç bé recomenant a la ciutat la pau i tranquil·litat, manà a Mossèn Gaspar Agustí de Fraga que personalment examinés les bosses de paers i consellers traient les persones inútils i posant-n'hi de ben hàbils (1). Altra vegada hi fou enviat amb idèntic fi el dit Mossèn Gaspar Agustí, l'any 1511, car diu el Rei que Joàn Despés, Procurador general de Balaguer, al reconeixer les bosses va procedir irracionalment sense mirar el bé comú (2).

Més tard obtingué Balaguer de Felip II un altre notable canvi. Concedí dit Rei, com li demanava el síndic de la ciutat, que, començant l'any 1565, les insaculacions se fessen de cinc en cinc anys i que arribessen fins a tretze els insaculadors, çò és que, ademés dels quatre paers, hi intervinguessen vuit prohoms amb el síndic, els quals el dia de l'elecció havien de tancar-se en l'arxiu de la Paerfa sense que'n poguessen sortir anç que aquella fos efectuada. Havien d'insacular en la bossa de paer en cap sis redolins (tres doctors o batxillers i tres ciutadans); en la de paer segón, dèu; en la de terç, dotze; i en la de quart, quatorze. Per a conseller en la bossa de Ma Major eren introduïts sis redolins, vint i cinc en la de Ma Menor i dèu, finalment, en la de batlle. També introduceix aquesta constitució incompatibilitat per als oficis entre 'ls parents més pròxims, de manera que no puguen ésser elegits pare i fill, sogre i gendre ni dos germans simultaniament (3).

Alguns anys després, çò és, en 1569, per privilegi de l'esmentat rei Felip II, se començà a insacular vuit persones en lloc de sis per a paer en cap, i sots pretext de que 'ls de les

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 3556, fol. 144 (145).

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 3558, fol. 404.

(3) Arxiu mun. de Balaguer, n. 61.

bosses tercera i quarta no tenien experiència en els afers de la ciutat se determinà que sols ne fos insaculat un de quiscuna d'aquelles, mentres que les dugues primeres havien de tenir tres redolins quiscuna. Els otorgà també el gran Rei que poguessen elegir més clavaris, oidors de comptes i altres oficials. (1)

Aquesta insaculació de cinc en cinc anys se conservà fins a l'any 1587, i sols en cas de necessitat se dispensà, com per exemple l'any 1574 en que se'n feu una d'extraordinaria, puix sols restaven vius dos insaculats, qui eren en Joàn Maluquer i en Damià Pujol. (2) Aquell any surtí un altre diploma permetent que a Balaguer l'insaculació tingués lloc cada tres anys: és el darrer pergamí que parla d'insaculació, si exeptuem el de l'any 1599 que concedeix avençar l'elecció a causa de la peste que ja s'era ensenyorida de Bellpuig. (3)

(1) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 4699, fol. 161 i Reg. 4705, fol. 93.

(2) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 4304, fol. 67.

(3) Arxiu Cor. Aragó. Reg. 4845, fol. 175.

The first part of the history of the
 world is the history of the
 creation of the world and the
 history of the world from the
 beginning of time to the
 present day. The second part
 of the history is the history
 of the world from the
 present day to the future.

THE HISTORY OF THE
 WORLD FROM THE
 BEGINNING OF TIME TO THE
 PRESENT DAY

CAPÍTOL VUITÈ

Balaguer durant la dominació dels Habsburgs

Felip I, Carles I [V], Felip II, Felip III, IV, i Carles II són els monarques de la dinastia espanyola de la Casa d'Àustria o de Habsburg, els quals, fòra del penúltim, ben poca cosa feren per aquesta nostra ciutat.

Ja deixem escrit que'l rei Alfons V, al transferir a son germà, en Joàn de Navarra, la possessió de Balaguer, expressava en l'acta de donació que, si mai arribés a mancar a la família del rei en Joàn descendència masculina, legítima i de linia recta, la ciutat havia de tornar a la Corona Aragonesa. Reberen amb singular gaubança aquest privilegi els balaguerins, els quals procuraren obtenir-ne confirmació mitjantçant el rescripte de 18 de desembre de 1458 (1), ont era clarament definit que, si aquell cas esdevingués, Balaguer pel mateix fet se considerava unida talment a la Corona d'Aragó que jamai se'n podria separar. Ferràn el Catòlic transferí aquesta ciutat a sa filla na Joana i morí sense deixar successió víril; per açò els paers de Balaguer en Joàn Cardona i en Salvador Padelas juntament amb els 18 Concellers en delegant al metge Joàn Gavascó per a que anés a Saragossa a prestar homenatge al novell coronat Carles I, més tard emperador d'Alemanya, supliquen an aquest sobirà tinga la bondat de declarar realitzada dita incorporació, a lo que condescendeix aquest amb son diploma de 18 de ju-

(1) Arxiu mun. Balaguer, n. 51.

liol de 1518, que al mateix temps és una ratificació de totes les llibertats i bones usances de l'esmentada ciutat (1).

A Felip II, essent encara Príncep d'Asturies i «Senyor de Balaguer», dèu aquesta ciutat la fira de Sant Pere Martir, que ja no se celebra. (2) El mateix monarca concedí a la ciutat alguns privilegis per la bona elecció de paers i membres del Consell i sobre l'insaculació que volgué fòs feta cada cinc anys, com ho demanava el Síndic de la població. (3) L'any 1585 confirmà el privilegi d'Alfons V sobre 'ls qui damnificaven a la ciutat. (4) En l'arxiu del santuari del Sant Crist són continguts alguns diplomes d'aquest Rei en que fa certes mercès a l'església del Patró de la nostra ciutat: es digne de particular esment la que col·loca dit santuari amb sa Confraria sota la protecció reial. (5)

De Felip III se conserva un privilegi regulant i estenent la jurisdicció dels mostassafs, car els iguala en certes prerrogatives als de la capital del Principat. (6)

Felip IV, el regnat del qual va de 1621 fins a 1665, senyala una època memorable per a Catalunya, que donà proves de sa gran vitalitat alçant-se contra 'l mal govern d'aquest monarca i sostenint una lluita gegantina per la defensa de sos drets vilment conculcats i per l'afirmació de sa dignitat ignominiosament menyspreuada. Però abans de referir les gestes de la «Guerra dels Segadors», diguem quelcom sobre les accions

(1) Arxiu mun. Balaguer, n. 57. Francament parlant hem de fer notar que existeix una gran diferència entre la redacció d'aquests diplomes i la dels provinents dels antics Comtes. En les mateixes peticions dels balaguerins a llurs Senyors d'aquest temps ja no s'hi veu aquella llibertat amb que solien abans parlar; tot respira aquí respecte al Monarca, mentres que la nota dominant en els temps passats era l'amor a la pròpia autonomia.

(2) *Appendix II*, n. LXVI.

(3) Arxiu mun. Balaguer, n. 64. — Altres documents, ibi n. 59, 60 i 61 — Arxiu Cor. Aragó. R.430I, fol. 194.

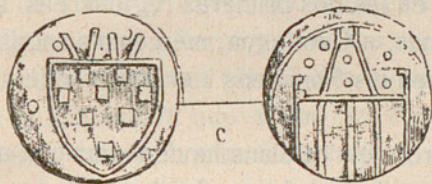
(4) Arxiu mnn. Balaguer, n. 63.

(5) Arxiu Santuari, n. 1, 2, 3. També se pot consultar l'arxiu de la Cor. Aragó Regs. 4189, fol. 138; 4206, fol. 12; 4303, fol. 276; 4304, fol. 232; 4306, folio 170; 4698, fol. 89; 4898, fol. 82 = Arxiu mun. Balaguer, perg. n. CLXIII, CLXVI.

(6) Arxiu Cor. Aragó. R. 4887, fol. 12 — 15; arxiu mun. Balaguer, n. 65.

bèl·liques del Roselló ont hi prengueren part els de Balaguer.

En les primeries d'aquest regnat sofrí la nostra ciutat una serie de greus perturbacions, que no sabem com foren motiuades ni com finiren. A 12 de maig de 1630 escrivien als paers d'aquesta població els de Tàrrega manifestant-los'hi el sentiment que 'ls hi causaven els greus desordres que aquí imperaven, per remei dels quals els hi prometien l'auxili de gent armada (1). No parà aquesta excitació, car cinc anys més tard, a 21 de març de 1635, en Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, responent a les suplicacions que 'l municipi balaguerí li adreçava exposant-li al ensems alguns mitjos per a tornar la

Monedes d'època indeterminada

pau i concordia a la mateixa ciutat, manifestava semblar-li més oportú per al bé d'aquesta no adoptar els remeis rigorosíssims que aquells cercaven per a castigar als perturbadors de l'ordre (2). Sospito jo que 's tracta en els esmentats escrits de coalicions armades entre la guarnició de la ciutat i els veïns enemistats amb aquella per raó del menyspreu dels privilegis de que gaudia Balaguer tocant als allotjaments i cargues de les tropes.

Aquesta població durant el regnat de Felip IV, participà d'una manera notabilíssima en les guerres que aquest monarca sostingué contra França i contra 'l Principat de Catalunya.

Dues grans potencies se disputaven en el segle XVII l'hegemonia d'Europa: França i Espanya. L'ocupació de la Valtelina

(1) Arxiu mun. Balaguer. «Papers de la Guerra dels Segadors.

(2) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

realitzada per aquesta i la qüestió del domini del Ducat de Mantua en 1627 foren la senyal de combat entre ambdues nacions; però cò que feria extraordinàriament l'ambició de Lluís XIII i Richelieu era l'aliança naturalment existent entre 'ls dos monarques de la Casa d'Habsburg, que lluitaven amb fortuna en el centre d'Europa. França veient oprimits als protestants i als prínceps enemics de sa reial Casa tromfants, no poguent sofrir la prosperitats de sos rivals, ja des de 1635, posà sa espasa al servei de la Reforma perllongant aixís les hostilitats conegudes amb el nom de «Guerra dels quaranta anys», durant la qual Espanya se vegé atacada per sa poderosa veïna en ses possessions de Flandes, Italia i àdhuc en la frontera pirenaica; i si bé és veritat que en les dos primeres regions ens fou adversa la sort de les armes, a Catalunya, mercès als sacrificis dels naturals, obtingueren els Somatens i el nostre exèrcit un memorable triomf.

Temps enrera els catalans havien demanat a Felip IV que 'ls confiés la guarda i defensa de llurs plaçes d'armes, però escoltant dit rei a son funest ministre el Comte-Duc de Olivares, que *sempre li burxava l'orella*, els hi va refusar aquest servei; aquesta fou la causa de que, trobant el Príncep de Condé al Roselló mal guarnicionat, s'apoderés de les plaçes d'aquell país amb molt poca resistència de part dels nostres soldats. Catalunya, no obstant, en aquesta ocasió se portà amb noble patriotisme i viril energia, de manera que, oblidant els afronts que continuament rebia del Govern, únicament pensà en la salvació de la Patria; i en quant a Balaguer podem presentar una lletra del 17 de febrer de 1639 escrita per en Jacinto Reguer, delegat de la mateixa població a Barcelona, animant als d'aquesta ciutat a preparar un moviment armat, com ho feien moltes altres universitats; i a fi de procedir rectament demanava, en nom de la Diputació, li fos manifestat el contingent amb que la nostra ciutat contribuiria a la guerra (1); qüestió

(1) Arxiu mun. de Balaguer. II. e.

que novament fou tractada pel maig següent en que la mateixa població fou fortament pregada de donar auxili contra l'exèrcit francès (1). Al cap de quinze dies, 7 de juny, arribava a Balaguer un avís del Virrei, Comte de Santa Coloma, en que notava els moviments dels francesos al Roselló (2); entusiasmats els paers li respongueren trametent immediatament al camp d'operacions una companyia de 50 homes; i realment ja 'l dia 13 surtia aquesta gent armada de la ciutat portant per capità en Ramón de Palau, per alferis en Pau de Massanes i Pasqual, per confés Fra Ignasi Vidal. Aquesta companyia, municionada i pagada per Balaguer amb molt poca intervenció de les demés poblacions de la vegueria, entrava a Figueras el 20 del mateix mes, i després de visitar al Virrei, qui era aleshores en dita vila, continuà la marxa cap a Perpinyà, on fou allotjada el dia 24 o 26 segons un altre document (3). Fou la companyia balagueirina la tercera de Catalunya que arribà an aquella frontera i, com ho fa notar el darrer manuscrit extractat, era la primera de les que hi anaren de molt lluny, servei verament agrait pels cònsols de Perpinyà, com ho manifesten en les lletres creuades entre ells i els paers de nostra ciutat en aquella ocasió (4).

El 14 de juliol se presentà a Balaguer el noble en Bernat de Pons, del Consell de S. M., el qual exposà als paers i conceillers de la mateixa població la fretura de gent armada que sentia l'exèrcit espanyol, car els francesos assetjaven poderosament la fortalesa de Salces; nova que determinà a la ciutat a fer un altre esforç en bé de la Patria. Se formà una segona lleva de soldats i s'alçà altra volta la bandera sota la qual s'hi alistà una companyia de més de 100 homes; era son capità en Joàn de Vega, alferis en Pere de Padelles, sargent en Pau Garrofer, confés el Reverend Jeroni Nadal i pagador en Francesc

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Ibidem.

(3) «Memorial dels serveys que la ciutat de Balaguer ha fet a S. M. que D. guarde en les guerres del comtat de Roselló». Arxiu mun. de Balaguer, ll. e.

(4) Arxiu mun. de Balaguer, ll. e.

Rubies. Aquesta companyia hagué de sostenir algunes lluites, puix veiem que tres mesos més tard són substituïts amb gent nova els buïts deixats pels morts i malalts.

Per terça volta fou enllestida a la nostra ciutat una companyia, puix que de Salces demanaven nous socors; aquesta la formava el segón paer de la nostra població, en Joàn Folquer, amb tota la gent que pogué reunir en poques hores. Després de set jornades, malgrat les contrarietats d'un rigorós hivern, se presentà aquesta gent armada a Salces, essent molt útil a la vila assetjada aquest magnànim auxili. Per fi, havent acudit altres universitats catalanes a resistir als francesos, se pogué recuperar Salces a 6 de janer de 1640 després de tant prolongat setge, que fou verament una glòria per a Catalunya.

Costà a Balaguer el sacrifici armat que hagué de prestar en aquesta guerra unes 6000 lliures, sense comptar les 300 que hagué d'invertir en banderes i instruments bèl·lics. El delegat de la ciutat en els afers de la guerra davant la presència del Duc de Santa Coloma era el síndic en Francesc Moragues elegit pels paers el 28 de setembre de 1639. (2)

¡Qui ho havia de dir en les primeries del 1640, en veient als catalans juntament amb l'exèrcit de Felip IV lluitant valerosament contra França, que al cap de pocs mesos se canviessen talment els papers que el Principat vingués a juntar ses armes amb les de la nació veïna per a resistir a les tropes del Rei Castellà! I no obstant esdevingué aquesta anomalia en la famosa «Guerra dels Segadors» (3).

Ja des de'l temps de Joàn II, i fins podem dir den Ferràn de Antequera, s'alçaven de Catalunya queixes contra'l sentit i marxa governamentals de la Monarquia que pretenia imposar arreu son ideal absolutista i centralitzador reduint els privilegis

(1) Arxiu núm. Balaguer, II. e.

(2) Ibidem.

(3) Donen molta llum sobre tot quant anem a dir la «Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña», de Francesc Melo, i també els *Anales* den Zurita.

i anul·lant usances locals heretades de l'Edat Mitjana. L'incompliment freqüent dels compromisos dels monarques, la multiplicació de tributs fins a cert punt necessària, donat el caràcter dominador dels reis de la Casa d'Austria, augmentà el malestar dels catalans, els quals sentien més pregonament que les demés regions germanes l'amor als propis furs. Finalment durant el regnat de Felip IV foren tant violentes les transgressions dels privilegis i llibertats d'aquesta terra; tant greument ferits se sentiren els naturals del procedir despòtic del Comte d'Olivares, qui semblava meditar la supressió de tota autonomia, i tant cansats estaven de la continua entrada de tropes forasteres a Catalunya i dels excessos que hi cometien, que n'esdevingué a Barcelona una formidable revolta que ressonà en tot el Principat: fou el Corpus de sang. El dia d'aquesta festivitat de 1640 se formà a la capital catalana un estol d'uns 3000 pagesos armats, els quals duïen per bandera un gran estandart amb un lema expressat amb aquestes paraules: *¡Via fòra ¡Via fòra ¡Visca l'Esglesia, visca el Rei i muira el mal govern!* Al mateix temps s'esbravava el poble en sagnoses escenes.

Inclinat el Rei al partit rigorós per son Consell i principalment instigat per son afavorit Ministre determinà ofegar en sang l'alçament del poble català enviant a l'efecte tres exèrcits a la nostra terra, demostració bèl·lica que acabà d'exasperar als naturals. En exterioritzant-se d'una manera tant violenta la protesta justa i avassalladora de Catalunya, els principals directors de l'opinió catalana entaularen relacions secretes amb el cardenal Richelieu, negociacions que foren ben prompte oficialment ratificades, car la nació veïna, com havem observat, no desitjava pas altra cosa que intervenir en els afers de Catalunya a fi de poder humiliar a la Casa d'Austria en la mateixa península. Resultat d'aquestos pactes fou la constitució de Catalunya sots cert protectorat francès; però veient més tard els catalans que 'ls hi seria molt difícil suportar les espeses de la guerra amb Felip IV, admeteren la sobirania de Lluís XIII, proclamant-lo Comte de Barcelona.

¿Quina part prengué Balaguer en la sublevació catalana? En la «Resposta» (1) que vint anys després d'aquesta gran guerra donaren els nostres paers a la lletra den Francesc Fabro Bremurdant, oficial major de llengües den Joàn d'Àustria, diuen els mateixos que en les primeries de la guerra, quan tots els síndics de les ciutats del Principat foren cridats a Barcelona pels senyors Deputats per a donar llur consentiment a lo acordat per l'autoritat de la capital mitjantçant certs pactes amb França, els síndics de Balaguer reberen ordre del Consell d'aquesta ciutat d'oposar-s'hi, i que aquesta circumstancia i l'haber notat els Deputats, especialment en Josep de Margarit i en Josep d'Ardena, que la nostra població era culpable de la desertió de molts oficials de l'exèrcit català cap a les tropes castellanes, donà un pretext per a que la mateixa població fos declarada traidora a la Corona de França i a la Província. Però crec jo que en aquesta «Resposta», respecte a çò que deixem notat, hi són exagerats un xic els fets a fi d'atraure 's la benevolencia reial i además s'hi aglomeren dos particularitats que corresponen a temps diferents. Es cert que a Balaguer hi hagué des de 'l principi de la guerra dos partits oposats entre si, l'un favorable al moviment català, l'altre que romangué sempre fidel al Rei; aquell formant respectable minoria i que per lo mateix tenia gran influencia; aquest més nombrós, però que, dominat per l'altre i per solidaritat amb les demás ciutats catalanes, fou arrastrat finalment a juntar ses armes amb les de l'altre partit. Aixís se poden explicar algunes revoltes que en aquest temps veiem a la ciutat, com també les lloances i afronts que simultaniament li adrecen alguns dels capitosts del moviment català: en veritat podem dir que Balaguer, sense instigació de les altres ciutats, jamái s'hauria llançat contra son Rei; sempre hi veig en aquesta població un gran afecte a sos legítims sobirans, raó per la qual justament és honorada amb el títol de *Molt Lleial*.

(1) Arxiu mun. Balaguer - Papers de la guerra dels Segadors.

Ja hem dit que les revoltes i degollines de Barcelona se propagaren a altres parts del Principat cometent-se aquells dies per tot arreu veritables atrocitats; Balaguer també experimentà el furor i excessos d'una turba assedegada de sang humana. Una lletra dels Deputats del General de Catalunya, firmada pel canonge de la Seu en Pau Clarís a 13 de juny de 1640, fa constar les alteracions del Principat i principalment a Balaguer (1); i realment a l'endemà els paers d'aquesta ciutat comunicaven als mateixos Deputats que era entrada a la població gent sublevada que senyalava son pas amb morts i incendis i que usurpava la jurisdicció reial, raó per la que la ciutat era resolta a resistir-li amb totes ses forces, i, en cas de no bastar-se a si mateixa, demanava ja per endavant l'auxili de les demés universitats, puix respecte als pobles de la propia vegueria en aquell moment els hi passaven una circular per a que fossen previngudes per al socors; «que es cert fentho aixis» acudirem a la fidelitat devem a sa magestat que Deu guarde». Aixís acaba la lletra (2). Per una comunicació del 19 del mateix més sabem que aquet moviment s'anava escampant per la plana d'Urgell, que havia sembrat la confusió i el terror en moltes viles, essent lo pitjor que 's volfen repetir a Balaguer els anteriors desordres (3), lo qual preocupava talment a l'autoritat barcelonina que el dia 23 manà a la d'aquesta ciutat una nota detallada dels abusos perpetrats (4). Com a contrapés d'aquesta triste nova en la mateixa lletra és anunciada la victòria guanyada pel partit català a Perpinyà a despit dels grans preparatius de l'exèrcit castellà per a ajudar al Duc de Cardona; victòria en part deguda a l'enèrgica circular adreçada a tot Catalunya demanant auxili per als qui lluitaven en aquella població

(1) Arxiu mun. de Balaguer, ll. e.

(2) Del 22 de juny. Arxiu mun. de Balaguer, ll. e. — Vegi's la lletra dels cònsols de Perpinyà a Balaguer. Ibidem.

(3) Hi hagué un greu moviment sediciós a Vilanova de la Barca. — Lletra del 26 de juny. Ibidem.

(4) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

contra 'ls luterans: aixís nomenava el poble als irlandesos que militaven en les tropes de Felip IV, (1). Renovant-se els atacs an aquella fortalesa rossellonenca, el dia 26 fou ordenat als pobles de la vegueria de Balaguer que formessen una companyia per a socòrrer-la, la qual no 's posà en camí per haver rebut, abans de marxar, una ordre dels Deputats manant suspendre 's aquesta expedició armada, si bé pregaven que la tinguessen sempre a punt per a quan n'haguessen fretura (2).

Era aquest temps una època de febril activitat per a Catalunya; per totes parts se veien els preparatius per a la resistencia armada. En Clarís notificava a 21 de juliol als paers de la nostra població l'estat de la guerra, a fi de que, pacificada la ciutat i plena d'entusiasme, animés als pobles de sa jurisdicció a armar-se i pendre la defensa de la terra (3), com realment ho feu mitjantçant una comunicació d'allò més vibranta i patriòtica. Semblant actitut pot observar-se en la resposta que l'autoritat local dóna als senyors Deputats declarant que aquests podien disposar de nostra ciutat, puix acudiria a la guerra mentres hi hagués gent; i en quant als demés pobles comarcans, si bé molts encara no havien respost a la comunicació esmentada, alguns, com Castelló de Farfanya, oferien deü homes armats. Se parla en aquesta darrera lletra de les revoltes que uns quants, als quals se dóna el nom de *forasters*, produien encara a Balaguer (4). De moment ofería aquesta ciutat als Deputats uns 50 homes, nombre que en cas de necessitat havia d'èsser augmentat fins a 300, sense comptar els que armessen els demés pobles de la vegueria: tal era l'acord del Consell a 9 d'agost (5).

No volem deixar en silenci que en la mateixa comunicació als paers de Balaguer se 'ls hi escapa aquesta queixa: «Ab viva

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Ibidem.

(1) Ibidem.

(2) Lletra del dia 31. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Ibidem.

»pena y sentiment gran stam que los emulos de nostres felicitats
»agen volgut desllustrar nostron conegut valor, pero esperam de
»la prudencia gran de V.^a S.^a no creuran cosa que puga posar
»en dupte vostron antich y conservat valor de inata fidelitat de
»verdaders catalans, per lo que suplicam a V.^a S.^a tinga a be
»de manar nos donar qualsevols avisos pera acudir ab tota con-
»formitat a la conveniencia publica.» La Diputació respongué
an aquesta lletra lloant el patriotisme balaguerí i enaltint els
bons serveis que Balaguer sempre havia prestat a la causa ca-
talana (1).

Dels darrers de 1640 i de la primera meitat de l'any següent no tenim documents referents a la nostra ciutat, essent aixís que en aquest temps esdevingueren a Catalunya coses d'importancia trascendental per haver-se començat aleshores en gran escala la guerra entre 'l Monarca Castellà i el Principat. El fornit exèrcit de Felip IV se presentà a primers de decembre de 1640 i prengué possessió de Tortosa i Tarragona, però fou completament derrotat i desfet pels catalans i francesos a Barcelona en la memorable batalla de Montjuich el dia 26 de janer de 1641, victòria de la que se 'n seguí un crit d'entusiasme en tots els pobles del Principat.

De la nostra ciutat sabem que ses autoritats secundaren ja des de aquest any (1641) la veu dels Deputats, car aquestos a 28 d'agost donaven l'enhonorabona als paers recentment elegits, desitjant-los 'hi la mateixa bona cooperació que 'ls anteriors envers la causa catalana. «Que 's fortifique fortament Balaguer», tal era el crit d'alarma dels mateixos Deputats, puix segons deien l'enemic volia entrar pels termenals d'Aragó i precisament per la banda de Balaguer, com en les guerres passades. Exhorten a tots a que 's defensin com a bons catalans en cas de sobtada invasió; constitueixen capità de la gent de guerra de Balaguer i de sa vegueria an en Jacinto Reguer, fill d'aquesta ciutat, i terminen la lletra dient que la Diputació era prepa-

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e. Lletres del 16 d'agost de 1640.

rada per a socòrrer a la ciutat tant bon punt ne hagués fre-
tura (1).

I no solzament s'organitzava aquesta població per a pendre una vigorosa defensiva, sinó que ajudava també als catalans que en altres parts sufríen vexacions, com succeí a la Seu, víctima de les discordies dels veïns. Els cònsols d'aquella ciutat promogueren una campanya contra'l Capítol Catedral per haver cridat a la ciutat alguns milers d'homes d'armes que hi cometíen assassinats i altres excessos; per açò a Balaguer i en altres poblacions fou acoblada gent per a marxar a socòrrer dita plaça; però el Capítol sabidor d'aquest intent transmeté diferents lletres als paers de la nostra ciutat exposant el motiu de la propia conducta que no obeïa a altre objecte que a impedir l'entrada dels castellans amb els quals, segons noves fidedignes, la Seu, el vescomdat de Castellbò i Puigcerdà manteníen traidores correspondencies amb l'intent d'entregar-los'hi dites poblacions (2). Se condolen els Canonges de l'actitut de Balaguer contra d'ells i demanen forces per a possibles atacs de l'enemic.

Mentrestant Lluís XIII, rei de França, alegre per la victoria guanyada pels catalans a Barcelona els ne felicità i, acceptant el títol de Comte d'aquella capital que li donava la Diputació, tractà d'imprimir a la guerra un impuls eficaç. Destinà per de prompte a Mr. d'Argenson a Barcelona com ambaixador per a ordenar els pactes entre ambdós paisos amics, i constituí al comte La Motte general de son exèrcit, que destinava a Catalunya. En nom del Rei Cristianíssim jura en la capital del Principat els furs i privilegis de la terra el Marqués de Brezé, marescal de França i des de aquest moment Virrei de Catalunya.

Per a regir la guarnició d'aquesta nostra població fou designat per La Motte Mr. de Saint-Clair, el qual se dedicà ben

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Lletres del 26 d'agost i 12 de setembre. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

aviat a reforçar aquesta plaça, segons l'ardorós desig manifestat pels naturals i el dictamen del Consell de guerra. Per açò els Deputats residents a Barcelona responien a la lletra dels nostres paers de 25 de setembre de 1641 que: «ha aparegut »al concell de guerra que mossur de St. Cler pose ma en fer »les fortificacions ab la forma que lo Sr. de la Motta li apar se »deuen fer per esser manco costosa y breu, començant per la »part mes perillosa, continuantlo a tota diligencia, y apres de »esser acabadas las empalizadas pot dit San Cler posat ma y »passar avant en les fortificacions comensades, perque es cert »lo Sr. de la Motta, com a tant gran senyor y soldat, sab lo »ques deu posar en defensa y conve en exa ciutat per la con- »servacio della; y axi Vs. Ms. donaron orde a dit sancler se- »guesca lo que li ha donat lo senyor de la motta, y es cert que »conve la brevetat en estas cosas de fortificacions, y encas »mussur de St. Cler sie fora de aqui continuaria lo que sera »restat en son lloch lo dit orde del senyor de la motta» (1).

Realment les lletres que a 8, 12 i 30 del mateix més escriu en la Motte als de Balaguer abunden en idèntics sentiments (2); els hi tramet 300 eines per a les fortificacions; els hi recomana que tinguin un bon dipòsit de palla per a la cavalleria amb que pretenia reforçar la població en cas necessari i els incita a que s'afanyin en les mateixes obres de defensa amb veritable entusiasme, car ell estava sempre a punt de córrer a protegir a la ciutat.

Se pot deduir dels nombrosos escrits d'aquest temps que historiem quant persistents fossen els esforços de l'exèrcit castellà, que era a l'Aragó a punt de passar la frontera, per a caure sobre la ciutat de Balaguer arrabaçant-la als catalans i francesos que'n tenien la possessió, i d'aquesta manera pendre fàcilment Lleyda i amb ella gran part de Catalunya. Balaguer donà el crit d'alerta a les demés vegueries catalanes i a moltes

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Lletra del 24 de novembre. Arxiu nun. Balaguer, ll. e.

poblacions en particular (1), que per cert respongueren a sa veu. El Vicari General del Bisbat comunicava a 15 de setembre que acudia amb una forta companyia; Cervera trasmètia 50 homes a 12 d'octubre, i al dia següent altres tants ne surtíen d'Agramunt (2); essent també importants les municions i queviures que 's rebien de la Deputació, la qual, coneixent quant calia conservar la plaça de Balaguer, a 25 del mateix més expedía cap aquí, además de gran quantitat de blat, 15 quintars de pólvora, 10 de bales, 70 mosquets i 40 arcabuços, que eren tots els que restaven a la mateixa autoritat (3); un més més tard feia arribar 100 quintars de bescuit juntament amb gran quantitat de metxa i bales (4), i s'imposava altres sacrificis penosos recomanant a l'ensem, com el 20 de setembre als paers de Lleyda (5), que tothom se mirés amb interès la defensa de Balaguer per ésser sa conservació de transcendental importancia. Degut an aquesta vigilancia l'enemic no pogué pendre-la aleshores però anava voltant-la cercant els punts més febles. A 16 del mateix setembre era a Benavarre (6) i, després d'alguns dies d'indecisió i dubte, caigué sobtadament sobre d'Almenar (7); de lo que sabidora Balaguer convocà gent armada de la ciutat i dels alentorns, la qual, acudint a combatre a l'invasor, l'obligá a repassar la frontera catalana, com ho escrivíen els paers amb immensa gaubança (8).

Rebutjat l'enemic d'Almenar se retirà a Tamarit, on se preparava per a un altre atac an aquella vila, que hauria estat fatal sense l'enèrgica actitud de les vegueries de Lleyda i Balaguer. Els lleydatans donaven avís amb *fum i foc* des de 'l cloquer de la sèu als pobles comarcans amb lo que ben promp-

(1) En l'arxiu mun. de Bellpuig he trobat alguna lletra dels paers de Balaguer referent an aquestos afers bèl·lics.

(2) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Ibidem.

(4) Ibidem.

(5) Ibidem.

(6) Ibidem.

(7) Ibidem.

(8) Comunicació del 22 d'octubre. Arxiu mun Balaguer, ll. e.

te pogueren destinar al camp d'Almenar un robust cos armat amb l'esperança de que juntant-s'hi la gent de Balaguer podrien, com diuen aquells mateixos (1), donar una batuda a l'enemic que estava preparant-se a la frontera i així «les nostres armes tindran pau». El general La Motte, pregat pels esmentats i per la nostra ciutat, traslladà de Montblanch al lloc atacat un terci de cavalleria francesa i ell mateix se disposà a presentar-s'hi amb una nova expedició; i per conducte del coronel Rosell comunicà a la nostra autoritat local que podia servir-se de tot el terci de Barcelona (2). Els esfereïts almenarins avisaren de nou que la tropa del Rei Catòlic volia pendre i cremar la vila, però amb les forces ja reunides se pogué obtenir que 'l segón assalt, donat el dia 23 d'octubre, fos un esplèndid triomf per a les nostres sortoses armes. Terça volta intentà l'enemic ensenyorir-se'n, però sempre amb èxit funest per ell, si bé costà aquesta acció molta sang a ambdós exèrcits bel·ligerants (3).

Havent fet tant aquesta nostra ciutat per a salvar Almenar durant els mesos de setembre i octubre, ¿com és que tornen a aixecar-se sospites i murmuris sobre sa fidelitat envers la causa catalana i se senten greus acusacions contra d'ella? El Degà i demés canonges de Lleyda supliquen amb marcada insistència als consellers de Barcelona, el dia 8 de novembre de 1641, que sia socorreguda la vila d'Almenar, car «se te poques »esperances de sustentarse dos dies... [i] perduda eixa plassa, »te lo enemic lo pas franch pera esta ciutat y pera Balaguer», després de lo que afegeixen a l'instant: «Tenim inteligencia »que mossur de la mota fins air esta queixos de no haver vist »ningu de Balaguer. Se diu que en Balaguer haurie arribat »molta gent de armes que venien al socorro y que 'ls tenen alli »enclosos sens deixarlos exir; alguns ben intencionats presu- »men que lo coronel per exir ab molta quantitat de gent los

(1) Lletra del 23 d'octubre. Arxiu mun. Balaguer, ll. e. Ibidem.

(2) Lletra de 22 d'octubre. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Lletres del 12 i 24 d'octubre i del 8 de novembre. Ibidem.

»dete per no atrevirse passar ab seguretat ab poca gent al so-
 »corro: altres murmuren que fore altra intencio.....» (1). Una al-
 tra acusació venia també de Lleyda, com ho demostra la queixa
 dels balaguerins davant l'autoritat de Barcelona llançada con-
 tra en Ramón de Baltor i en Monzó, paers primer i según de
 Lleyda, puix aquell havia ofés a Balaguer en son patriotisme
 en la campanya d'Almenar i en la Casa de la Paeria l'altre.
 Els concellers barcelonins se condolen d'aquest incident, que
 servia que per a dividir als catalans i animar a l'enemic, i con-
 signen aquest elogi de la nostra ciutat: «Balaguer sempre a
 »proseit ab molta satisfaccio y fidelitat majorment en la jornada
 »de Almenar, del que nos a assegurat mosur de Sanjerman,
 »ques trobe en esta ciutat y lo beure (*sic*) que la guarnicio del
 »Castell de dita vila fonch dels naturals de dita Ciutat, y per
 »industria y anaren los de la vila de Cervera (2) y Pons.» (3).
 El Capítol de Barcelona declara també que «La ciutat de Bala-
 »guer es una de les quals sempre avem tinguda satisfaccio y
 »mes en la present jornada de Almenar, *del que nos fa fe los*
 »*cadavres que restaren en dita vila* y lo mosur de Sanjerman
 »ques trobe en esta ciutat.» En lloances a la nostra població
 també 's desfeia quan en nom de Lluís XIII comunicava a sos
 paers que S. M. Cristianíssima havia tingut suprem contenta-
 ment de l'afecte que Balaguer li mostrava en totes ocasions,
 per lo qual personalment li volia donar la recompensa (4). El
 terç coronel, en Rosell, des de Barcelona escrivia que estava
 contentíssim del bon ànim de Balaguer, «realment, diu, no 's
 »podia esperar manco de una ciutat tant ben affecte a la Pro-
 »vincia» (5); i amb semblants sentiments s'expressava el ma-
 rescal Brezé, Virrei de Catalunya, quan de part del monarca
 francès adreça un autògraf als nostres paers el dia 25 de janer

(1) Arxiu mun. Barcelona, «Cartas comunes originales» (1641), fol. 75.

(2) Vegin-se les lletres d'aquesta avui ciutat del 12 d'octubre. Arxiu mu-
 nicipal de Balaguer, ll. e.

(3) Lletres del 24 d'octubre i 21 de novembre. Ibidem.

(4) Lletre del 22 de setembre de 1641. Ibidem.

(5) Lletre del 6 de decembre. Ibidem.

de 1642, després d'haver-li prestat aquesta població, per conducte de sos síndics en Joan B. Borniach i en Francesc Moragues, els juraments de fidelitat com a representant d'aquell sobirà (1); tant agrait ne restava encara pel març següent que assegura farà presents al Rei el patriotisme i bona voluntat dels balaguerins (2). En La Motte surtí també en defensa d'aquesta ciutat amb diferents escrits del novembre de 1641 (3); no obstant alguns mesos més tard, en lloant incondicionalment als nostres paers, sembla que mantingui sospites de secretes intel·ligències d'alguns veïns amb les forces enemigues (4), la diversa conducta dels quals confirmaria també els judicis contradictoris existents en aquesta ciutat sobre els afers de la guerra.

No renunciava l'exèrcit de Felip IV a la presa de Balaguer, malgrat les derrotes sofertes, anç bé tot sovint donava l'assalt als pobles que li servien de defensa. Almenar a 29 de desembre de 1641 implorava el socors de nostra ciutat (5); açò fou lo que motiuà l'instància dels balaguerins als de Barcelona, escrita dos dies després de l'anterior, a fi de que la mateixa contribuís a salvar aquella vila i guarnicionés millor la part termenal, car l'enemic anava acoblant a Monzó un exèrcit de 7,000 infants i 2,500 cavalls (6). Es admirable l'ardor bèl·lic de Castelló de Farfanya, que menaçada de tant nombroses forces, no obstant comunicava a la nostra ciutat que, mentres li trasmetés 200 homes armats i una bona quantitat de blat, la vila tenia braó per a resistir a tants enemics, que estaven a últims de ja-ner prop d'Ibars (7) esperant minvés la corrent del Noguera Ribagorçana per a precipitar-se sobre d'aquella vila. Les lletres d'agraïment que arribaven de les poblacions comarcanes

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Ibidem.

(3) Ibidem.

(4) Lletra del 20 de ja-ner de 1642. Ibidem.

(5) Vegin-se les lletres de 20 i 24 d'oct. i 29 de dec. - Ibidem.

(6) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(7) Lletres del 20 i 21. Ibidem.

ens manifesten que Balaguer protegía a les mateixes amb generosos recursos a l'ensem que procurava sa propia defensa i proveïment.

Des de l'octubre de 1641 s'anava magatzemant an aquesta ciutat grans quantitats de blat i municions pel cas d'un probable setge, car era veu universal que l'enemic se'n volia ensenyorir ben aviat (1). Els nostres síndics anunciaven de Barcelona estant, com a cosa ben segura, que, després d'Almenar, aquesta població seria el blanc del Castellà, raó per la qual demanaven a la suprema autoritat de Catalunya obligués als veguers veïns, ço és de Tàrrrega, Cervera, Agramunt i Lleyda a donar-los hi una llista dels homes d'armes que poguessin posar en peu de guerra en cas d'ésser assetjada Balaguer, per a la qual eventualitat la nostra comarca ja's preparava mitjantçant enormes sacrificis pecuniaris realitzats amb general entusiasme, si n'exceptuem als Abats d'Ager, Lavaix i Mur, els quals foren forçats per fi a contribuir an aquesta patriòtica campanya, de la mateixa manera que 'ls Caps de vegueríes eren pregats a satisfer al justíssim desig d'aquesta població (2).

En La Motte animava constantment als balaguerins a la resistència, prometent en totes les comunicacions que 'ls adreçava que no 'ls mancaria la protecció i que ell mateix vindria en persona, si açò fos convenient, tant prompte hagués derrotat a l'enemic que s'havia possessionat del Camp de Tarragona: desig que vegé complert en la sagnanta batalla de Valls, a les primeríes de 1642 (3). Després d'aquesta victòria, que en La Motte atribueix solzament als francesos, el mateix general avisà als nostres paers que l'exèrcit del Rei Catòlic estava preparant-se per a venir ací, per lo que ell també s'anava acostant amb 2,000 cavalls i 2,000 infants a fi d'ajudar-los en el moment oportú (4). Dels consellers de Barcelona ne rebé també

(1) Lletra a les vegueríes, 27 de nov. 1641 i 25 janer 1642. - Arxiu municipal Balaguer, ll. e.

(2) Lletra del Síndic a la Junta del Principat. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Lletra del 19 de janer. Ibidem.

(4) Lletra de 11 de janer. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

Balaguer paraules d'encoratgement, com el dia 5 de febrer que li escrivien que an aquella capital s'estava organitzant el socors, puix que dels balaguerins «ne conservarem, son llurs paraules, »la deguda estimacio y viva memoria de semblants bisarrias »com ho merexen; y desitjarem ocasions moltes pera que pugam verificar lo que es degut a persones de tanta satisfaccio »y que demostran tan gran atencio a tot lo que es de major »servey de S. M. y benefici de la Provincia» (1). Aqueixa mateixa autoritat de la capital, veient la gran fretura de noves forces per a socórrer a les poblacions atacades per l'enemic, a 18 de janer de 1642 ordenà que la Provincia concorregués, segons les anteriors promeses, a formar un batalló de 5,000 infants i 500 soldats de cavall armats i municionats com calia (2), amb el qual auxili pogué contribuir a la defensa de Balaguer tant eficazment que aquesta ciutat se n'hi reconegué deutora (3), lo mateix que envers altres poblacions que, com Cervera i Solsona, li facilitaren gent i queviures (4).

L'assumpte de la fortificació de Balaguer tenia preocupat als directors del moviment. Algún temps enrera exposaven els balaguerins al Virrei aquesta necessitat de defensa amb les següents paraules: «La ciutat de Balaguer es de las primeras poblacions que en cas de incurs de enemichs ha de ser la primera que li ha de resistir, de tal manera que perduda dita Ciutat reste la plana de Urgell per lo enemich, de la qual resulta la major part de provisio de blats, ordis, sivada y pallas que fertilisan la major part de Catalunya, y restaria tambe la Segarra sens defensa, com se experimentá en lo temps del rey don Joan, que entrant ab poderos exercit per aquella part resta Lleyda y tot lo Principat sens defensa, facilitant lo libre pas y lo major dany de Cathalunya. Dita Ciutat de Balaguer te dilatadas muralles y de tant poca resistencia, que necessita de

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) 21 de setembre de 1641. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Comunicació a dits concellers. Ibidem.

(4) Végin-se les lletres d'aquestes poblacions en el mateix arxiu, ll. e.

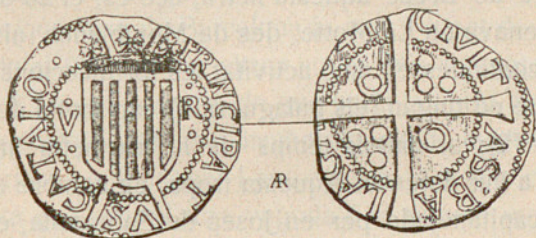
»fortificacions majors, y de altra part en una eminencia te lo
 »Santuari de la casa del sant Cristó, miraculosa figura en que
 »adoran y tenen tanta fe los de aquella ciutat y comarca, que
 »seria de desconsuelo a tots destruir aquella casa; per lo qual
 »ha aparegut per allí una fortificacio, com tambe en altres pues-
 »tos que necesitan della. Y com totalment sia exausto lo patri-
 »moni de aquella ciutat y lo unich remey pera acudir a tants
 »gastos sia que pugan continuar lo exercici de fer moneda de
 »or, plata y metall, al us comu Per ço zelosos los Pahers y
 »Concell de dita Ciutat han deliberat supplicar a V.^a Exia. com
 »humilment suplican, sia de son servey concedirlos gracia y
 »merce de la facultat de fer dita moneda y juntament, per
 »quant los tres estaments considerant la pobresa de aquella
 »Ciutat concediren que rebessen las rendes que lo bisbe de
 »Urgell tenia en dita Ciutat, en la vila de Agramunt, Guissona
 »y Sanahuja, y també las tatxas que las vilas circunsvehines
 »tenian imposades per la subvencio de dita ciutat; sia V.^a Exia.
 »servit manar fer comissió als ordinaris de Balaguer, Servera,
 »Tarrega y Agramunt y altres ques deura de aquellas, que en
 »tot rebran singular favor, gracia y merce de V.^a Exia. (1).

Aquesta lletra ens diu clarament que Balaguer poc abans d'
 aquestos fets encunyava moneda d'or, d'argent i de metall (2),

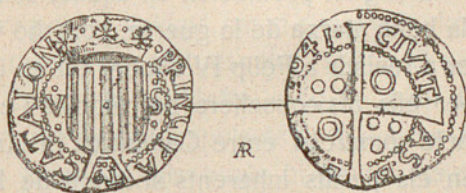
(1) Arxiu mun. Balaguer ll. e.

(2) Vegi's ço que deixem escrit sobre les monedes catalanes en el cap. II d'aquesta Historia, pàg. 83-86. Se diu que durant aquesta guerra foren encunyades a Balaguer monedes d'argent, i realment l'il·lustrat Mossèn Francesc Roca, antic Capellà de les Clarisses d'aquesta ciutat i fervent aimador de les glories de la nostra ciutat, ne publica una a l'Album Històric, Pintoresc i Monumental de Lleyda, pàg. 84, not. 1, i altres ne manifesta en Ceferí Rocafort en Geografia General de Catalunya (Lleyda, pàg. 209). Essent tant terminant la prohibició de l'autoritat francesa sobre la fabricació de moneda en les poblacions del Principat, les encunyades a Balaguer s'han d'atribuir o al primer any de la guerra o al temps en que dominava en la dita ciutat Felip IV, ço és en 1644 o 1645. El docte Llic. Josep Esteve, actual Rector de Castelló de Farfanya i fill d'aquesta ciutat, n'ha trobat una d'or, molt bonica i ben conservada, feta en aquell temps en dita vila; per lo mateix se pot creure que Balaguer també obtingnès privilegi d'encunyar-ne semblant al que fou donat an aquella població per decret d'aquell monarca a 21 d'agost de 1645, diploma del qual ne vaig veure un trasllat fidel a l'arxiu parroquial de la mateixa vila. Vegi's l'arxiu mun. de Lleyda; Comunicacions, 13 nov. 1644.

facultat que hauria estat abolida per un decret general (1); per açò acudia la població a l'autoritat a fi de que, vista la fretura que se sentia de fortificacions, permetés la continuació de dit privilegi. Aquesta petició la feu la ciutat als concellers de la capital, més aquestos s'excusaren al'legant que concedir aital llicencia era atribució del Virrei, que si d'ells hagués depengut, declaraven que ben gojosos haurien otorgat aquesta facultat a la nostra població (2). En vista d'aquesta negativa fou designat en Francesc Moragues per a que, com a delegat de Bala-

Moneda d'argent encunyada a Balaguer en 1641

Moneda d'argent encunyada a Balaguer en 1641

guer, anés a presentar-se al Virrei a Barcelona i li formulés la mateixa suplicació; però tot fou en va, puix que 'l marescal de Brezé no volgué otorgar aquesta llicencia; tot Catalunya li demanava ço mateix i de concedir-ho a totes les poblacions del Principat n'hauria resultat universal confusió (3). També aduía

(1) Obeía aquesta prohibició als abusos i falsificacions. En 1641 s'hagué de procedir contra no pocs francesos que fabricaven a Catalunya moneda falsa. Arxiu mun. Barcelona. «Cartas com. originales» (1641) fol. 89.

(2) Lletre de 24 de març de 1642. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Lletre de 30 de març. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

alguna dificultat en voler alçar les fortificacions, que per a resguard d'aquesta població li suplicaven els síndics de la mateixa en Joàn B. Borniach i en Francesc Moragues, puix deia que havia fet examinar la topografia de la ciutat per alguns enginyers i del dictamen d'aquestos resultava ésser difícil fortificar-la bé; no obstant declarava a l'ensem que 's faria quelcom en aquest sentit, «conforme diran a v s. ms. [els paers de Balaguer] »dits sindichs, als quals havem donat bastant resposta en tots »los caps quens han representat» (1). Al dia següent d'expedir el Marquès de Brezé aquesta lletra, açò és, el 26 de janer de 1642, ordenava en La Motte, des de Montblanch, als de Balaguer que continuessen amb activitat les fortificacions principals «a fi de que no tingan [els balaguerins] cap motiu de temor del »enemich» (2); al mateix temps els hi trasmetia un regiment català per a llur defensa. Aquesta tropa, en nombre de 250 homes, era capitanejada per en Josep de Saportella, el qual fou destinat a la nostra ciutat des de 'l Coll de Cabra (3).

Els paers de Balaguer promovien en aquest temps amb veritable passió la bona marxa de la guerra, com ho veiem en els preparatius per a resistir a Felip IV i sobre tot en una proposició adreçada per ells als consellers barcelonins i encaminada a prohibir el tracte comercial entre Catalunya i l'Aragó, com a remei eficaç en els perills inherents al temps de la guerra; si bé, és veritat, els membres d'aquella corporació de la capital se 'n inhibiren, després d'aprovar dit projecte, al'legant que, havent ja jurat el càrrec de Capità General i Virrei el Marquès de Brezé, tocava an aquest dictaminar en tant greu afer i que al mateix havien de recórrer (4). Els esmentats consellers al cap de pocs dies, ço és, a 16 de janer, manaven an aquesta ciutat que despatxés cap a la capital un síndic amb suficients

(1) Comunicació del 25 de janer. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Vegi 's també la lletra del 27 de febrer del mateix any. Ibidem.

(4) Comunicació del 3 de janer. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

poders a fi de procedir amb diligència en els assumptes del moviment català (1).

M'ha sorprès trobar entre'ls documents d'aquest any una lletra del 31 de janer, escrita per la Paeria de Cervera a la nostra, en la qual s'hi llegeixen els següents mots: «Sentim moltíssim »lo desastre que se ha succehit en aquesta Ciutat; procurarem »en poder capturar al delinqüent». Acaba la mateixa recomanant que, en cas de veure's apretada Balaguer, avisessin a Cervera, que aquesta acudiria a sa defensa amb noves forces, car dies enrera havia enviat an en Pau Caperes amb la companyia de mosqueters que surti de Barcelona ja amb l'intent de socórrer a la nostra ciutat (2). No tinc altres noves més concretes sobre la naturalesa d'aquest desastre de que parla la lletra de Cervera; sembla, no obstant, fos una insubordinació de la gent que servia de guarnició a Balaguer i que causés funestes conseqüències, revolta que alguna altre vegada l'hi trobem motiuada per insignificants incidents; vegi's ço que 'l mateix any escrivia el pagador del terci de Barcelona, resident en aquesta ciutat, demanant diners per als soldats, car si passaven alguns dies sense rebre llur sou, cridaven amb esvalot / *Via fos!*: són les paraules textuais (3). El mateix La Motte, a 21 de juliol del mateix any, donava ordre que fossen expulsats de Balaguer els soldats del regiment de Dupelles, els quals hi havien causat greus mals amb llur sublevació; volia que's compensessen els danys causats i que fossen punits amb garrot els que havien motuat la revolta amb llurs discursos subversius sobre 'l setge de Perpinyà.

Mentrestant, veient-se l'exèrcit de Felip IV impossibilitat de pendre aleshores Balaguer, continuava sa tàctica d'apoderar-se d'altres places d'on li venien a la mateixa continuats reforços. Tremp i Ager foren poderosament embestides a prin-

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e. Aquest síndic era en Francesc Moragues, qui tot sovint el trobem a la capital, al qual manen els consellers que vagi a la junta del batalló, on negocià en va grans quantitats de municions per a Balaguer. Lletra del 27 de març.

(2) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(3) Arxiu mun. Barcelona. «Cartes com orig» (1642), fol. 159.

cipis del 1642. El 25 de janer escrivien de la primera vila assegurant tenir-se allà intel·ligencia que un dels germans del Duc de Cardona (1) intentava invadir la Conca i que un altre germà seu volia arribar fins a Cardona; per aquesta raó se demanava als de Balaguer trasmetessen a Tremp el savi enginyer que havia dirigit les fortificacions de la nostra població a fi de que ordenés també les que anaven a començar-se en dita vila dintre poc (2). Realment hi havia raó de témer, car el dijous, dia 20 de març, l'enemic entrava a Catalunya i el divendres ja tenia Tremp assetjada. Els qui comuniquen aquesta darrera i trista nova, açò és els cònsols d'Ager, demanen als paers nostres que corrin amb nombroses i fornides forces cap a la dita vila atacada (3). Causa verament admiració veure com la nostra ciutat multiplicava ses energies i afavoria a tots els recorrents. El mateix dia de l'anterior suplicació en Josep de Rocabrana, que's titulava *Govern de les Armes*, acudia a Balaguer cercant augment de municions, puix segurament les que portava abans les hi havien preses els castellans en Coll de Monlloba, en dirigint-se cap a Tremp (4). Els nostres patricis Mossèn Pere Merola, canonge, i en Francesc Rocaplana confiaren les novament acoblades a un traginer, qui les transportà a Talarn passant per Vilanova de Meià a fi de no caure en poder de les tropes enemigues.

No trigà pas gaire en veure's apurada tota la Conca de Tremp i Orcau, car, segons una comunicació, s'havia posat al cap de les armes castellanques el mateix veguer de la primera vila, i s'hagueren de dolre altres traicions (5) recompensades en part per l'incomparable valor del Baró de Ribelles, el qual en qualitat de substitut del Lloctinent del Capità General de Cata-

(1) Arxiu mun. Balaguer, ll. e. El títol de Duc de Cardona el prengué també per a sí el Generalíssim de les armes franceses, La Motte, com ho veiem en les lletres que adreçà a la nostra ciutat.

(2) L'enginyer, segons és dit, era Mr. de Saint Clair.

(3) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(4) Lletres del 21, 22 i 24 de març. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(5) Lletres del més de març. Ibidem.

lunya recorria les poblacions montanyeses, per tot arreu propa-gant sos nobles sentiments en favor de la causa catalana, de lo que 'n tenim proves eloqüentíssimes en la vibranta i patriòtica al·locució que adreçà als balaguerins demanant-los 'hi gent per a socórrer als de Tremp, que sofrien infinits treballs i penes immenses, a l'ensem que 'ls pregava anessen a combatre l'enemic e Alçamora, en qual empresa diu que 'ls ajudaria efica-sament la gent del Marquesat (1).

Les altres poblacions immediates a la frontera foren molt combatudes durant els mesos de març, abril i maig: poden veu-re 's les circulars dels paers d'Ager i Castelló sobre els persis-tents moviments dels aragonesos i castellans contra les dites viles i contra Algerri, Alfarràs i Almenar (2). Aquesta darrera, per quarta volta se vegé atacada i assetjada, però mercès a Castelló, que a primers de maig hi acudí amb molta gent ar-mada, i als repetits esforços de la nostra ciutat, particularment de son mestre de campanya, n'Elleyos, en qui tenien tota l'es-perança posada els d'aquella vila, no pogué ésser presa de l'enemic (3). D'Ager tenia una sol·licitut especial l'autoritat de la capital, de manera que volent el veguer de Balaguer que les forces vinguessin a juntar-se amb la guarnició de la ciutat, rebé, a 3 de setembre, una intimació de que no passés avant en el projecte, puix deia que convenia sobre tot conservar aquella plaça de la frontera, i, en cas de que l'enemic tornés enrera fent la via de Balaguer, ordenava que 's convoquessin tots els llocs de sa vegueria, exceptuat el d'Ager (4).

Poques són les notícies que tenim referents a la nostra ciu-tat del març de 1642 fins al juliol de 1644, lo qual no és d'es-tranyar, car en aquest període el teatre de la guerra foren al-tres comarques catalanes i en el mateix esdevingueren alguns

(1) Lletres del 22 i 24. Consúltin-se les paraules dels paers de Camarasa del 23. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(2) Lletres del mateix més. Ibidem.

(3) Lletres del 6 de maig i 24 d'octubre. Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

(4) Arxiu mun. Balaguer, ll. e.

fets que canviaren completament l'aspecte de la guerra. Desfet l'exèrcit del rei en Felip en les guerres flamenques sofrí també a Catalunya, en l'any 1642, cops tant fatals que fou quasi del tot inutilitzat. El Marqués de Povar, perseguit per en La Motte, pels somatens i miquelets, arribà amb 6,000 infants i 2,000 cavalls prop de Tarragona, on fou completament derrotat per l'exèrcit català-francès, el qual apersonà ademés cinc generals, dos mestres de camp i àdhuc gran nombre d'oficials, victòria esplèndida que valgué a La Motte el títol de Marescal de França. Al cap de pocs mesos se refien a Lluís XIII Perpinyà i altres places fortes del Roselló. Per fi la derrota davant Lleyda havia de coronar la victòria de Catalunya sobre les tropes del Rei Catòlic.

Aquest monarca, de Saragossa estant, organitzà a l'istiu del mateix any un nou exèrcit constant de 18,000 homes de peu i 6,000 de cavall, que, dirigit pel Marqués de Leganés, s'apropà a Lleyda als darrers dies de setembre; més, informat dels intents de l'enemic, surtí el marescal La Motte de Balaguer amb 14,000 homes, i, presentant batalla al general castellà, el derrotà després de llarga i desesperada lluita. D'aquest moment ençà podem dir que cessaren les hostilitats, puix la causa filipina restà per molt temps enterament perduda. Balaguer, doncs, se vegé lliure aleshores del temor d'una invasió enemiga i fins sembla que estigués per algú temps satisfeta de la dominació francesa; el marescal La Motte hi residia algunes temporades (1), i els paers a 15 de març de 1644 li suplicaven els hi confirmés alguns capítols ordenats a profit del bon règim de la ciutat. En aquest diploma, que transcriu de l'arxiu de la nostra Casa Ciutat (2), en La Motte se nomena Virrei de Catalunya en el qual càrrec substituï an en Brezé.

Però aquest mateix any se verificà en la guerra un canvi

(1) Cf. Arxiu mun. de Lleyda; Comunicacions de 1640-1647. = Arxiu mun. de Barcelona; «Cartas com. orig.» (1643), fol. 272.

(2) *Appendix II*, n. 66. — No obstant això, és cert que sota el respecte exterior a les autoritats franceses hi havia un bon caliu d'odi a les mateixes.

favorable al rei en Felip, produït per diferents causes. La mort del famós cardenal Richelieu a 4 de desembre de 1642, seguida al cap de pocs mesos de la de Lluís XIII, feu desaparèixer els dos implacables adversaris de la Casa d'Austria i que tant eficaçment havien ajudat als catalans; d'altra banda la separació del Comte d'Olivares, home funest, causa de tantes calamitats, i la política d'atracció, que des de aleshores desenrotllà Felip IV, desarmaren en part a Catalunya, la qual tenint inactius als exèrcits francesos començà a experimentar-ne iguals i fins majors afronts que 'ls que havia rebuts dels soldats castellans, com ho veurem a Balaguer mateix. D'aquestes circumstancies se'n aprofità el monarca espanyol i, havent conseguit de les Corts de Castella un auxili de vintiquatre milions, nomenà Capità de ses forces an en Felip de Silva, gèni militar extraordinari.

Ben aviat se conegué que manava les tropes del Rei Catòlic un experimentat general, el qual, reunit un exèrcit de 15,000 homes, posà setge a Lleyda. La ciutat havia representat una triste escena de discordies i lluites sagnoses entre 'ls paisans i la tropa francesa, baralles que ni tot el rigor den La Motte podria evitar (1); aixís és que no veiem que 'ls lleidatans fessen cap oposició als batallons reials. La Motte, enlluernat amb les anteriors esplendoroses victories, escrivia a 12 de maig de 1644 al consellers de la capital que anava Lleyda a derrotar als castellans; més al cap de pocs dies havia de comunicar als mateixos son terrible desengany, si bé atenuava la derrota amb aquestes paraules: «tots havem perdut molta gent» (2). Consta que hi perdé en la batalla uns 2,000 homes i 1,500 que n'hi caigueren de presoners. En va demanava des de Menàrguens, on residia dit virrei durant els mesos de maig i juny, que 'l Consell de Cent el socorregués amb 500 mosqueters (3); inútilment

(1) Arxiu mun. de Lleyda, ll. e.; lletra del 12 de novembre.

(2) Arxiu mun. Barcelona. «Cart. com. orig.» 1644, fol. 64 i 67.

(3) Lletra del 4 de juny. Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 76.

aquella corporació expedia cap a la Segarra, Urgell i Camp de Tarragona al Conseller en Cap a fi d'encoratjar als naturals per a la guerra, ja que en moltes parts no hi trobà més que decepcions. El Dr. Josep Muntaner, que aixís se nomenava l'esmentat conseller, entrà el dia 13 de juny a Agramunt, des de on escrivia a La Motte: «aquestos pobles de la Segarra y Urgell per hont so passat tenen particular alegria de ma vinguda y oferexen acudir a la defensa de Lleyda» (1); a la comunicació del qual respongué el Duc de Cardona convidant-lo a que se'n vingués a Balaguer i a Menàrguens, salvaguardat per la cavalleria que amb aquest fi posava a sa disposició (2). Ja veurem quin efecte produí a Agramunt la visita den Muntaner.

Arribat aquest conseller a la nostra població, se donà compte desseguida de l'ambient d'hostilitat a les armes franceses que ben palès s'hi declarava. Ja se'n havien escampat alguns rumors fins per l'estranger, car el 25 de juny, en exterioritzant en Josep Fontanella des de Munster son sentiment per la derrota del Marechal davant Lleyda, afegia aquestos mots: «ja en la gazeta de Colonia sen ha publicat un [succés] sobre Balaguer..... nol goso creure.... pero seria estrany que a Colonia, hont tots son espanyols de cor, no 's digués la veritat» (3); i que en realitat fossen fonamentades aquestes crítiques ho demostra la lletra que escrigué en La Motte després de la perdua de Balaguer, en assegurant que ja a les primeries d'aquest any els naturals havien pactat amb l'enemic per a lliurar-li la ciutat (4). Sabent aquesta determinació dels balaguerins ja no s'estranyarà ningú de que surtissen de la ploma den Muntaner tant enverinades acusacions contra d'ells i a l'ensem podran ésser comprovats els raonables motius que tingueren els naturals en llur conducta envers els dominadors.

El dia 3 de juliol diu l'esmentat Muntaner als consellers bar-

(1) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 87.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 80.

(3) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 105.

(4) Lletre del 1 d'octubre de 1645. Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 217.

celonins que a Balaguer el viures eren «carissims y poch; y »lo pitjor de tot es lo mal allotjament fan (los naturals) als soldats y a tots, dihent los de aquesta ciutat que es dificultos »tenir allotjats 2,000 homens o mes al respecte de la poblacio; »pero jo entench ques falta de voluntat, segons ho veyem» (1).

La guarnició de la ciutat, formà a la tropa el terci de Barcelona, tres regiments d'infanteria francesa i altra gent de armes acoblada de diverses regions. Com a Governador militar de dita força i plaça fou designat el mateix Muntaner qui, cal dir-ho, complí tant tirànicament son ofici que, passats pocs dies d'inaugurar-lo, la ciutat formulava greus querel·les davant els consellers de Barcelona contra son govern i en protesta dels oprobis que rebia de la guarnició que estava sota ses ordres (2). L'estació era calorosíssima i per a llur refrigeri exigien els francesos grans quantitats de glaç, lamentant-se a l'ensem perquè a Balaguer no hi havien cisternes. Els ciutadans eren obligats a pagar sumes enormes, i quan protestaven de l'excessiu nombre de soldats que s'allotjaven a la població, rebien de les autoritats indignes tractes, essent considerats com a traidors; aixís, doncs, no cal dir quina cura tenien aquells tirans de la conservació dels privilegis i exempcions que de temps immemorial eren tant escrupulosament guardats pels balaguerins; ni tant sols llurs camps i hortes foren lliures de la rapacitat de les tropes. En Josep de Farrel i d'Eril, n'Aleix de Sentmenat i de Requesens i en Jeroni de Calders, els quals eren dels personatges més prestigiosos dels tercis domiciliats a Balaguer, escrigueren als mateixos consellers volent desfer les acusacions llançades contra del Governador, prenent també defensar la situació (3), i el mateix Muntaner en lletra del 10 de juliol se justificava de les queixes de la ciutat, causades, segons ell, per son rigor en castigar «indisciplines y traicions... que no ad-

(1) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 112. — Parla del càstic de soldats fugitius; és de suposar que eren de Balaguer.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e. fol. 126, 127, 128 i 129.

(3) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 126.

»miro, diu, per esser [Balaguers] la ciutat mes enemiga y la »que mes avorrex mortalment a la ciutat de Barcelona; que en »tantes congoxes y pesars sera per mi aquest lo major de mos »consuelos y alivios» (1). No obstant, veient l'autoritat de Barcelona la necessitat que tenia de Balaguer per la defensa de Lleyda, obligà a dit conseller i governador a donar satisfacció a la ciutat, lo qual va realitzar ell de molt mala gana; si bé és veritat que, forçat per la dita intimació i les queixes dels paers i Religiosos de la ciutat contra els furts que cometien els soldats del capità francès Spano, manà fer una crida, contra 'ls soldats francesos o catalans menaçant amb la pena de forca fins als que furtessen fruita de les hortes; però en acabant una lletra adreçada a l'autoritat de Barcelona sembla que's venja de l'humiliació soferta, deixant escapar aquestes fortes expressions: «Es com si estigués en campanya, per ser de mala especie »la gent d'aquesta Ciutat y molt desagrehida als favors y merces han rebudes de ma de S. E.» (2).

El dia abans d'escriure el Governador aquella comunicació, açò és, el dimarç 19 de juliol, el virrei La Motte deixà Castelló de Farfanya, on feia dies hi estava malalt, i se'n anà amb tot l'exèrcit a socórrer Lleyda, i al mateix temps, amb idèntic objecte, surtí de Balaguer tota la cavalleria i l'infanteria francesa i catalana que defensaven la nostra població: amb aquesta força hi anaven les tropes del Marques de Villarroe que pocs dies abans eren arribades de Pons (3). La nostra ciutat restà defensada per 500 francesos i 200 soldats de la terra a les ordres del conseller Muntaner, car temia en La Motte que els naturals pactessen amb l'enemic; per açò en marxant encarregà al dit governador que 'ls vigilés constantment (4).

Ja feia temps que 'l general Silva tenia assetjada Lleyda; i encara que 'ls defensors de la ciutat realitzessen freqüents

(1) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 128.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 140 i 141.

(3) Arxiu mun. Barcelona, ll. e. fol. 131 i 141.

(4) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 141.

surtides que causaven danys considerables al Castellà, no obstant no pogueren de cap manera allunyar de sos murs el renovat i valeros exèrcit de Felip IV; ni en La Motte hi pogué remeiar gran cosa, puix que, en veient les sòlides fortificacions del campament de l'enemic, se'n tornà el 23 del mateix juliol cap a Balaguer (1). Finalment Lleyda fou presa en una vigorosa acció que coronà de llor an en Silva i omplí de terror als principals directors de la guerra catalana, principalment an en Muntaner, el qual, en abandonant Balaguer per a visitar Valls i Martorell, havia ja confessat que seria dificultosíssim assolir la pau en el Principat mancant Lleyda i perillant Balaguer; solzament el mestre de camp n'Aleix de Sentmanat confiava guanyar a Tarragona tot quant s'havia perdut a Lleyda, «ahont som estats tant desdixats»; amb tot se condolia greument de la pèrdua de la terça part de l'exèrcit, víctima de la guerra i de la calor (2). No s'esmortuiren tampoc els ardors bèl·lics del virrei, en La Motte, anç bé llançà totes les forces de mar i de terra sobre Tarragona; semblava que l'esquadra manada pel Marqués de Brezé i les rabioses tropes del Virrei anaven a retirar la ciutat, quan, presentant-se el general Andreu Cantelmo, qui havia succeït a Felip de Silva en la direcció de l'exèrcit de Felip IV, el Marescal francès alçà el setge fugint precipitadament, vergonyosa covardia que li costà el càrrec, caient víctima de les ires de la Diputació.

Mentres en La Motte estava davant de Tarragona, la ciutat de Balaguer se donà a les armes victorioses del Rei Catòlic. S'havia ja obtingut que fossen allotjats fòra la població, a la part del Sant Crist, el terci barceloní i els dos francesos, canvi atribuït per n'Aleix de Sentmenat a la calor que aflaquia i emmalaltia a les tropes dins la ciutat (3), però que evidentment obeïa a una altra causa, com pot suposar-se. Per fi, no cessant les di-

(1) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 143.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 148 i 151.

(3) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 130.

vergencies entre 'ls veïns ni els abusos de la guarnició, els balaguerins resolgueren aprofitar-se de l'absència del Virrei i del gros de l'exèrcit, pactant amb el Generalíssim del Rei Catòlic. Manava la guarnició de la nostra ciutat Mr. d'Essars, el qual, veient de sobte tropes castellanès davant les muralles, sabent d'altra banda les intencions dels ciutadans, capitulà ser fens gran oposició: aixís és que altra volta fou vista onejar sobre la principal torre del castell la bandera espanyola que, després de tanta tirania dels francesos i en les actuals circumstàncies del canvi en el govern de la nació, era salutada pel poble com a signe de redempció i llibertat (1). Mr. d'Essars fou portat després a París, on fou condemnat per un consell marcial per haver capitulat a Balaguer sense fer la deguda defensa: i el novembre de 1645 eixia de la Bastilla després de complir-hi tretze mesos de presó (2).

Tingué lloc la presa de Balaguer als darrers de setembre de 1644, com se desprèn de la lletra que en La Motte adreça a Barcelona el primer d'octubre, ont indignat escriu aquestes paraules: «Los de Balaguer no me han donat ocasio de posarme »en perill, porque havia vuyt mesos havien pactat ab lo enemich; y es cert haurien degollat la guarnicio a no haverhi en- »viat tres cents homens antes; y com no foren poderosos pera »executarho, en ser l'enemich devant, pactaren que sen tor- »nassen per Navarra a França» (3). Fos o no certa aquesta acusació veurem com se venja l'any següent d'aquesta derrota dels francesos el Comte d'Harcourt.

Tinc davant meu diverses lletres d'Espanya i de França, en les quals consta la dolorosa impressió que causà la presa de Balaguer al Consell de Barcelona i a la còrt francesa, especialment a la reina d'aquella nació (4); però aquest desconort anà

(1) Trobo en l'arxiu mun. de Lleyda una afectuosa lletra de la ciutat de Balaguer a son sobirà Felip IV, condolint se de la mort de la Reina, lo qual ens declara la sinceritat de l'adhesió dels balaguerins al mateix rei.

(2) Arxiu mun. Barcelona. «Cart. com. orig.» (1645), fol. 111.

(3) Arxiu mun. Barcelona. «Cart. com. orig.» (1644), fol. 217.

(4) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 229, 233 i 240.

creixent, car s' anaven rebent continues noves de moltes poblacions que, com Ager i Agramunt, se passaven espontaniament al partit felipí. L' enuig den La Motte se manifestà principalment contra d' aquesta darrera vila i jurà castigar-la per la crudel burla que li havia feta, puix havent determinat posar-hi guarnició, ne desistí per assegurar-li els naturals que ells sols se defensarien molt bé i que 'l posarien al corrent dels moviments de l' enemic; i, no obstant, al cap de tres dies els paers se 'n anaven a Balaguer per a demanar forces al General de Felip IV (1).

Les tropes castellanés capitanejades pel virrei Cantelmo fortificaren la nostra ciutat, fent també moltes correríes que desconcertaven a La Motte, el qual estava observant des de Cervera tots els moviments d' aquelles, i en la mateixa població residia encara a primers de novembre quan li arribà un ofici de la còrt de França en que li era comunicada sa destitució i el nomenament de Virrei en la persona del Comte d' Harcourt (2), personatge de notables qualitats, el qual imprimí un fort impuls a la causa francesa, que estava molt abatuda.

Aixís com a l' aparició del general Silva en l' exèrcit de Felip IV seguí una serie d' interessantes victories sobre les armes català-franceses, de la mateixa manera l' elecció d' Harcourt fou per a aquestes un auguri de nova prosperitat. Arribat l' esmentat Virrei de França amb 12,000 homes i poderosa artilleria, s' encaminà desseguida cap a l' Urgell, i essent ja a Montserrat a 19 d' abril rebé la nova de la reticció d' Agramunt, victoria que se l' atribueix an ell mateix, no obstant haver-la guanyada el Comte de Chabot. Volia el Virrei castigar personalment i amb gran rigor als habitants «per lo mal exemple que ells han donat

(1) Arxiu mun. Barcelóna, ll. e., fol. 128. Dec fer constar aquí el sentiment que tinguí, en cercant a l' arxiu d' Agramunt proves de les relacions que mantingué aquesta vila amb Balaguer, veient com han desaparegut d' aquell arxiu en les dues darreres centuries tants documents que 'n feien un dels principals arxius del Comtat.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 252.

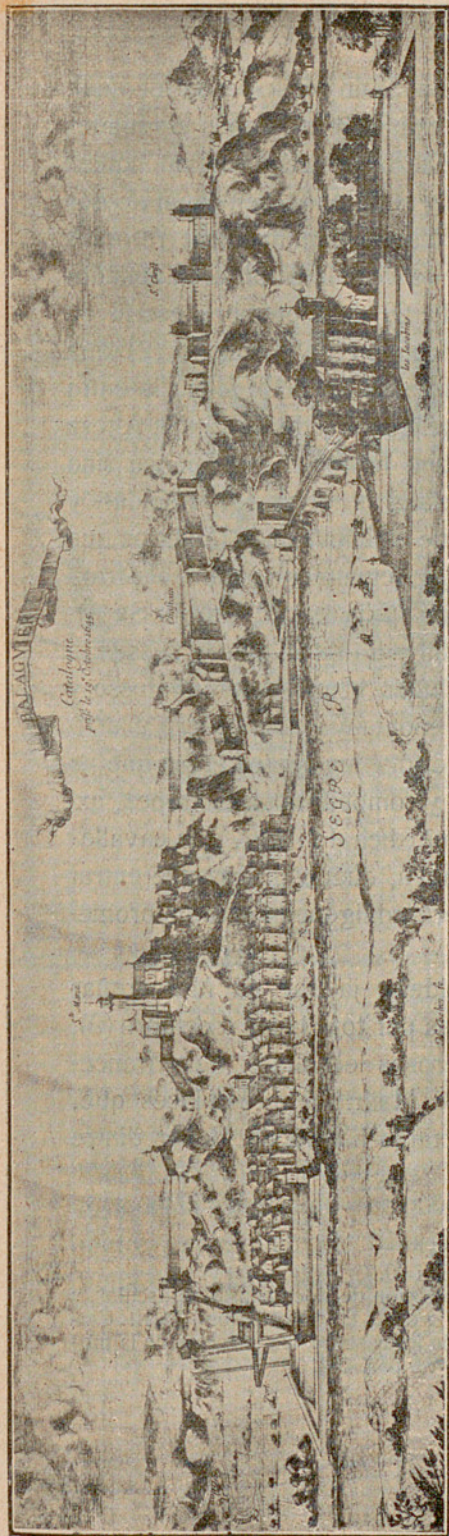
»en cridar al enemich», però aquestos delegaren a Fra Ignaci Ferrer, Guardià del convent de Sant Bonaventura de la mateixa vila, per a que anés a implorar sa clemencia (1).

El dia 2 de juny arribava Harcourt a Guissona, des de on comunicà la presa de Roses que, segons ell, valia tant com tot quant tenia l'enemic; i al cap de quinze dies, havent passat fins a Camarasa, trobà l'exèrcit den Cantelmo en l'esplanada que uneix Llorenç amb Gerp: l'exèrcit de Felip IV hi fou derrotat en dos colossals i sangonoses lluites. Deixem-ho explicar al mateix Virrei francès: «Lo primer encuentre costa al enemich »passats de dos mil homens, y aquest de tres a quatre mil »morts o presos, que son ses millors tropes tant de cavalleria »com infanteria, en que estan compresos casi tots los officials »majors; y penso que si Cantelmo no fos escapat nadant, »que ja no 's parlaria d'enemichs». I en el *post-data* afegeix: «Avent desfet un numero considerable de Regiments tant ca- »valleria com infanteria, fins vuy se son trobats poch estan- »darts y banderes; penso que nostres soldats les retenen o que »los enemichs les han llansades dins lo riu; del que se 's trobat »o trobara ne fare part a Vs. Ss.» [als consellers de Barcelona]. Efectivament, passats tres dies, els hi trasmetia els oficials presoners i les banderes capturades, recomenant-los 'hi que an aquells els guardessen bé i que les banderes les fessen portar a París, car el rei Lluís XIV ne tindria gran satisfacció (2).

Després d'aquestes grans victories Harcourt ja no pensà en altra cosa que en apoderar-se de Balaguer «Es necessari pendre Balaguer», diu el 23 d'agost als del Concell de Cent; però declara a l'ensens que «la guarnicio [de la ciutat] es molt forta», i per lo tant els hi demana gent i 200 quintars de bales,

(1) Arxiu mun. Barcelona. Lletres del 19 i 21 d'abril, ll. e., fol. 61.

(2) Cf. «Cart. com. orig.» de l'arxiu mun. de Barcelona, fol. 66 seg. Fa notar Harcourt que aquesta victoria fou obtinguda la vuitada de Corpus. Es molt curiós çò que s'observa en aquesta guerra: els dos partits bel·ligerants atribueixen les derrotes dels contraris al càstic de Deu pels sacrilegis dels mateixos.

Vista general de Balaguer feta pels enginyers francesos amb motiu del setge de 1645.

altres tantes de metxa i també 200 de pólvora (1).

L'atac a Balaguer el dirigia el Virrei de Tèrmens estant, mentres D'Ambigny i el Comte de Chabot procuraven combatre la mateixa ciutat amb ben fornides companyies. D'Ambigny, sabent que era exit de Balaguer gran nombre de cavalleria el dia 22 del mateix més, va perseguir-la i li matà o prengué 400 soldats (2); i en la lluita que Harcourt emprengué davant Flix ne capturà vuit o nou cents, i ne matà mes de 300, si hem de creure les notícies oficials de procedencia francesa (3).

Es veritat que l'exèrcit de Felip IV amb aquestes accions, de propòsit cercades, s'impossibilitava de socórrer a Balaguer, com gojosament ho fa constar el general Harcourt (4); però no és menys cert que la ciutat confiava amb la com-

(1) Arxiu mun. Barcelona, ll. e., fol. 75 i 76.

(2) Ibidem, fol. 76.

(3) Ibidem, fol. 78 i 80.

(4) Ibidem, fol. 78.

petencia de son gran defensor, en Simó Mascareñas, el qual, mitjantçant ardoroses arengues, induïa a les tropes assetjades i als ciutadans en general a una heroica resistència: an aquest militar se degué la prolongació de la defensa per espai de dos mesos. A l'exèrcit francès li arribaven continuament reforços de Barcelona (1), mentres que 'ls de dins la ciutat eren abandonats a llurs propis recursos. El dia 29 de setembre escriu en Jeroni de Calders des de 'l campament de Termens (2) que «los de Balaguer estan ab confiança de socorro: si no 'ls entra »per tot lo dia de S. Francesch, se tractara de pacte. Sa Altesa »[Harcourt] me digue dimecres que no tenien per menjar sino »pera quatre dies y que en la plaça hi havia 4,000 soldats y »tots de vint anys de servey y que estimava mes rendirlos que »guanyar Lleyda y Çaragoça..... Actualment estant els francesos treballant y fent una trinxera a la part d' Urgell: Sa Altesa hi ana ahir a veure lo treball y li tiraren quatre pessés; a »la part d' Ager ha manades fer unes trinxeres ab un fosso y »fortins que prenen de dalt de la montanya sobre Gerp y arriben fins a Segre, de manera que tots los passos estan que no »hi pot passar sino es ab escales y rompent nostres tropes, axí »a la part de la Rapita com a la que dich de Ager, y la cavalleria y infanteria estan en campanya, que es impossible entrar »una mosca que no sien descoberts; diligencies que 'ns prometent tots bons successos».

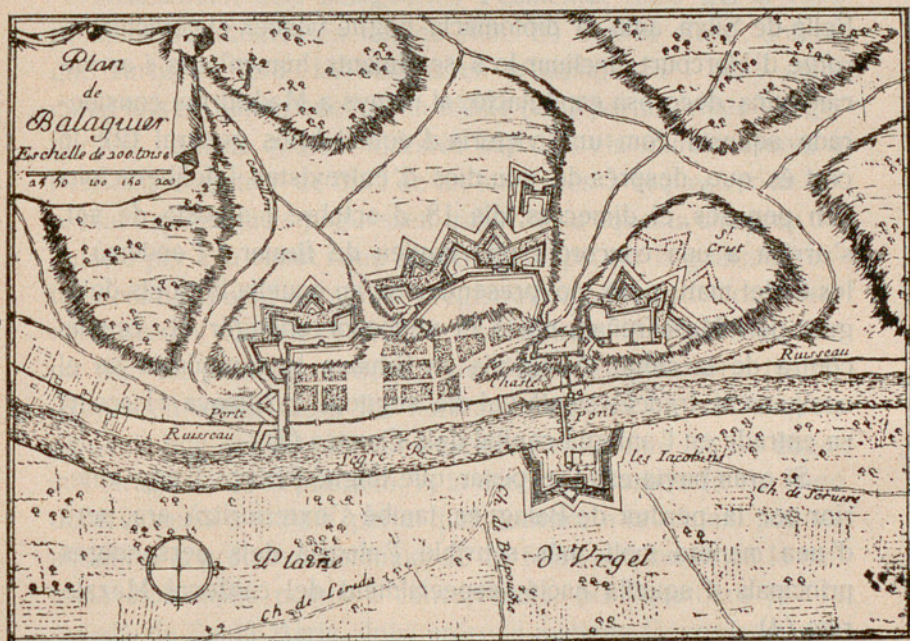
S'equivocà en Jeroni de Calders, ja que en Mascareñas escrivia a Felip IV que tenia viures per tot el més d'octubre (3), però eren tant continus i poderosos els atacs dels francesos que 'l 17 comunicaven des de Madrid a altres places que, no rebent Balaguer prompte auxili, s'hauria de donar dintre

(1) Arxiu mun. Barcelona, ll. e. fol. 84.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e. fol. 89 i 90.

(3) «Memorial histórico español. Colección de documentos, opúsculos, y antigüedades que publica la Real Academia de la la Historia, tom. XVIII. Cartas de algunos Padres de la Compañía de Jesús sobre los sucesos de la monarquía entre los años 1634 y 1648» tom. VI. pág. 174.

pocs jorns (1). Aixís esdevingué, puix veient en Mascareñas l'inutilitat de la defensa, va començar el parlament amb el Comte d'Harcourt. Aquest donava llicència al defensor de la plaça per a sortir amb tota la guarnició amb les condicions ordinaries, però no volia admetre cap mena de pacte sobre 'ls ciutadans, dient que 'ls volia degollar tots en paga de llur fello-

Plan topogràfic de Balaguer delinat per en Beaulieu en el segle XVII.

nia a la Corona de França. El General castellà respongué aleshores que ell capitulava per tots, i no podent vèncer l'obstinació d'Harcourt, declarà que, essent ell posat com a guarda d'aquesta ciutat i de sos habitants, si no volia el vencedor admetre pacte amb els balaguerins sinó que havien de morir, volia ell i també tota sa tropa perdre la vida juntament amb els

(2) Memorial etc. ll. e. pàg. 181.

que li eren estat recomanats (1). Termina la lletra del P. Sebastià Gonzàlez, que 's de on treiem aquestes notícies, dient que 'ls de la ciutat, en sabent l'actitut radical d'Harcourt i den Mascareñas, varen manifestar una grossa quantitat de blat que tenien amagada, amb la qual s'imaginaven poder passar fins a Nadal.

No trigà tant temps en imposar-se la retició. Sembla que en Felip de Silva amb sa diplomacia pogué vèncer el caràcter ferotge d'Harcourt, inclinar-lo a sentiments humanitaris i arrencar-li una decorosa capitulació; al menys a Madrid fou considerada aquesta com una victòria d'aquell briós general (2); lo cert és que, després de nou dies d'entrevistes i deliberacions ben penoses, el dimecres, dia 18 d'octubre i a posta de sol, s'arribà a una concordia que havien de firmar a l'endemà, a les 8 del matí; però, no presentant-se an aquella hora els delegats den Mascareñas, manà el vencedor engegar els canons contra de la ciutat. A mig-dia se firmava la capitulació en el campament francès-català i al dia següent verificava Harcourt sa entrada en l'antiga capital dels Comtes (3).

Si gran havia estat el pesar que tingué França l'any anterior per la perdua de Balaguer, també s'exterioritzà ara, però d'una manera molt més sensible, l'alegría dels personatges principals d'aquella nació, especialment del cardenal Mazzarino (4).

Permanesqué Balaguer sota el domini de la Corona veïna des de 'l 19 d'octubre de 1645 fins al 8 de juliol de 1652, ço és, quasi set anys; temps verament calamitós per a la nostra ciutat i durant el qual demostraren els súbdits de Lluís XIV l'odi que als balaguerins professaven per la llur creixent adhesió a la còrt d'Espanya, a la qual perseveraren fidels en mig dels sofriments que experimentà la ciutat durant el govern militar del

(1) Memorial etc. ll. e. pàg. 186.

(2) Ibidem.

(3) Arxiu mun. Barcelona - «Cart. com. orig.» (1645) fol. 97.

(4) Arxiu mun. Barcelona. ll. e. fol. 114, 115, 118 i 119.

Baró de la Fara, la tirania del qual fou causa de la conspiració i conquesta de la mateixa població, realitzada amb incomparable heroisme pels propis habitants, gesta gloriosa i memorable que vaig a referir, guiat per una memòria autèntica o sia la «Resposta» presentada alguns anys després per la ciutat a l'Infant en Joàn d'Àustria, fill natural de Felip IV (1).

Desconfiant dels balaguerins l'esmentat Baró de la Fara i tement no intentessen alguna rebel·lió dins la ciutat, ordenà que surtissen fòra i habitessen en la campanya i lluny de la ciutat tots els homes que fossen hàbils per a portar armes i engegar-les; i a fi de que no 'n restés cap dins els murs, manava a l'ensem registrar de dia i de nit les cases i seqüestrar-ne tot el blat i grans que's poguessen trobar. Fou aquesta una greu tribulació per a la ciutat i que durà molt temps, car la guarnició estava continuament a l'aguait i registrava moltes voltes rigorosament als qui surtíen i entraven; i fa constar la «Resposta», de on trac les presents notícies, que al temps del semblar les senyores en anant cap a les hortes se'n portaven uns saquets plens de blat amagats en les enagües per a donar-los als pagesos foragitats de la població. A la diada de Corpus dit Sr. Baró donà llicència a tothom per a que, entrant a la ciutat, pogués assistir a la processó solemne de la festivitat; començà la mateixa amb molta pompa i concurrència, però quan era ja a la pujada de Santa Maria, donà ordre el maligne Governador que fessen retirar als homes que, fiant-se de sa formalitat, havien entrat i assistíen a tant solemne acte, barbre precepte executat brutalment pels sargentos, car perseguiren a garrotades an aquells fins que foren a les portes de la ciutat, de manera que hagueren de deixar per terra i en la mateixa pujada les banderes, les atxes i els tabernacles de les confraries; tot restà en immensa i dolorosa confusió davant de les dones esglaiades.

(1) «Respuesta a la recibida en esta Ciudad por parte de don Francisco Fabro Bremurdant official major de llenguas del Sr. don Joan de Austria y su Cronista» Arxiu mun. Balaguer. Papers de la Guerra dels Segadors.

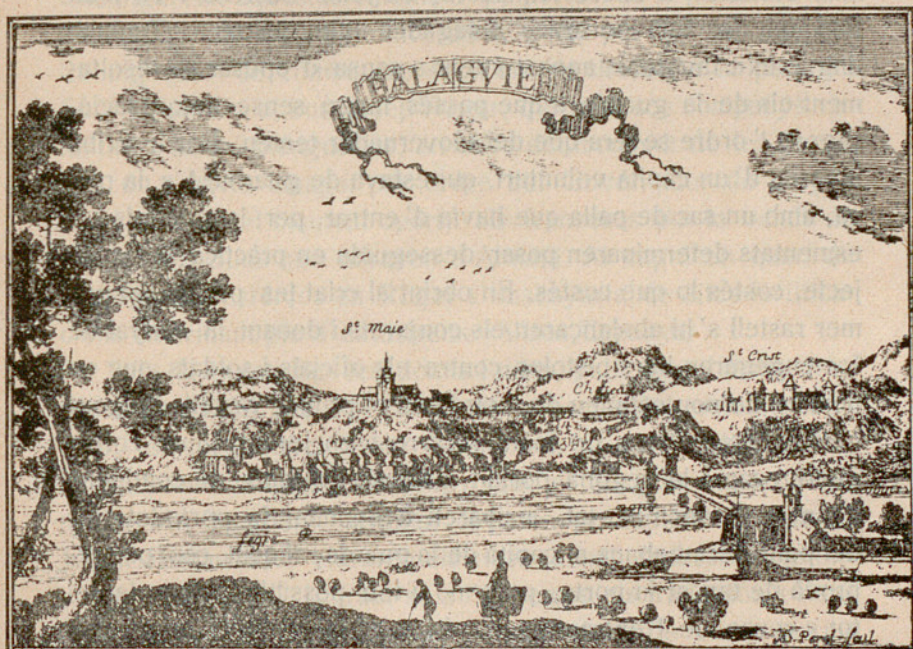
Per fi, cansats els ciutadans de tantes opressions i duríssim captiveri, se posaren en tractes amb el governador de Lleyda, en Pere de Valenzuela i de Mendoza, valerós militar que sapigué defensar la dita capital contra tot l'exèrcit d'Harcourt. Se trobaven a Lleyda alguns balaguerins dels bandejats de llur ciutat, com el Doctor en medicina Joàn B. Pujol, en Jaume Corral, en Marià Rey i en Francesc Pasqual, els quals totes les nits se comunicaven amb llurs companys de penes que estaven escampats per l'horta de Balaguer, principalment amb el doctor Jeroni Roure, en Joàn Navarro i en Damià Ferrer. Tots aquestos prepararen l'assalt a la nostra ciutat.

Els tres valents Navarro, Roure i Ferrer s'oferiren a Valenzuela per a pendre juntament amb alguns altres el pont d'aquesta ciutat, matant per endavant el còs de la guarda principal. Semblant-li al Governador massa arriscada aquesta empresa, escrigueren aquells a Sa Majestat a fi de que 'ls hi fos facilitat ço que tant justament demanaven. Atesa llur suplicació, resolgué en Valenzuela que 'l Sargent major de Lleyda amb 300 homes de peu s'amagués prop del pont de Balaguer i precisament en el convent de Sant Domingo, mentres que uns 80 de cavalleria havien d'esperar-se als voltants de Vallfogona, arribats a uns corrals i certes cabanes de pastors.

Era el 7 de juliol de 1652 quan foren posats en execució aquestos preparatius. A Sant Domingo hi dormien molts dels foragitats; aixís és que fou fàcil donar entrada a la tropa per una porta falsa, essent àdhuc afavorits de la circumstancia de trobar-se en el fortí i fortificacions del cap del pont no més que tres francesos que foren apresonats a l'instant. Dies enrera el capità de la guarda de Balaguer havia tingut confiança de que gent armada de Lleyda intentava atacar el pont, per açò feia registrar tots els dies dit convent, però els encarregats de complir aquestes ordres si bé examinaven les cel·les, esquadriaven els cellers sense oblidar-se dels altars i sagrestia, no obstant cap cura tenien de les golfes ont estaven ocults no pocs dels conspiradors; per altra part la cavalleria que recorria la

campanya tampoc trobà als qui estaven amagats prop de Vallfogona.

Veient el governador de Balaguer que no's presentaven els qui, segons informes, havien d'atacar la ciutat, manà retirar la gent que guardaven el pont i, tancats tots els rastells del mateix, permanesqué ell fòra davant la creu de la placeta de

Vista de Balaguer en el segle XVII. Dibuix den Beaulieu.

Sant Domingo. Els qui eren dins el convent estona ha que estaven a l'aguait i, veient al Governador prop de Sant Domingo, corregueren a l'esglesia a tocar a missa per a veure si entraria a oir-la, puix era entre vuit i nou hores del matí, i aixís mentrestant podrien tal vegada pendre la ciutat; prevenció que no 'ls donà resultat ja que 'l Governador se 'n tornà al cap de poc a la ciutat fent tancar altra volta els rastells del pont. Pocs moments després surtí un frare del convent de Sant Francesc en direc-

ció a Bellpuig, al qual pregaren els conspiradors que retrocedís a la ciutat fes obrir els rastells, donant per excusa que s'havia oblidat de quelcom que a sa cel·la tenia, i d'aquesta manera darrera d'ell entraríen les set persones que ho havien promés an en Valenzuela, les quals eren totes naturals de Balaguer, ço és, en Tomàs Mata, en Joàn Navarro, en Jeroni Roure, en Tomàs Carrasco, n'Isidre Almaçora, en Joàn Castells i en Joàn Sarraqueria; tots portaven amagades llurs pistoles. Tampoc tingué èxit favorable aquest intent a causa d'oposar-se resoltament els de la guarda a que passés ningú sense autorització, segons l'ordre severa que del Governador tenien. Per fi arribà un criat d'un capità voluntari, qui estava de guarnició a la plaça, amb un sac de palla que havia d'entrar, per lo qual els set esmentats determinaren posar desseguida en pràctica llur projecte, costés lo que costés. En obrint al criat les portes del primer rastell s'hi abalançaren els conjurats i donant la senyal de foc engegaren llurs pistoles contra els oficials i soldats que en nombre de nou estaven de guarda en el primer rastell del pont i els mataren a tots. En Joàn Navarro i en Jeroni Roure corre-gueren cap a la segona porta i, després de caure el centinella d'un tir certer i mortal, arribaren a dominar la porta interior del pont, ferint abans al capità de la guarda, el qual, com pogué, provà de tancar la porta, però no li fou possible ajustar-la del tot a causa de l'extraordinaria força den Jaume Corral i den Jaume Mata, que amb vertiginosa lleugeresa s'hi abalançaren i mantingueren la porta mig tancada; per aquesta obertura adreçaren llurs armes contra els qui servien en la guarda principal i, aquestos caiguts en terra, restà el pont guanyat. Mentrestant acudí la gent que era a Sant Domingo, ço és, els paisans i la tropa; quatre companyies castellanés amb els capitans en Pere de Torres, en Pere Bayarte, en Carta i en Jeroni Roleta; tres companyies de miquelets amb els capitans en Coll de Bellcaire, en Comparo de Puiggròs i el batlle de la mateixa vila; les companyies den Gabriel Vazquez i den Lluís de Haro, manada aquesta darrera pel tinent comandant, en Josep Osorio; alguns

voluntaris de Fraga i altres cinquanta de Balaguer; tots plegats formaven el nombre de 300 de peu i 80 de cavall.

Conquistat el pont i entrada que fou la tropa, uns 30 homes de la ciutat pujaren pel camí tot cobert que anava directament del pont fins al quartel i d'aquest al castell (1), a la part del mig-dia, per a pendre l'entrada de la ciutat d'aquella banda. Sostingueren aquestos valents a les portes de la fortalesa una lluita tremenda amb els francesos de dins; per fortuna després de mig quart de combat, se sentí un viu tiroteig a la part del Sant Crist: era el bon Josep Roger, qui amb sos companys voluntaris, també balaguerins, arribava del monestir de les Parrelles, on s'havia amagat per ordre del Governador de Lleyda per atacar en el moment oportú als francesos per la banda de les fortificacions que miraven a Almatà. Al cap d'un quart de desesperats esforços en Roger s'ensenyorí de dites fortificacions en cridant ple d'entusiasme «Visca Espanya».

Tota la ciutat, fins les dones i nens, pujà cap al Sant Crist portant material per a pegar foc a les portes del castell; per lo qual, tement l'enemic ésser víctima del furor del poble, demanà parlament enlairant un drap blanc el Sargent major de la plaça, Mr. Torcha; i, arranjat el pacte de capitulació amb en Joàn Salamanques, entraren els nostres amb indescriptible entusiasme al castell, retirant-se a l'ensemps els francesos a Santa Maria, on fou firmat un nou conveni abans de lliurar la ciutat. En lo bell cim del castell fou cremat un barril de pólvora, que era la senyal convinguda amb el Governador de Lleyda per a indicar la retició de la fortalesa, vista la qual vingué en Valenzuela precipitadament amb 200 homes de peu i 50 de cavall, i no volent ratificar la capitulació concordada entre 'ls dos Sargentos majors, ne redactà un altra amb el Baró de la Fara. Isqué la guarnició francesa, composta de 500 infants i 70 cavalls, amb les armes, la metxa encesa i les banderes desple-

(1) Encara se trobaren fa pocs anys troços de volta d'aquesta dreuera al darrera de les cases del carrer del Pont.

gades, però sense l'artilleria. Aixís terminà la presa de Balaguer, realitzada pels mateixos habitants.

Tant gran fou l'esglai que aquesta conquesta de Balaguer produí als francesos, que 'l general Saint-Andrieu, en arribant-li la trista nova mentres estava lluitant en la capital del Principat, corregué al punt cap a la nostra ciutat pensant que la guarnició retirada a Santa Maria continuaría valerosa la defensiva, però aquesta vinguda de dit General no canvià la situació de Balaguer i fou causa d'una victòria de l'exèrcit felipí a Barcelona, car els francesos s'havien possessionat, després de forts combats, del fortí de Sant Joan dels Reis, però, en marxant Saint-Andrieu, els castellans pogueren fàcilment recuperar-lo.

Restituïda aquesta ciutat de Balaguer a Felip IV, se formà un terci compost de 600 ciutadans de la mateixa i se escrigué al Sereníssim en Joan d'Austria a fi de que S. A. manés proveir aquesta plaça i estengués patentals per als oficials i Sargent major que foren elegits, çò és: el Paer en cap, Coronel; en Josep Sala d'Ossó, Sargent major; Capitans, el Dr. Gaspar Carví, el Dr. Josep Pastor, en Josep de Berenguer i el Doctor Joan B. Pujol. Alferis-Coronel ho fou en Joan Navarro.

Per a completar l'història de la Guerra dels Segadors en aquesta ciutat resten encara algunes gestes realitzades pels balaguerins després de la presa de la població, les quals anem a referir breument. Després de l'acció heroica del 8 de juliol de 1652, de que acabem de parlar, en Joan Salamanques destinà n' Andreu Urbino, capità d'infanteria, amb alguns naturals de Balaguer a Camarasa, per a que guardessen el castell i pont d'aquella vila, contra la qual indignat Mr. de Saint-Andrieu llançà ses tropes, assetjant-la tant poderosament que al dia següent, 24 d'agost, Urbino ja estava a punt de capitular amb totes les forces de la plaça desconfiant de rebre socors; però de sobte arribà en Salamanques amb una companyia i, atacant les fortaleses enemigues de la banda del pont, després de pendre un fortí que estava entre 'l castell i el pont, posà en fuga al francès.

Semblant expedició fou adreçada a Castelló amb 600 homes, dels quals 200 eren de Balaguer, altres tants de sa veueria i els restants de l'exèrcit del rei en Felip. El castell de la dita vila fou assetjat, i per més que 'l defensor de la plaça, Mr. de Figue, amb sos 80 soldats d'infanteria fes prodigis de valor, passats tres dies hi feien els soldats del Rei Catòlic llur entrada triomfal i, avençant gojosos amb tals victories, en 12 dies tornaren Ager a l'obediencia d'aquell monarca.

Al cap de poc temps empengueren els balaguerins una campanya de conquesta que, si fou arriscada al principi, son èxit colossal provà que estigué ben dirigida i felisment executada. Se formà una companyia de ciutadans sols amb l'intent de pendre les poblacions de l'Urgell i de la Segarra que encara restessen fidels a la potencia veïna; s'encaminaren aquells cap als dits llocs amb brius juvenils i amb el fervor de creuada, car els acompanyava un noble de la ciutat, ço és en Pere d'Aguilar, el qual portava un estandart amb l'imatge del Sant Crist de Balaguer. De resultes d'aquesta expedició se separaren del partit francès totes les poblacions de dèu llegües a l'entorn de la nostra ciutat.

A l'any següent, havent els francesos assetjat la ciutat de Girona, manà en Joàn d'Austria que Balaguer concorregués a la defensa d'aquella plaça, lo qual fou complert mitjantçant un terci de 105 homes de la ciutat, que anava capitanejat per en Gaspar Carví; auxili que resultà en gran manera profitós a les armes de l'Infant.

Alguns mesos abans havien ja caigut en poder de Felip IV Mataró, Canet, Calella, Sant Felíu de Guíxols i altres poblacions importants; la mateixa Diputació, que residia aleshores a Manresa, reconegué al monarca castellà, i després d'un llargísim setge fou guanyada Barcelona el dia 11 d'Octubre de 1652. Havent el Rei confirmat els furs catalans, si bé amb algunes reserves, se sossegà quasi del tot el país, i si algunes tropes franceses prengueren encara Puigcerdà, Berga i Seu d'Urgell, no portaren aquestes accions greus conseqüencies. El po-

ble volia la pau i aquesta fou firmada entre França i Espanya l'any 1659: és la nomenada *pau dels Pirineus*.

Aixís terminà aquesta guerra gegantina que demostrà d'una manera tant eloqüent l'esperit de llibertat i la vida intensa del poble català, per quals ideals vessà un riu de sang. En quant a Balaguer, teatre de tantes lluites, podem dir que sofrí durant aquesta campanya un veritable desastre en les cases i en les terres; entre altres tristes despulles d'aquesta guerra hem de consignar l'enrunat poblet del Corp (1).

No tenim notícies concretes de lo que després passà a Balaguer durant les guerres suscidades en la nostra nació contra França de l'any 1684 fins a 1697; solzament ens consta que 'ls enemics prengueren en 1692 algunes forteses de les vegueries circumveïnes. A totes a les devastacions i mals de la guerra, entre 'ls quals s'ha de comptar la caiguda de Barcelona en poder dels francesos en 1697, posà fi la pau de Riswik d'aquest mateix any.

Els pergamins més recents que posseeix la nostra Casa Ciutat procedeixen d'aquesta monarquia de Felip IV: són dos privilegis otorgats a la població. Els paers i prohomes demanaren a l'esmentat monarca que concedís una almoïna al santuari del famós Sant Crist, objecte en aquest temps de continuats pelegrinatges i molt estesa devoció (2); li pregaven ademés que fos de son reial beneplàcit confirmar les exempcions de que gaudia la ciutat fins al començament de la Guerra dels Segadors (3), i finalment li suplicaven que, en recompensa dels serveis prestats a S. M., tingués a bé condecorar a Balaguer

(1) Cf. Ordenacions de la confraria de S. Miquel del Corp. Arxiu de la nostra Casa Ciutat.

(2) Se pot veure la devoció de la familia reial al Sant Crist de Balaguer en els diplomes de l'arxiduc Felip i Maximilià d'Austria, de Carles I (V), dels Felips II, III, IV, de Carles II, de Ferràn VI i de Carles IV, que's conserven en l'arxiu del mateix santuari. El de Felip II se guarda també en l'arxiu mun. perg. ll. n. CLXVI. La butlla de Paulus III: ibidem, n. CLIII, i també arxiu del Sant Crist. Sobre 'ls pelegrinatges i visites dels pobles de les comarques veïnes se trobarà quelcom en els llibres de l'arxiu de S. Josep d'aquesta citat.

(3) Vegi's l'arxiu Cor Aragó. Reg. 5511, fol. 123 i 126.

amb un títol honorífic. A tot accedí volenterós el rei en Felip expedint a l'efecte dos diplomes el dia 31 de janer de 1664 (1). D'aquest moment ençà la nostra ciutat té per honor usar sem el títol de Molt Lleial. (2).

I ja que acabem d'esmentar la magnificència d'aquest sobirà a favor del Sant Crist, completarem el quadre consignant altres notícies interessants, referents a dit santuari i al contiguu monestir de Clarisses.

Mancant la família comtal d'Urgell, innata protectora de aquell monestir, i sobrevenint àdhuc altres moltes penalitats, el patrimoni del mateix i les almoines anaren desapareixent a poc a poc i a l'unisson minvà paulatinament el nombre de les monges fins a extingir-se la família religiosa, per lo que, deshabitat el convent, no trigà pas gaire en quedar reduït a un munt de runes. Els paers de la ciutat començaren a reconstruir-lo l'any 1617 i, passat un lustre, pogueren obtenir autorització per a introduir-hi una comunitat de Franciscanes, com abans, però de la Regular Observancia, car les anteriors eren Claustrals.

Vingueren per a la restauració tres Religioses del monestir de Santa Clara de Tarragona. De tot açò donen fè dues inscripcions en pedra, que 's veuen gravades en les parets exteriors de dit monestir, i són del tenor següent

*Civitas Balagarium Monialium istud
cœnobium condidit cujus aedificium
incohatum fuit IV nonas maii anno
a Virgineo partu 1617, Consulibus existentibus*

(1) Arxiu mun. Balaguer, n. 67 i 68.

(2) Pleyàn de Porta diu equivocadament que fou en Ferràn d'Antequera qui otorgà a Balaguer aquest títol. La ciutat l'usava alguns anys abans del privilegi de Felip IV, és veritat, però era com els d'altres ciutats que espontaniament se titulaven, per exemple «Molt constant i lleial», «Vila fidel», com Perpinyà; «fidelíssima» (Tortosa); però el privilegi reial en tal sentit és certament de Felip IV. Porten avui idèntic títol entre altres ciutats Toledo, Vitoria, Zamora, Saragossa, Segovia, Lleyda, Pontevedra, Murcia, Girona, Bilbao, Ciutat-Reial, Còrdoba, Palna, Guadalajara, Pamplona, Lleó, Corunya, Cuenca, Àvila, Càdiz, Soria, Sevilla, Granada, Jaèn i Sant Sebastià.

Magnificis Francisco Tarros, Medicina Doctore, Baptista Gomar cive. Francisco Botella, Bartholomeo Salvat de Republica optime meritis. S. P. Q. B. (1)

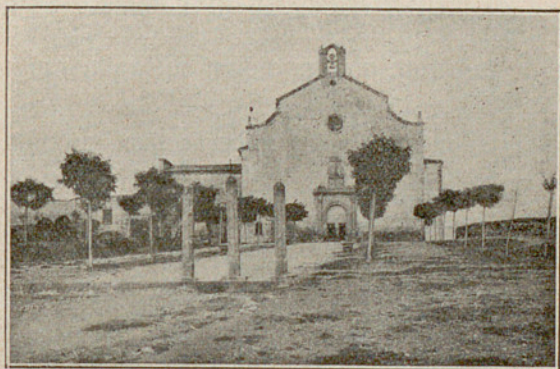
—

A 21 de Mars 1622 essent Paers de Aquesta ciutat de Balaguer los magnífichs Pere Morato, Miquel Alçamora, Hyeroni Spert y Matheu Garrofer Patrons del Present monestir de Santa Clara de Almata foren tretes ab autoritat apostolica del monestir de Santa Clara de Tarragona y introduïdes en aquest per fundadores sor Beneta Casals abadesa sor Dorotea Palau vicaria y sor Serafina Montaner mestre de Novissies.

En aquest mateix temps, considerant la pietat dels balaguerins l'innombrable concurs que visitava al Sant Crist i l'intensa devoció que per totes les regions d'Espanya i Sicilia se despertava envers tant miraculosa imatge, procurà que l'església fos engrandida i embellida, i, una vegada restaurada, acudiren les autoritats locals al rei en Felip IV a fi de que autoritzés la trasllació de la santa imatge, a lo que respongué ple de gaubança dit monarca adreçant a l'ensens al Prelat de la Diò-

(1) La ciutat de Balaguer edificà aquest convent de monges, qual edifici fou començat el 3 de maig de 1617, del part de la Verge; éssent Còsols els Magnífics Francesc Tarrós, Doctor en Medicina; Joàn Baptista Gomar, i els ciutadans Francesc Botella, Bartomeu Salvat, benemèrits de la República. S. Y. P. B.

cesi l'ermosa lletra que transcriu aquí literalment. «Sr. Obispo
 »de Urgel. Rdo. en Cristo Padre, de mi consejo: Los Paheres
 »de la Ciudad de Balaguer, de Vuestra Diócesis, me han supli-
 »cado fuese servido mandarles dar licencia para pasar la Ima-
 »gen del Sto. Cristo que tienen, de la Capilla en que está a la
 »nueva que se ha labrado. Y entendiendo quan del servicio de
 »N. Sr. y Gloria suya ha de ser esto, y que con ello se acre-
 »centará la Devoción de tan grande Santuario, he tenido por
 »bien de dar dicha licencia como se lo escribo a los dichos
 »Paheres y al Plebano, Canónigos y Clérigos de la Iglesia de
 »aquella ciudad. Encárgoos mucho que por Vuestra parte, pues
 »es propio de Vuestro ministerio, favoreçais y ayudeis a esta
 »translación, para que se haga con toda la solemnidad que se
 »pudiere, para mayor honra y Gloria de Dios. Dada en Ma-
 »drid en 25 de Abril de 1617. Yo el Rey (1).

Faixada del santuari del Sant Crist.

Aprofitant l'anada de Felip IV a Monçó en 1622, amb motiu de les Corts que allà havia de celebrar, els paers de Balaguer demanaren al mateix monarca que's dignés visitar sa amada

(1) Arxiu del santuari del Sant Crist, doc. de Felip IV.

ciutat i enaltir amb sa presència l'acte de traslladar el Sant Crist al nou altar major, ricament decorat, a lo que accedí benigneament el Rei. Se celebrà, doncs, la festa el 22 de març de 1622 amb assistència de S. M., de son germà en Carles, de l'Exm. Sr. Comte d'Olivares, del Marquès de Liche i altres Grans d'Espanya, com ho fa notar una làpida de la mateixa època, que encara existeix en l'interior del temple (1).

En el mateix segle XVII se fundaren en la nostra ciutat el convent de Carmelites Descalços i el col·legi de PP. de l'Escola Pia. En virtut del testament den Josep Roger, otorgat a 15 de setembre de 1677, pogué establir-se en aquesta població, el dia 18 de maig de 1678, una comunitat de Religiosos del Carme. Morta Ana Pujol, viuda de l'esmentat Roger, i esdevenint altres circumstàncies, que seria tasca molt llarga el contar-les, foren defraudats els Carmelites de part de la dotació, lo qual ocasionà que procedissen amb lentitut les obres, fins que alguns anys més tard el notari en Josep Trilla els legà tots sos béns juntament amb l'escrivania de la còrt del Veguer i del Batlle d'aquesta ciutat, que tot plegat equivalia a alguns milers de ducats.

S'instal·laren interinament en certa casa, propietat de l'Il·lustre Dr. Gaspar de Portolà, que fou modificada en forma de convent amb una esglesieta pel culte, essent ambdós dedicats a la Doctora del Carmel, Sta. Teresa de Jesús. Allà visqueren per espai d'alguns anys mentres s'activaven els preparatius per a la construcció del convent i de l'esglesia que avui encara resten en peu. El dia 30 de juny de 1682 se col·locà la primera pedra de la casa, essent Prior el P. Segimón de l'Esperit Sant, i el 7 de maig se repetí la mateixa cerimònia per a l'esglesia amb gran concurs de poble; tenia aleshores el govern de aquella comunitat el P. Joàn de Sant Bonaventura. Però com moriren els fundadors i vingué ben prompte la Guerra de Successió

(1) Hi ha qui creu que l'actual altar major de Sant Salvador fou l'antic d'Almatà, ont era venerada l'imatge de la Verge baix aquesta advocació.

no's pogué decorar el temple, que havia estat cobert l'any 1704, fins passats molts temps (1).

Innombrables dificultats trobaren els Carmelites en la nova morada, ja que 'l convent els hí resultà tant insalubre que n' enmalaltiren tots els membres de la mateixa comunitat i molts ne moriren; aquesta fou la causa de que en un Capítol se pensés fins en abandonar la fundació de Balaguer, malgrat els 10.000 ducats que s' hi havien invertit. Superada aquesta contrarietat, ne experimentaren els moradors d' altres, que venien de part dels ciutadans i fins d' alguns que estaven obligats a protegir-los; tot ho venceren amb l' auxili del Rei (2) i del bisbe d' Urgell, Exm. Pere Copons, que 'ls otorgà sempre generosa protecció.

L' església de Santa Teresa, que actualment serveix de parroquia, presenta la forma de les demés de l' Ordre, especialment de la de Gràcia, amb el creuer, capelles amb passadiç, cornises elegantes, voltes neo-paganes, cúpula central espaiosa i cupuletes als costats. El retaule major és una barreja de renaixement pagà i de barroc; contenia abans en son centre l' imatge de Sta. Teresa, a qui fou dedicat aquest temple, que avui porta el nom de S. Josep per l' especial culte que an aquest Patriarca donaren els Carmelites de Balaguer seguint la gloriosa tradició de llur Ordre.

El claustret, que 's avui caserna de la Guarda Civil, se distingeix per sa senzillesa i ajustades proporcions (3).

Del novembre de 1699 és la fundació del col·legi de Religiosos de l' Escola Pia. Tingué lloc el conveni entre 'l representant de dita Religió, P. Sebastià de la Passió, i la nostra ciutat el jorn mateix del Sant Crist d' aquell any; en els capítols que 's

(1) «Anales de los Carmelitas Descalzos de la Provincia de S. José en el principado de Cataluña, escritos por el P. Fray Juan de S. José, — tom. I. n. 1923 seg. — Vegi's l' arxiu mun. Balaguer. Dep. III. Est. P. n. 40.

(2) El curiós pot consultar el document del Reial Patrimoni (Barcelona), Cla. 2.ª A a fol. 117.

(3) Per a més detalls se pot llegir l' obra del Dr. Barraquer «Las Casas de Religiosos de Cataluña en el primer tercio del siglo XIX. Barcelona» (1906) tom. II pàg. 495.

feren se comprometia l'Ajuntament a donar tots els anys 300 lliures barcelonines i 50 quarteres de blat per al manteniment de 8 Religiosos i també s'obligava a construir-los'hi casa i església ben capaces.

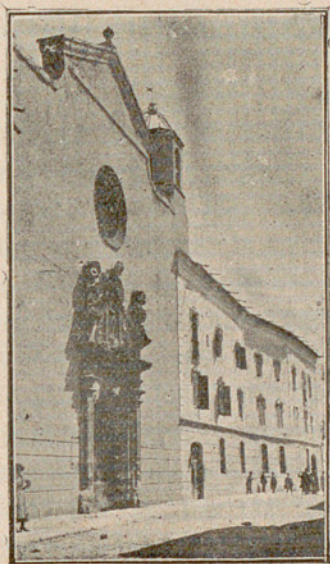
Arribats que foren els fundadors a Balaguer el juny de l'any següent, la ciutat els hi feu donació de l'antic casal o palau dels Comtes d'Urgell per a Casa d'Estudis, ont hagueren de passar infinites incomoditats a causa de l'estat runós del local. Ja'l més anterior a la vinguda dels primers Escolapis esdevingué, segóns apar, alguna dificultat per a la dita fundació, puix la Paeria i el Consell de la ciutat en la sessió del 26 acorden procurar «que vagi lo P. delegat de la Escolapia a Barcelona per veure si pot alcansar la llicencia del Sr. Bisbe de Urgell per fundar dita Religió en la present ciutat Un colégi per l'ensenyansa y educacio dels fills de la present ciutat» (1).

Aquella primera casa era interina, per açò el Consell de la ciutat ordenà desseguit que se procedís a la construcció d'una de nova, que fou començada el 12 del mateix més de juny amb la col·locació de la primera pedra, cerimonia a que hi assistiren les autoritats i gran concurs de poble. El dia 9 d'agost preguen els paers al P. Delegat que passi a la capital del Principat a fi de suplicar a la Corona dongui auxili efiç a la continuació de les obres, i a l'ensems determinen que 'ls Religiosos habitin «en una casa de la Paheria mentres se resolt lo dupte de la »casa de estudis.... fins que tinguen casa dessent». Aquesta segona morada la tingueren els Escolapis a la plaça de Sant Salvador.

Durant la Guerra de Successió, que tants greus mals causà a la ciutat, els Pares d'aquesta Religió hagueren de fixar llur residència a casa del Dr. Mor i celebrar els Divins Oficis en

(1) Per als documents referents an aquest col·legi pot veure's l'arxiu mun. d'aquesta ciutat - Depart. III, est. P. n. 4 (1699-1859) i també l'arxiu de la casa. — Consultí's ademés l'obra del P. Llanas «Escolapios insignes por su piedad religiosa desde el origen de las Escuelas Pias hasta nuestros días.» Madrid (1899) tom. II pàg. 306 seg.»

l'esglesia del Miracle. Per fi, devorades pacientment pels Religiosos infinites tribulacions, en les quals se manifestaren la virtut d'aquestos i l'amor que 'ls portaven els balaguerins, se posà la primera pedra de l'actual col·legi, i el dia 29 d'abril de 1775 se començava també l'eleganta esglesia que avui existeix, de tres naus, d'estil renaixement en son interior i barrocc per fòra, ornada amb esvelta cúpula.

Esglesia i col·legi dels PP. Escolapis

Com a senyal de l'unió que en l'esdevenidor havia d'existir entra l'Escola Pia i Balaguer dec fer constar que 'l gran fundador de la mateixa Religió, Sant Josep de Calassanç, començà en aquesta ciutat sa carrera sacerdotal, puix fou ordenat a l'esglesia del Sant Crist, i també notaré que Balaguer fou de les primeres ciutats de Catalunya que obrí sos braços a dita Religió.

Han viscut en aquest col·legi, durant sos dos segles d'existència, no pocs Escolapis de singular virtut i ciencia elevada, com se pot veure en l'obra esmentada «Escolapios etc.»

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

CAPÍTOL NOVÈ

Balaguer durant la dominació borbònica

Carles II, fill de Felip IV, morint en 1700 sense fills, deixà la corona a la Casa de Borbó, que regnava ja a França. Naturalment aquesta preferència ferí els sentiments de la família imperial d'Habsburg o d'Austria, la qual tractà d'invalidar aquella disposició o combatre sa realització amb la força de les armes. Les paraules de l'ambaixador espanyol a Versailles «Ja no hi més Pirineus, ja tots som uns, francesos i espanyols» ressonaren amb fatídic accent en les demás cancelleries europees, les quals temien ja el formidable poder que anava a adquirir França. A fi d'oposar-se an aquesta potencia, a 7 de setembre de 1701, se firmava a La Haia una aliança entre Austria, Anglaterra i Holanda a les qual s'hi juntà la Dieta Imperial, i a l'any següent totes declararen la guerra a Lluís XIV i a son nét Felip V.

Els aliats trobaren un fortíssim apoiament en els catalans, que conservaven encara fresques les injúries i els afronts rebuts de la potencia veïna durant la guerra de 1640-1659 i les posteriors, i temien amb fonament el govern d'un monarca que havia d'ésser un instrument de l'absolutista i centralitzador Lluís XIV i per lo mateix una continua menaça als furs de la terra, que ja costava treballs mantenir; per açò se declararen tot seguit a Barcelona i per tot Catalunya nombrosos i intrèpids partidaris de l'Arxiduc d'Austria. Quan, doncs, l'esquadra anglesa se presentà a la capital del Principat en 1704, cobraren

valor els seguidors den Carles (III d'Espanya i després VI d'Alemanya), de manera que ja a la primavera de l'any següent esclatava la sublevació a Vich i a l'octubre del mateix any, després de dos mesos de setge per l'esquadra anglesa i forces terrestres, se retia Barcelona, on el 26 feia sa entrada triomfal l'Arxiduc. Mentrestant eren guanyades per al mateix príncep Figueres, Girona, Lleyda, a les quals seguiren València i altres ciutats importants: entre aquestes hi hem de comptar, des de 1705, a Balaguer.

Però aquesta guerra significa per a Catalunya una època de calamitats, una veritable pluja de llangostes, segons una frase de cert historiare, car en totes les comarques del Principat hi pul·lularen estols de francesos, anglesos, alemans, holandesos, portuguesos i castellans, además dels somatens alçats, miquelets, fusillers i paisans armats, que tots plegats oferien al país un quadre de desolació i d'extermini indescriptible.

Balaguer a les primeries de la guerra estigué talment indecisa sobre'l partit que havia d'adoptar que havent-li estat comunicat a darrers de 1700, des de Madrid, que S. M. manava venir soldats per a que 'ls col·loquessin a la nostra ciutat, els paers acordaren que aixís s'afectués allotjant-los en les casernes de la població (1). Més a 15 de setembre se presentà ací n'Antoni dels Valls, representant dels nobles en Manel dels Valls i en Miquel de Subies, manant, en nom de l'arxiduc en Carles, als paers de la nostra ciutat que acceptessin al moment la sobirania d'aquest senyor, altrament els 4,000 homes que portaven devastarien les hortes i els poblats i assaltarien la ciutat, abandonant-la al saqueig i a l'espasa crudel, i a fi de que 's resolguessen a subjectar-se mostraven autògrafs del mateix monarca austriac. Aixís ho acorda la Paeria veient que la ciutat no podria resistir a tantes forces, com ho fa constar l'acta de la sessió que en aital jorn tingué l'esmentada corporació,

(1) Llibre de Consells de la ciutat de Balaguer - Sessió del 19 de dit més. Arxiu Casa Ciutat.

més ho practicà solzament amb la condició essencial de que Carles III jurés conservar els furs i bones usances dels balaguerins.

Balaguer, doncs, reconegué el dret del Príncep d' Habsburg i s'hi adherí amb tota sinceritat, reportant-ne immediats aventatges, com la fortificació del castell i dels murs, començada a primers de l'any següent; també pogué assolir aleshores probablement la jurisdicció mixta, que tant demanava el Consell al Rei li fos concedida com la obtingué Tortosa, car al·legava que la nostra població ne tenia més fretura que aquella (1). Debem, no obstant, fer constar que Balaguer s'imposà notables sacrificis per la causa de l' Arxiduc; ja'l 5 d'octubre una lletra den Miguel de Subies demanava 150 homes per a l'exèrcit, a lo que accedí la ciutat, si bé al moment sols pogué armar-ne cinquanta (2).

Lleyda s'anava també fortificant durant els mesos de janer i febrer de 1706 amb la constant activitat que era d'esperar del general Coningam, sobre tot mitjantçant la circumstancia que la ciutat oferia més de 200 homes per a dit objecte. Se treballava amb frenesi i precipitació, puix se temia que molt en breu tinguessen allà lluites colossals, com havia esdevingut en les altres guerres del Principat, i realment el Langrav d' Hassau, general den Carles d' Austria, comunicava a 18 de març que l'enemic era ja a la vista de ses tropes (3). L'èxit de les armes fou favorable a l' Arxiduc de manera que a primers de juliol feia sa entrada triomfal a Lleyda, on comparegué el noble en Francesc de Portolà per a presentar, en nom de la nostra ciutat, a S. M. els fidels homenatges dels balaguerins (4). Tingué en Carles per a nostra població paraules encomiàstiques a les quals correspongué aquesta amb nous sacrificis: una prova dels continuats treballs que la nostra població esmerçà per la cau-

(1) Llibre de Consells de Balaguer, ll. e. (1706)

(2) Sessions del 5 i 8 d' oct. Llibre de Consell, ll. e.

(3) Arxiu mun. Lleyda; Consells Generals, 3 de juliol d' aquest any.

(4) Llibre de Consells de Balaguer; arxiu de la mateixa ciutat.

sa de l'Arxiduc la traïem del diploma verament honorífic que 'l mateix Carles adreçà a la mateixa ciutat el juny de 1706 abans de marxar de Catalunya en direcció a terres aragoneses (1).

La confusió més completa imperava en la major part de les ciutats; un jorn eren preses pels austriacs, l'altre les assaltaven els francesos. En les darreres setmanes de l'any 1706 algunes companyies de la nació veïna penetraren en el Principat ocupant l'Empordà, la Cerdanya i part de l'Urgell; però aixecant-se els somatens capitanejats per alguns valerosos nobles les derrotaren completament. Semblava que la causa de l'Arxiduc anés a triomfar, puix a Catalunya, Valencia i Aragó obtenia tot sovint, notabilíssimes victories; més de sobte esdevingué al Príncep d'Habsburg la derrota decisiva que sofrí prop d'Almança a 25 d'abril de 1707, i aquesta acció, que tanta gloria ocasionà al sortós Borbó, fou per als aliats i més per a la causa catalana un colp mortal, com ho observen algunes comunicacions dels pobles, que tenim davant la vista.

La victòria assolida pel rei en Felip V en el bell mig d'Espanya portà amb si la turbació a l'exèrcit català i fou seguida de la caiguda de moltes ciutats del Principat en poder les armes borbòniques.

Balaguer experimentà ben prompte les conseqüències de la gran victòria de Felip V. Lo que més angoixa causava a la nostra ciutat era la poca confiança que l'inspiraven les armes estrangeres que l'havien de protegir, de manera que 'l 22 de juny els nostres paers declaraven amb greu tristor als concellers de Barcelona que llurs majors enemics eren els qui passaven per defensors, ço és, les tropes auxiliars portugueses talment plenes de covardia que, constant de 2300 soldats, fugiren davant d'alguns batallons enemics, que estaven prop del Cinca, i corregueren sens parar fins passada que hagueren l'horta d'aquesta nostra ciutat. Per aquest motiu els mateixos paers recomanen a

(1) El destinatari del diploma reial és el Veguer de Balaguer. Son text, tret de les Memòries manuscrites de les Avellanés, el transcriu en l'*Apendix II* n.º LXIX.

l' autoritat barcelonina que dongui protecció a la nostra comarca, puix afegien que, si Balaguer i el pla d' Urgell arribés a caure en mans dels borbònics, lo que «reclam en breu»—res-taria tot el país fins a la capital del Principat exposat a llur indignació (1).

Havien resolt els oficials de la guarnició de Balaguer tren-car l' arcada major del pont per a impedir fos la ciutat atacada de l' altra banda de l' Urgell, més veient la nostra Paeria que aquesta resolució portaria fatals resultats, delegà, per a que 's presentés a Barcelona, al síndic en Francesc Burniach a fi de que 'ls consellers de la capital prohibissen a la guarnició de Ba-laguer portar a efecte son determini. Era el 29 de juny quan fou expedida aquesta delegació, però ja al cap de pocs jorns podien els de Balaguer escriure llastimosament aquestes paraules: «lo auxili que esta ciutat suplicava no ha estat a temps, »puig lo diumenge prop passat fonch espallada la pila major y »Arch del pont, lo que ha causat la major llàstima y desconsue- »lo no sols de la Ciutat, pero de tot lo vehinat, levantnos tot »genero de Comunicacions y amenassats del Enemich, que per »falta dels paisans y poch socorro que lo marqués de Marialba »ha fet ausentar se troba esta Ciutat indefensa» (2). Tenien raó els balaguerins, car no 's pot justificar aquella resolució de dividir el pont, estant les tropes enemigues, que eren manades per en Josep de Marimón, a tres hores de Balaguer, a l' altra banda, açò és prop d' Alfarràs, mentres les armes de l' Arxiduc se movien a l' altra part del Segre i a molta distancia de la ciu-tat; aixís és que 'l motiu d' inutilitzar el pont en aitals circuns-tancies solzament pot cercar-se en l' irreflexió insensata o tal vegada en una funesta traició.

L' enemic havia constituit a Cervera la gran plaça central d' armes, i si bé per alguns no 's pogué averiguar si 'ls grans

(1) Arxiu mun. Barcelona «Cartes com. orig.» (1707-1708) Lletres del 22 de juny 329.

(2) Arxiu mun. Barcelona ll. e. Lletra del 6 de juliol.

preparatius que feia eren per a pendre Balaguer o Lleyda (1), caigué sobtadament sobre la nostra ciutat l'exèrcit del Borbònic.

Entraren les tropes de Felip V a Balaguer, on perpetraren excessos abominables, i, presentant-se a darrers de juliol al monestir de les Avellanes, el saquejaren i profenaren l'església, desfent el sacrari i llançant les sacres Formes. El convent ne resultà tot malmès, segons comunicacions escrites pels Religiosos fugitius, en tornant-hi per a rehabitar-lo (2). I és comprèn, puix el general que entrà a Balaguer era en Berwick, el qual portava en sa companyia un capità que a València havia comès tantes barbaritats que 's deia d'ell que li mancaren arbres per a penjar tanta gent, víctimes de son cor de fera.

Surtí en Berwick de Balaguer, ont hi deixà els malalts, municions i algunes peces d'artilleria, i el dia 11 de setembre començava el setge de Lleyda, ¡la qual població, malgrat l'heroica defensa den Darmstad, general austriac, hagué de capitular el 19 d'octubre, i entrant-hi els vencedors hi realitzaren les mateixes ferotges crudelitats amb les que per tot arreu assenyalaven llur petjada.

La derrota dels aliats, millor podríem dir dels catalans a Lleyda, fou causa de que no poques poblacions veïnes caiguessen immediatament en poder dels francesos. No obstant açò, no perderen els catalans el coratge amb aquestos contratemps, anç bé encara els restava ànim i valor per a donar tremendes sorpreses a l'exèrcit de Felip V, com ens ho prova la gesta del decembre del mateix 1707, que realitzaren alguns fusillers preparant un parany en que hi caigué una columna francesa de 200 soldats d'infanteria i altres tants de cavall que, exits de Balaguer, anaven contra Camarasa: fou una acció sortosa d'aquells valents i arriscats catalans.

(1) Arxiu mun. Barcelona ll. e. Lletres del 10 i 13 de juliol.

(2) «Memorias Monast. Avellanas» Ms. de la bibliot. de Franciscans de Balaguer.

Seguí la guerra amb ses alternatives, però l'any 1709 en Carles obtingué una serie de victories a l'Urgell que reanimaren altra volta l'esperança de la nostra terra. El 24 d'agost d'aquest any Staremberg, Generalíssim de les tropes de l'Arxiduc, espiava per aquestes encontrades els moviments de l'ene-mic, quan dos generals seus descobriren a l'exèrcit francès, que era prop de Castelló de Farfanya, i amb una acció estratè-gica, ràpida i ben combinada guanyaren les viles d'Os i d'A-ger; però llur conquesta més interessant fou la presa de Bala-guer, on s'hi fortificà l'exèrcit de l'Arxiduc com en una de les places més importants. El governador de la ciutat era un tal Fa-ber, i formaven la guarnició un batalló d'Estat, el regiment de Grisons i Usars i sembla que s'hi juntà el regiment de Tatan-bach i Moras (1). Algun temps estigué també governada pel Comte de Zinzendof (2).

Balaguer se mantingué en poder de Carles III alguns anys, malgrat els esforços de l'exèrcit de Felip V, que sostingué al-gunes lluites a Almenar i altres veïnes poblacions, experimen-tant també a Monçó el valor de les tropes de Balaguer mana-des per Zinzendof (3); però l'any 1711 fou verament fatal per als catalans, puix que en aquest any l'Arxiduc assolí la corona imperial d'Alemanya, i des de aquest temps ja no mirà amb tanta cura el pleit armat d'Espanya; i per més que a Barcelona hi deixés sa muller l'emperatriu Elisabet, com a Governadora, i en Carles continués usant constantment el títol de *Rei de les Espanyes*, no obstant, la Casa Francesa anà conquistant a poc a poc el Principat.

Les potencies, que fins aleshores s'oposaven a Felip V per temor a l'hegemonia de França, per semblant raó ara giraren les espatlles a l'emperador en Carles VI, la monarquia del

(1) Arxiu mun. Barcelona. - Guerra de Successió. Lletres de 24 d'octubre de 1709.

(2) Arxiu mun. Barcelona, ll. e. Lletres del 26 de març, i 7, 12 i 25 de ju-liol de 1710.

(3) Arxiu mun. Barcelona, ll. e. Lletres del 29 de juliol i 3 d'agost de 1710.

qual hauria estat poderosíssima amb la possessió del ceptre espanyol: aquest és el motiu per què li anaren retirant la protecció de les armes. D'aquesta manera els pobres catalans, abandonats de les nacions amigues i fins —ço que més sentiren— del mateix Carles, «el rei més amat i més malagrait», com el nomenaren els de la nostra terra, sostingueren encara per la conservació de llurs privilegis, menaçats de mort, el famós setge de Barcelona de 1714 i 1715. Amb la caiguda de la capital terminà aquesta guerra de Successió, mentres Catalunya perdía per obra del primer monarca borbònic sos propis furs, per la conservació dels quals tants rius de sang havien vessat de les venes catalanes; privilegis i exempcions que sens dupte seràn en part restaurats si en la moderna generació catalana i en l'esdevenidora no s'esmortueixen les energies d'aquest renaixement que d'alguns anys ençà van propagant-se en pro de la grandesa de la nostra terra.

L'analista Feliu de la Penya en tractant de la Guerra de Successió, ens dóna la llista de les persones principals, filles de Balaguer i de les poblacions veïnes, que defensaren el partit de l'arxiduc Carles d'Austria (1) i són, entre 'ls eclesiàstics: el canonge Ignasi Rovert, Dr. Pere Balsà, M. Francesc Martí, Josep Corral, Josep Escrivà, Dr. Josep Coral, Rector de Camarasa; Dr. Ramón Pucurull, Rector de Cubells, i M. Fransesc Carbonell, Rector del Poal. Entre 'ls seglars cal esmentar el ja conegut noble en Francesc de Portolà i Subirà, en Nicolau de Portolà i d'Ager, en Josep Aguilà, en Ramon Siscar, en Carles Pons, n'Agustí Fita, en Tomàs de Bullfarines, en Josep de Revert, Dr. N. Ribera, en Joàn B. Bufach, Dr. Josep Rubies, Dr. Francesc Pejoàn, Dr. Miquel Boira, Dr. Joàn Revert, en Josep Moix, en Sebastià Bunyol, n'Isidre Revert, en Josep Mata, en Simeó Vilarrellas, en Josep Pucurrull, en Jeroni Ferrer, en Jeroni Boria, en Joàn Averó, en Josep Vilella, n'Antoni March, en Jacinto Cafelles, en Felip Quintana, en Francesc

(1) Llibre XIII dels Anales, cap. IX, pàg. 625.

Biola, en Magí Jaques, en Joàn Ferrer, en Jaume Pons, en Josep Casola, en Josep Lausó, en Josep Serret, en Josep Renom, en Jaume Torné, en Feliu Carpasí, en Francesc Corchet, en Jaume Llopis, en Josep Picons, en Ramón Roca, en Jaume Sangrà, en Francesc Guerré, en Francesc Franch, en Josep Figueres, en Pau Boix, en Tomàs Mata, en Pau Calsina, en Llorenç Barril, en Tomàs i en Miquel Fontllonga, en Jaume Alòs, en Pere i en Pau Badía, en Tomàs i n' Andreu Lloret, en Ramón Ferrer, en Jeroni Baró, en Joàn Jordi, en Gregori Doziu, en Josep Gessé, en Josep Folguera, en Francesc Perera, en Pau Omella, en Francesc Moragues, en Roc Duràn, en Josep Coral, en Pere Balsà, en Jaume Timoneda, en Pere Santamaría, en Francesc Baxà d' Arcó, etc.

Dels anys 1714, 1715 i 1716 he vist l'original d'algunes disposicions, que semblen donades contra 'ls defensors del Monarca Austriac, com per exemple la designació per a Veguer de Balaguer den Josep Andreu, en substitució de l'antic (1); l'ordre donada als Jurats i Consell de la nostra ciutat intimant que tant els paers com els demés oficials cessessen en llur càrrec i que acceptessin les noves persones escollides per la Junta Superior de Govern i Justícia de Barcelona i Principat amb facultats del marescal Duc de Berwick, general de Felip V (2). Recordarem també els tres edictes prohibint tot comerç i tràfic de pólvora, bales, pedres de fusell, carrabines i pistoles, renovant la culpabilitat de portar armes i vedant que després de tocar retirada, cap al tard, se formessen quadrilles de paisans.

Se veu que en Berwick manà portar a la nostra ciutat gran quantitat d'armes, puix que als exceptats en la prohibició de portar-ne en les diverses vegueríes gairebé sempre els hi és comunicat que ja 'n seràn proveïts dels dipòsits de Balaguer (3).

No sabem l'estat en que restaria la nostra població després

(1) Arxiu Cor. Aragó, Reg. 6182, fol. 6 i 16.

(2) Arxiu Cor. Aragó, ll. e. fol. 15 (Lletra del 25 oct. de 1714).

(3) Arxiu Cor. Aragó, ll. e., fol 72.

de tants setges i de tants saqueigs, se pot, no obstant conjeturar, vista la condició runosa a que foren reduïts els convents i altres casals grans. No parlarem dels convents de Carmelites i Escolapis, que aleshores estaven en construcció, però sí que 'ns cal fixar en els dels Predicadors i Franciscans. Sobre la porta de l'església de Sant Domingo s'hi veuen gravades aquestes paraules «*Haec est domus Dei et porta coeli — 1716*, indicació que 'ns demostra que en aquest any s'acabà la restauració necessària després del mal estat a que reduïren aquell edifici els desastres de la guerra. Alguns anys més costà la restauració del convent i temple de Sant Francesc o de Santa Maria de Jesús, com l'anomenen les cròniques de la Província Seràfica; la data de 1747, que 's llegeix en la portada de l'església, ho prova palesament.

Realment la fàbrica actual del convent porta ben marcat el caràcter del segle XVIII: és aquesta senzilla i barroca, com les demés de l'Ordre, del mateix temps; té quatre capelles a cada costat formades per pilastres coronades de capitells que sostenen l'esvelta cornisa. El retaule major no era més que una capella oberta en l'absis i ornada de pintures al fresc, i tal vegada hi havia alguna estatua. L'església medeix unes 47 passes de llargària i 12 d'ampla, essent el convent de 35 passes de llarg i dotat d'un claustre de 5 grans arcades de mig punt, de pedra i bastant espaiosos. Són notables el refetor i la sala *De profundis* (1).

De la cooperació que la nostra ciutat i sa comarca prestaren a la guerra que Carles IV declarà contra la Convenció francesa en 1792 poques notícies ens són arribades fins a nosaltres. El general Ricardos, invadint França de la banda de Catalunya, ocasionà als revolucionaris de la nació veïna notables derrotes, de les que volgueren aquestos refer-se atacant a la nostra na-

(1) Cf. Barraquer «Las Casas de Religiosos» etc. tom. I. pàg. 554-555. — P. Aguillo, O. F. M. «La Província Seràfica de Catalunya» Barcelona (1902) pàg. 71.

ció per les comarques del Noguera-Ribagorçana i Cinca i també pel Segre; aixís ho anunciava el 27 de març de 1794, de Lleyda estant, el Marqués de Blondel quan manava als pobles d'aquesta nostra comarca que encarà no havien concorregut a les lleves d'homes, formessen dues companyies a Balaguer i a Castelló, ço és, cent soldats a cada una d'aquestes poblacions (1).

Privat l'exèrcit espanyol dels excel·lents generals Ricardos i Comte d'O'Reilly, morts el març del mateix any, sofrí algunes derrotes; més amb l'auxili de 20,000 miquelets posats en peu de guerra pels catalans millorà desseguida la campanya en la part alta del Segre. No tingué aquesta guerra greus percussions en nostra comarca. La pau de juliol i agost de 1795 posava altra volta la calma al país; però si per a la Revolució Francesa fou una victòria, per nosaltres, espanyols, significava aquesta pau la perduda de l'illa de Santo Domingo.

En la gloriosa guerra que la nostra nació declarà a l'emperador Napoleó I, el qual injustament havia invadit en 1808 a la nostra patria, la ciutat de Balaguer no restà enrera en aquell moviment patriòtic del poble espanyol, segons ho manifesten diferents actes que 'l curiós podrà llegir, si li plau, a l'arxiu municipal d'aquesta població.

Una circular de l'Il·ltre. Junta de Defensa, escrita al Magnífic Ajuntament d'aquesta ciutat a 9 de juny de 1808 (2), comunicava que dos dies enrera, a les 4 de la tarde, els francesos s'havien ensenyorit de Tàrrrega i que, segons referències, feien la via de Lleyda; recomenava a l'ensems que de Balaguer i pobles comarcans surtís tota la gent armada que 's pogués arregar a fi d'impedir l'avenç a l'enemic, encaminant-se el Somatèn amb dita intenció cap a Sarreal. La nostra ciutat complí aquest encàrrec amb tanta lleialtat i entusiasme que la Junta Lo-

(1) Arxiu casa Vila de Castelló. Llibre de Consells de la mateixa vila.

(2) Aquestes notícies són de l'arxiu mun. d'aquesta ciutat (Papers de la Guerra de l'Independència).

cal meresqué rebre una felicitació dels directors de la guerra patriòtica i obtingué així mateix una lletra laudatoria del Marqués de Cammany, datada a 5 de janer de 1809.

Altres sacrificis havia de prestar el nostre generós poble. El 18 de novembre era rebuda ací una comunicació de la Junta Provincial, en que 's notificava que dels 12,000 homes que havia de posar en peu de guerra la Província ne tocaven al corretgiment de Balaguer uns 1,700 i a la ciutat, en particular, 75. Ja el septembre abans l'Alcalde Major havia rebut una ordre manant-li que declarés el nombre aproximat de miquelets amb que contribuí la nostra població a formar l'exèrcit de 20,000 que 'n posà en acció la Província en l'anterior guerra. Si 's conservessin totes les circulars que varen creuar-se entre Balaguer i els pobles dels voltants, i entre aquestes poblacions i la Junta Directiva, podríem construir exactament l'història d'aquesta guerra en la nostra comarca basti: lo dit per a que 's vegi l'activitat desplegada per Balaguer anhelosa sempre de treballar per a guarir els mals de la Patria.

Deia l'heròic general Lacy, portaveu de l'entusiasme popular contra Napoleó, que era imposible i seria una quimera voler vencer al gran Aventurer corsà, si no solzament els soldats, sinò fins les dones i les criatures surtíen de la ciutat en processó per a matar francesos; i açò se va verificar a Balaguer, puix ens resten notícies dels motins que hi esdevingueren l'any 1909 contra dels «*agavatxats*», alguns dels quals foren morts i tirats al Segre per les ires populars fomentades per l'Alcalde (1).

No obstant aquesta viril actitud, Balaguer hagué d'experimentar son calvari. L'any 1810, a darrers de març, els francesos se presentaren davant els murs de la ciutat. Inútilment se'ls hi oposà la nombrosa guarnició; tal vegada s'hauria retardat la

(1) Arxiu Cor. Aragó (Independencia i Disposicions del general Lacy; leg. 11.—Arxiu mun. de Lleyda—Comunicacions de la Guerra de l'Independencia.

capitulació si 'l Govern hagués procurat donar les tropes que 'l nostre Ajuntament demanava el febrer passat, (1): sens aquesta resistència els enemics el 4 d' abril feien llur entrada a la ciutat.

Durà la dominació francesa en aquesta població fins a ultims de juliol de 1813; i en aquestos tres anys és imponderable ço que sofririen els naturals, ferits greument en llurs més nobles sentiments de fè i patriotisme. Algunes families conten encara les vexacions comesses en llurs passats; uns ingenuus i extravagants versets de la capella de la Divina Pastora ens recorda el furor sectari i iconoclaste d' aquelles tropes estrangeres. A Sant Domingo els 6 Religiosos que hi residien hagueren d' evadir amb la fuga el selvatgeisme de l' enemic, i al tornar ací l' any 1813, després que fou guanyada la ciutat de Lleyda, llur esglesia era sense altars, sense teulat, i la part menys esquarterada del temple havia servit per a la cavalleria. El convent conservava solzament les parets mestres i l' hort restava sense arbres i plè de clots pregons, senyals de les fortificacions enemigues (2). Els Religiosos de l'Escola Pia i de Sant Francesc, foragitats també de llur morada, hagueren de patir mil i mil angoixes i un continuat martiri.

Innombrables esforços foren esmerçats per l' exèrcit espanyol i pels mateixos paisans amb l' intent de recuperar aquesta ciutat, però tots resultaren contraproductents. En Francesc Montardit, ric propietari d' Ager, portat de son patriotisme, demanà a l' Exm. Vice-President i Vocals de la Junta Superior del Principat que fos autoritzat per a crear un batalló de voluntaris amb el nom de Balaguer, car era son principal intent expulsar d' aquesta ciutat els francesos; al mateix temps suplicava li donés aquella autoritat uns 80 cavalls i municions; lo demés sembla que ho pagà de son propi patrimoni. Después de l' informació

(1) Arxiu mun. de Lleyda. Sig. R. leg. 5 n. 2 i 4, on se trobaràn també esmentats els treballs realitzats per a proveir de viures a la tropa de Balaguer, poderosament assetjada pels francesos.

(2) Marià Rais «Historia de la orden de Predicadores». Ms. de la bibliot. de l' Universitat de Barcelona.

favorable del general Lluís Lacy, despatxada a 20 de juliol de 1811, li fou otorgat el competent permís, amb el qual realitzà l'il·lustre capità son projecte, vegent-se amb gran alegria d'aquestes comarques com començava ben aviat a entrar en campanya aquest batalló de paisans a faïçó de les altres partides de voluntaris de la Província que causaven greus danys a l'enemic (1).

Ja a 24 d'agost del mateix any anunciava en Montardit que havia sostingut una forta acció amb la tropa francesa d'aquesta ciutat, i encara que hagué de retrocedir dit capità a causa del gran nombre d'enemics, no obstant, refent-se ses forces perseguia després la retaguarda francesa causant-li bastantes baixes. Semblant acció, encara amb millor èxit, realitzà el dia 28 en les Avellanes, i el primer de setembre escribia que quasi tots els jorns sostenia algunes escaramuces amb l'exèrcit invasor. Es digne de notar-se l'entusiasme que revela en ses comunicacions escrites, en que 's dol amargament de no poder arregar una partida de cavalleria igual a la de la guarnició francesa de Balaguer, puix deia que estava segur de que amb ella llançaria a l'enemic d'aquesta ciutat, on fortificava el castell i reforçava els murs amb jornals exigits dels pobles dels voltants.

Fou gran dissort que pocs jorns després caigués en les garrs de l'àliga napoleònica l'hèroe d'Ager (2), qui, apresonat amb sentiment inmens dels naturals, fou afusellat en el Mercadal de la nostra ciutat «contra tot dret de guerra», com escriu en Domingo Rubies, del mateix batalló a 15 de setembre. L'assas-

(1) Aquest i altres documents sobre els Montardits se troben a l'arxiu de la Corona d'Aragó (Guerra de l'Independencia—Disposicions del General Lacy)—Cf. *Appendix II*, n. LXX i LXXI.

(2) Se diu que en Montardit fou enganyat per una falsa confidencia que li havia assegurat que a Balaguer s'hi trobava molt poca guarnició francesa: donà l'assalt a Balaguer, però fou perseguit per la cavalleria fins a la pujada de Gerp, on caigué pres. Un altra relació assegura que l'eugua den Montardit, sentint ainar als cavalls de l'enemie, corregué cap a ells, sense que aquell la pogués aturar, essent açò causa de son apresonament.

sinat d'aquest màrtir de la Patria tinguè lloc a primers del mateix setembre de 1811.

Gojosos els francesos d'aquesta acció, que ells consideraren una notable victòria, se'n anaren cap a Ager pensant que, mort el valerós Capità, ningú s'oposaria a llur pas; però trobaren el mateix batalló fort com una roca, que 'ls causà una derrota prop de dita vila, segons les comunicacions escrites del mateix batalló, i posant-se al davant de la dita partida en Joà Montardit, germà del difunt en Francesc, continuà sa obra patriòtica.

Después de llegir les comunicacions den Francesc i den Joà Montardit, les accions que contenen tingueren amb l'enemic i les paraules amb que manifesten llur «odi etern als gabatxos» (són paraules textuales), m'ha causat gran impressió el trobar una comunicació del general Lacy, firmada en son quartel general de Vich a 24 de novembre de 1811, en que diu lo següent: «Las »contínuas reclamaciones que se me hicieron sobre el mal »portamiento de la gente de que se compone el Batallón de Ba- »laguer me decidieron a mandarle pasar a esa Villa (Berga) con »su Comandante D. Juan Montardit para destinarle con mayor »utilidad del servicio; y para que no quedase desatendido el dis- »trito libre de Lérida que cubría el citado Batallón, mandé pa- »sar en su reemplazo la mitad de la fuerza con que cuenta el »batallón de Infantería Ligera de Tarragona, que se halla en un »pie de subordinación y disciplina en nada comparable con el »citado de Balaguer.

»No crehí que con tal disposición hubiese quien reclamase »la permanencia de un Cuerpo, cuya desorganización es noto- »ria y que lexos de haber producido ventajas, como se exagera »en el recurso que V. E. [President de la Junta Superior del »Principat] me remite con carta del 22 del corriente, sólo ha tra- »tado de huir en dispersión quantas veces ha sido atacado por »los Enemigos, por lo que lejos de hacer inovación alguna en »mi providencia, hallo que debe inmediatamente llevarse a »efecto, prometiéndome que V. E. no dará por ningún término

»ohidos a la reclamación contenida en el recurso que devuelvo» (1).

La reclamació a que aludeix la precedent la feren els ajuntaments d' Ager, Agulló, Tartareu, Avellanes, Vilanova d' Avellanes, Santa Linya, Corsà, Ametlla, Oïsmè i Oronés, els quals pobles exposaren els mèrits den Francesc Montardit «terror dels francesos el valor del qual i patriotisme ha heretat son il·lustre germà», suplicant que no se'ls deixés sens protecció. Tot fou inútil, l'ordre se complí; el 2 de decembre era dividida per Lacy, entre 'ls còssos d'exèrcit la gent del batalló den Montardit «per a que vivissen baix la subordinació i ordre militar que convenia»: són paraules de Lacy; disposicions violentes que havien de tenir alguna causa raonada, però recordi's que en Francesc Montardit sempre se queixà de la manca de gent, que l'impossibilitava per a emprendre grans coses.

A la comarca de Balaguer hi fou destinat part del batalló de Tarragona.

Però l'exèrcit napoleònic rebia ja aleshores fortes sotragades i continues humiliacions en moltes parts d'Espanya i més tard a Rússia, de manera que amb alegria general pogué Ferràn VII esser intronitzat en sos legítims dominis l'any 1814, restant aixís terminades l'ignominiosa usurpació francesa i la magnífica epopeia espanyola.

Durant les lluites entre 'ls lliberals i realistes, en 1822, Ramonillo, que capitanejava una divisió que a Camarasa i altres poblacions cometé un terrible saqueig, prengué tambe la ciutat de Balaguer governada pel Baró de Carandolet, capità del batalló 6.e lleugers i de 80 soldats de cavall. Ramonillo reparà les fortificacions, residint a la plaça fins al 3 de novembre del mateix any en que hagué d'escapar-se, car no podia pas resistir a les forces del general Mina, que dirigia l'exèrcit lliberal, el qual entrà aquell dia mateix a la ciutat. Restà governada Bala-

(1) En l'arxiu Cor. Aragó—leg. 9—existeixen totes les lletres que ací son esmentades.

guer per la guarnició lliberal fins que 'l septembre següent ne surtí en ataçant-se una divisió francesa; però abans d'abandonar la ciutat volà una torre que hi havia prop del portal *del gel* i una altre mig enrunada de *l' Acampadó*.

A conseqüència de les ferotges revoltes anti-religioses de l'any 1835 i dels draconians decrets den Mendizàbal del següent reberen les comunitats regulars de Balaguer un colp mortal, essent dels primers en experimentar-lo els Franciscans que vivien en l'actual convent de Sant Francesc. Foragitats que 'n foren els 9 preberes, 3 llecs i 2 donats que formaven la mateixa comunitat (1), l'Estat se 'n apoderà i fou venut a un propietari de Balaguer. Actualment el tenen arrendat algunes families juntament amb l'horta que perteneixia als antics frares, mentres que 'l temple serveix de magatzem d'alfals i corral de bestia.

Les comunitats de Carmelites, Predicadors i Trinitaris desaparegueren per la mateixa causa que l'anterior i fins al present no s'han restablert a la nostra ciutat.

De la primera guerra carlina, que seguí a la mort del rei en Ferràn VII, poques són les noves que 'n trobem pertanyents a la nostra ciutat, i sols ens interessen un xic els moviments den Caragol a l'Urgell i del capità Guillaumet als voltants de la ciutat.

Respecte a les dos següent quelcom se pot recordar. Segons conta el Sr. Pirala (2), en l'any 1847 la companyia de Mossèn Benet Tristany aixecava nombroses partides en aquestes comarques per a defensar la causa del Comte de Montemolí. A la nostra ciutat, a Agramunt i altres poblacions d'importancia hi penetraren grans estols de carlins, si bé no era llarga llur estada, car ben prompte se 'n anaven cap a Lleyda. En Pavía a Calaf el dia 6 d'abril, més tard a Cervera i per tot el pla d'Ur-

(1) Cf. «Libro de Registro de la Provincia de Cataluña» (1830). Ms. de la Biblioteca de l'Universitat de Barcelona.

(2) «Historia contemporanea». Segunda parte de la guerra civil. Madrid, 1894, pàg. 402.

gell i ribera del Sió, especialment a Balaguer i Agramunt, contribuï d'una manera eficacíssima a dominar aquells moviments, perseguint a l'ensems an en Tristany, qui, havent caigut pres, fou conduit a Solsona ont els del Govern l'afusellaren el dia 17 de maig del mateix any 1847. La partida den Josep Borges, que s'alçà l'any següent, fou ràpidament vençuda.

El dia 4 d'octubre de 1869 intentaren els revolucionaris pendre la ciutat, però despres d'una renyidísima lluita, que durà de les onze del matí fins a les cinc de la matinada del dia següent, Balaguer conseguí poguer-los rebutjar tornant d'aquesta manera a la pau normal.

Durant la darrera guerra civil se presentà a la nostra població la partida d'Andreu Torres: era precisament la diada del Sant Crist de l'any 1873. El dia següent arribà un batalló de Lleyda amb dos peces d'artilleria que dirigia el coronel Gamir. Aquestes des de la placeta de Sant Domingo i la tropa des de aquest convent i altres punts sostingueren una vigorosa acció contre les forces de D. Carles, les quals amb no inferior valor ocupaven el castell i el pla del Sant Crist. Durà el combat de les dues de la tarde fins a les nou del matí següent, 11 de novembre; i per més que hi perdés la vida, davant la porta de l'església de Sant Domingo, l'esmentat coronel Gamir, mancantlos'hi als carlins els reforços que havien demanats an en Castells, hagueren d'abandonar la ciutat a les onze de la nit següent.

Com a complement de la part narrativa d'aquesta Historia podria referir els romiatges al Sant Crist, que tant gran contingent de persones portaren a Balaguer en els anys 1871 i 1900 presidits el primer per l'Exm. Dr. Josep Caixal i per l'Emm. Cardenal Casañas, el segon; hauria tambe de tocar un poc el conflicte que anys passats esdevingué entre les autoritats civil i eclesiàstica sobre el patrimoni del Santuari del Sant Crist i l'adjunt patronat, qüestió resolta per la saviesa, tàctica i diligència admirables de l'actual Prelat de la Diòcesis, Dr. Joàn Benlloch i Vivó, mitjantçant la concordia de 1908. Finalment caldría es-

mentar les grans inundacions causades per les aigües del Segre els dies 12, 21 i 22 d'octubre de 1907, de triste recordança, i la subsegüent visita del Rei i del Govern a la nostra afligida ciutat; però, com gairebé tots aquests esdeveniments estan en la memòria de tots els balaguerins, crec oportú no detenir-m'hi per a no allargar massa aquesta Història contra el propòsit que fins ací ha guiat ma ploma.

Pagesos dels voltants de Balaguer

Abans de terminar direm quelcom de l'estat actual de la població i de sos monuments. La Ciutat compta avui dia uns 5.000 habitants, poc çà poc lla; per lo tant en el decurs del segle XIX ha augmentat en un mil·ler la població, puix en 1800 no hi havia més de 4.000 ànimes. Per el nombre de sos ciutadans i de sa situació és actualment bastant important i una de les primeres poblacions de la Província. La horta regada pel Segre és verament magnífica, constituint la font de sa prosperitat; sos productes són canem, alfals, vi, oli i tota mena de fruites.

Balaguer és cap del partit judicial que comprèn els següents 59 ajuntaments: Ager, Agramunt, Albesa, Alfarràs, Algerri, Alguayre, Almenar, Alòs de Balaguer, Anya, Artesa de Segre, Avellanes, Balaguer, Baldomà, Barbens, Baronía de la Vansa, Belcaire, Bellmunt, Bellvís, Cabanabona, Camarasa, Castelló de Farfanya, Castellserà, Cubells, Doncell, Fontllonga, Foradada, Fuliola, Ibars de Noguera, Ibars d'Urgell, Linyola, Menàrguens, Mongay, Oliola, Os de Balaguer, Penelles, Portella, Preixens, Puigvert d'Agramunt, Santalinya, Santa María de Meyà, Tèrmens, Tornabous, Torrelameu, Tossal, Tragó, Tudela, Vallfogona, Vilanova de Meyà i Vilanova de Segrià, reuint entre tots uns 57.520 habitants.

També té aquesta parroquia de terme el títol d'arxiprestat, tenint sots la mateixa les següents: Camarasa, Albesa, Assentiu, Avellanes, Belcaire, Bellvís, Cubells amb la tenència de Torre de Fluvià, Fontllonga amb Massana, Gerp, Linyola, Llorenç, Menàrguens, Montgay, Pedrís, Poal amb la tenència dels Archs, Portella, Ràpita, Rubió, Santalinya, Tartareu, Tèrmens, Vallfogona, Vallvert i Vilanova de la Sal.

Per la comunicació de Balaguer és el terme del ferrocarril de via estreta que l'uneix amb Mollerusa i, mitjantçant aquesta vila, amb les capitals de la Província i del Principat. En quant a carreteres, a poca distancia de la ciutat passa la que va de Lleyda a la Seu d'Urgell i la d'aquesta a Tàrrega; se treballa amb activitat en terminar la d'aquesta població a Tremp, i probablement dintre poc temps serà continuada la que ha de comunicar Balaguer amb Tamarit.

En quanta la jurisdicció militar és cap de *Zona* amb Tinent Coronel i subordinats, i per la propietat hi resideix un Registrator, la qual plaça és de les més importants d'Espanya.

Ermoseja d'allò més a la població el gran Mercadal, plaça quadrada i ornada de voltes per les quatre cares, essent per sa grandaria de les primeres de Catalunya.

Existeixen aquí multituds d'institucions de beneficència, com, per exemple, escoles, germandats, sindicat agrícola, essent digne d'esment especial l'obra de l'Hospital.

Ja havem vist que en l'Edat Mitjana tenia Balaguer l'*Hospital dels pobres*, que en el decurs del temps desaparegué. L'actual fou instituit l'any 1480 amb bones entrades; més en el segle passat, per lo migrat dels recursos estava en molt males condicions; aquesta fou la causa de que l'Ajuntament cedís l'administració del mateix a les Religioses Carmelites de la Caritat, el dia 1 de Maig de 1846, en virtut del pacte firmat entre nostre municipi i la cèlebre fundadora de dit Institut, la Germana Joaquina de Vedruna de Mas (1). D'aquest moment ençà s'es vist dit Hospital i també les escoles que dirigeixen les esmentades Carmelites molt ben atesos amb general satisfacció.

Ademés de les Carmelites resideixen actualment en la ciutat dues altres comunitats de Religioses i dues de Religiosos. Els PP. de l'Escola Pia hi han continuat sens interrupció l'obra meritoria dos sigles enrera ací començada. Els Franciscans que, víctimes de les revolucions, se vegeren separats per espai de quasi cinquanta anys de la mateixa població, hi pogueren retornar en 1881, car el Sr. Bisbe, Dr. Casañas, els donà per residència el convent de Sant Domingo, on perseveren actualment. La Comunitat de Clarisses en el segle passat hagué de passar infinites angoixes i beure el càlzer d'amargor. Expulsada per l'exèrcit francès l'any 1810 pogué tornar al cap de sis anys a son monestir, alçat de les runes; però quatre anys més tard ne foren foragitades de la revolució. El 22 de novem-

(1) Els documents se trobaràn a Casa Ciutat. Depart. III estant P. n. 38.

bre de l'any següent, ço és 1823, hi entraren de nou, més fou ben curta la tranquil·litat de que pogueren fruir ja que, venint la guerra civil, hagueren de sortir de llur monestir per a habitar en una casa particular, ont hi residiren fins a l'any de 1845, en que 'ls hi cediren el convent de Sant Domingo, que 'ls hi fou permutat pel de Santa Teresa, mitjantçant les suplicacions de les Religioses i les instancies de l'Ajuntament, en virtut de reial decret d'Isabel II en maig de 1849. La mateixa corporació municipal, l'any 1853, després de la generosa cessió del convent de Sant Domingo al Sr. Bisbe, Dr. Caixal, pregava al mateix Prelat tingués a bé portar a bon fi la restauració del monestir del Sant Crist, que persistia en estat deplorable, i per a més conseguir-ho li representava ésser l'únic monestir que de Clarisses existia an aquest bisbat i li describia la fama de virtut que per tot arreu escampava la mateixa Comunitat. «No pararé hasta ver montada cerca el Santo Cristo una floreciente comunidad»(1), responia el Sr. Caixal; i realment l'any 1868 tingueren compliment aquestos desigs de la ciutat i de son Pastor.

Finalment el dia 9 de decembre de 1907, amb la protecció d'alguns generosos ciutadans, l'Institut de Religioses del Cor de Maria pogué establir una comunitat de sa propia Congregació que amb la vetlla continua dels malalts i per ses virtuts gaudeix de grans simpaties en la ciutat.

Per al culte té Balaguer 8 esglésies; ço és, Sant Josep (parroquia), Santa Maria, Sant Salvador, Sant Crist, Sant Domingo, Nostra Senyora del Miracle, la dels PP. Escolapis i la de l'Hospital; i algunes capelles dintre i fora els murs: Sant Jaume, Santa Ana, Sant Pere Màrtir, Nuestra Senyora de la Mercè, (Torre de Maluquer), Divina Pastora i Sant Miquel del Corp. De les esglésies és memorable per sa antiguitat la romànica de Sant Salvador (abans mesquita major dels moros, com ho deixem provat); però com a veritables obres d'art conserva Balaguer una ermosa joia en el temple de Santa Maria i en

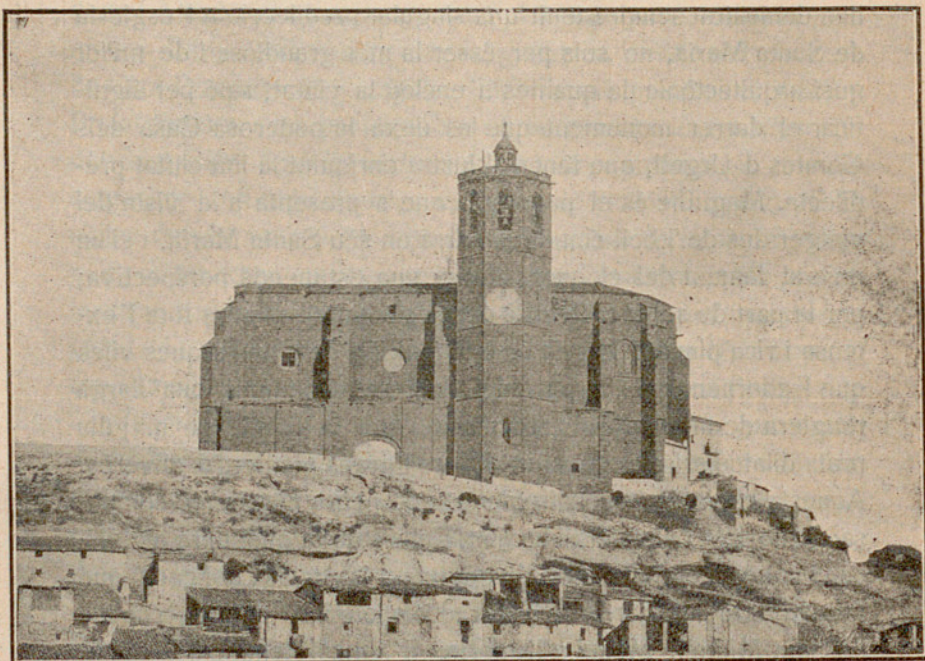
(1) Arxiu mun. Balaguer. Depart III estant. P. n. 39.

l'església i claustres de Sant Domingo, que constitueixen l'admiració dels que visiten aquestos monuments gòtics, els quals solzament se lamenten de que 'ls dos primers hagin estat desfigurats per l'argamassa, pel guix i per la pintura, essent com és la pedra descarnada el millor ornament de les grans obres artístiques.

Els habitants de Balaguer, escriu el Sr. Ferràn Timoneda (1), han demostrat sempre tenir una singular predilecció a l'església de Santa Maria, no sols per ésser la més grandiosa i de millor gust arquitectònic de quantes n'enclou la ciutat, sinó per significar el darrer monument que 'ns dexà la poderosa Casa dels Comtes d'Urgell, que tant s'il·lustrà enriquint la llur ciutat predilecta. Magnífic és el panorama que 's presenta a la vista del viatger des de 'l bell cim de la serra on sèu Santa Maria, i si un puja al damunt del cloquer admira una estupenda perspectiva; per la part de sol-ixent veurà desplegar-se a sos peus tota l'extensa i rica plana d'Urgell amb la multitud de pintoresques viles que l'adornen; per la part del nord se contempla una llarga renglera de montanyes gegantines i per la banda de mitj-dia prats dilatadíssims, extensos vinyars i grans planters d'oliveres. Aquesta església és construïda tota de pedra picada, se compon d'una sola i elevadíssima nau, l'absis de la qual mira al nord-est, i aquesta circumstància és deguda a la precisa obligació que tingueren al aixecar-la d'haver d'enclour 'hi l'antigua capella de Sant Miquel. Medeix l'interior d'aquest temple 310 palms de llargaria per 125 d'amplaria i 116 d'alt i està adornat de dotze capelles d'una alçaria de 58 palms, que encara semblen petites i no deixen de formar contrast amb l'elevació del temple. L'edifici és d'estil gòtic, com és natural, però no d'aquella majestuosa severitat que caracteritza les construccions del segle XIV, i en moltes coses, principalment en l'absis, que és pentagonal, sembla feta segons el model de Sant Domingo. Els arcs són

(1) Vegi's l'Album Històric, Pintoresch y Monumental de Lleyda y sa Província pàg. 139 i segs.

molt oberts i de poca monteia; i solzament una petita punta a la conjunció dels dos segments marca una lleugera aspiració a l'arc de punt d'ametlla. En les treballades arestes de la volta, que uneix un elegant rossetó, se veuen tallades amb delicadesa en petits escuts les armes del comte d'Urgell en Jaume d'Aragó, fill del rei Alfons III (IV), ço és, quatre barres i els jaquels

Esglesia de Santa Maria.

en or i negre, de la Casa d'Urgell. En els cinc departaments de l'absis hi ha sengles finestres gairebé tant altes com amples; l'ornamentació d'aquestes, lo mateix en la part interior que exterior, la forma un petit bocell, després unes escocies en degradació, separades unes d'altres per delicats filets que recorren el perfil de la finestra i s'uneixen en arc d'ojiva, i un petit ressalt de la mateixa motllura amb lleugers retocs. En els calats

de les finestres, lo mateix que en la columneta central que les sosté, desapareix per complert el bocell per a donar lloc sols a l'escocia. Lo mateix s'observa en totes les capelles del temple. En els intermitjos d'aquestes una gran motllura, composta també de filets i escocies amb un gros bocell o cilindre a cada banda, puja fins a l'arrenc de la volta del temple; allà una senzilla faixa, en forma de capitell, sembla trencar aquestes motllures, més les escocies continúen sobre de la mateixa fins al centre de la volta formant un arc de vistós efecte; però els bocellons a l'arrenc de la volta se despleguen inclinant-se per ambdós costats, com un manoll de palmes, seguint la volta i describint amb els altres bocellons un ermós enllaçat, amb un bonic rossetó a cada punt de juntura. Les portes d'aquest temple, lo mateix la que mira al sud-est que la que dóna vista a la ciutat, són molt senzilles; no aixís la del nord-est, que a simple vista se nota que pertany a altre segle i a un gust molt més culte; aquesta porta era la de l'antigua capella de Sant Miquel, (1) que va escloure's en la nova esglesia i pertany a un bon estil gòtic i són ben elegants sos ornaments. En l'angle de la testera, que mira al sud-est, s'alça una torre quadrada, que domina tot l'edifici; segueix l'interior una ben ideada escala de caragol amb son passamà de pedra i en lo més alt existeix una bona sala amb boniques finestres per on pren la llum. Adossada a l'esglesia i mirant a sol-ixent s'eleva la magestuosa torre de les campanes que's un octògon llis, sever, sens altres ornaments que tres senzilles faixes, que la divideixen en quatre parts, i l'ermós i ben tallat antepit que té en son terrat, encara que molt malmés. El graciós templet que corona el gegantí cloquer i sosté les campanes és obra moderna. Medeix tota la torre o cloquer uns 185 palms.

Aquesta grandiosa i elegant esglesia en la primera i terça guerres civils va ésser convertida en caserna i, esceptats alguns altars que foren traslladats a la moderna parroquial, fou entre-

(1) Album de Lleyda. pàg. 147, on se trovarà la descripció del temple.

gada tot a les flames; fins foren profanats els esquelets dels nobles que 's pensaren, en morint, descansar en aquelles tombes.

Després de servir de calaboc, finalment per la generositat dels bons balaguerins, protegits pel memorable Prelat Dr. Casañas i fins pel papa Lleo XIII, se pogué realitzar la restauració. El dia primer de setembre de 1883, després de més de quaranta anys d'abandó se donà altra vegada al culte amb solemníssima pompa presidida pel mateix Sr. Bisbe.

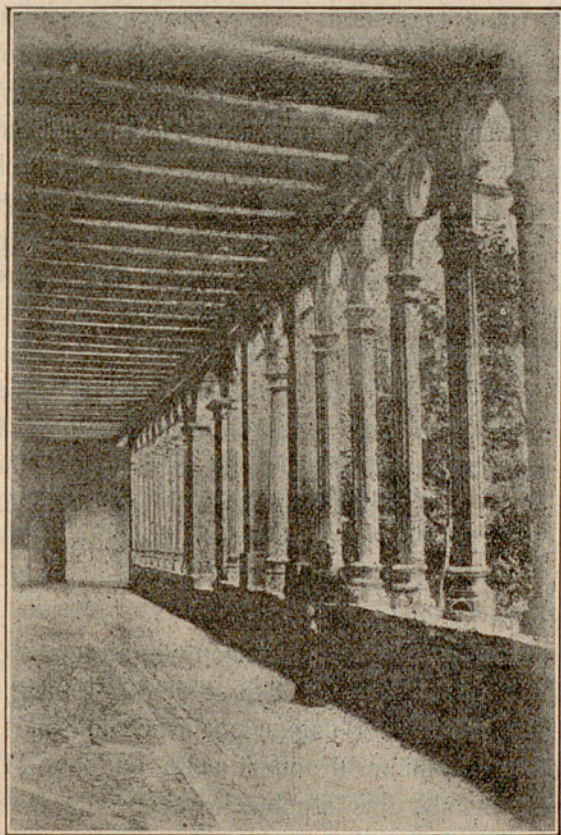
El dia primer de novembre de 1910 fou beneida solemnement la campana grossa costejada per subscripció popular iniciada per l'actual digníssim i benemèrit Rector-Arcipreste, Reverend Marc Comas.

Referent al convent de Sant Domingo, no'ns podem formar avui una idea de sa sumptuositat antiga, ja que 'ls desastres que ha sofert en ses centuries d'existència i les diferents modificacions que ha rebut li han fet perdre el caràcter d'altre temps. Formaven abans el convent, segons diu el Dr. Borràs (1), dos llargues i espaioses ales paral·leles que anaven de nord a mig-dia; en la primera, que mirava a sol-ixent, i en sa part baixa hi havia la cuina, refetor i altres oficines, i en la superior les habitacions dels Religiosos; en la segona ala la gran sala capitular, la biblioteca i altres dependències. Aquestes dues ales, que separaven una de l'altra uns 120 palms, formaven en l'interior un ermós claustre de columnes molt petites, humils, sense cap magnificència, i s'anomenava claustre del *Recolliment*, que subsistí fins a l'any 1754. De la segona ala de l'edifici arrencava una superba galeria, que s'unia formant un quadrat, medint quiscun de sos costats 125 palms: allà hi havia el segón claustre «de l'*Expansió*», obra primorosa d'art. Unida a les parets del segón claustre i corrent de sol-ixent a ponent en la part de mig-dia s'alçava la magnífica església gòtica d'uns 280 palms de llargaria per 100 d'amplaria (2).

(1) Ms. esmentat.

(2) Album de Lleyda pàg. 87.

Avui l'església està reduïda a unes dos terces parts mancant-hi dos capelles per banda, com ho prova l'evident desproporció entre l'amplada i llargaria, l'arc trencat de la fatxada i els escuts heràldics que encara se veuen al mur exterior del convent que dóna a la placeta. No obstant, tal com resta, pot

Una ala del claustre del convent de Sant Domingo

considerar-se com una joia artística; l'absis descriu un semipoligon de set cares, les tres del centre amb finestral; aquí i en les capelles s'hi troben els aristons. La volta és senzilla, guarda la forma de canó recte apuntat i dividida amb arcs transver-

sals sense creuatura ni tampoc claus; això i altres circumstàncies fan pensar amb el Dr. Barraquer (1) que la volta ha sofert alguna reconstrucció. Hi ha alguns capitells dels altars de bastant mèrit.

El chor es alt, sostingut per una volta ojival i ornat amb un cadirat que pertenyia al convent de Sant Francesc de Cervera.

La porta de l'església és d'estil renaixement amb frontó triangular. El claustre actual se pot considerar quadrat, ja que en la direcció de E. a O. medeix, incloses les galeries, 30 metres, i 31 en la perpendicular. Les columnes són gòtiques, graciosíssimes, formades de superfícies planes i curves col·locades en angles entrants i sortints, que descriuen els trilobats dels mateixos calats i s'apoiem en capitellats de forma elegant: tot confirma la creencia de que foren portats d'un altra part on no havien de sostenir tot un edifici; i realment, segons tradició, formaven aquestes columnes la galeria del palau dels Comtes d'Urgell. Es aquest claustre homogeneu i únic en sa classe, com ho fa notar l'esmentat arqueòlec Dr. Barraquer. En 1835 hi havia sarcòfacs en sos murs, i avui encara se veuen en dos pilans de les puntes escuts heràldics: n'hi ha alguns que porten les armes dels Comtes d'Urgell. Es el mateix escut gravat en dues làpides de l'altar del Sagrat Cor de Maria, antiga capella de Sant Pere Màrtir.

Tancada l'església i confiscat el convent en temps de la famosa desamortització, per reial decret de 30 de maig de 1845 fou aquest edifici cedit a Balaguer per a hospital, més, havent manat el comandant militar d'aquest cantó, en Josep M.ª Bofill, retirar tots els malalts dins la població a causa de les guerres, l'Ajuntament pogué obtenir autorització per a convertir dit convent en Casa de Caritat (2). A l'ensem el 11 de juny de 1849 la mateixa corporació municipal escrivia a l'Il·lustre Junta de

(1) «Las Casas de Religiosos» tom. II.

(2) Els documents comprovant aquestes i altres noves que's vulguin adquirir sobre la desamortització dels convents de Balaguer se trobaran en el nostre arxiu. Dep. III. Est. P. n. 39 i 40.

Beneficència invitant-la a la solemne apertura del espaiós temple de Sant Domingo, que tinguè lloc el 16 del mateix juny amb la celebració d'un ofici i cant del *Te Deum*. Quatre anys més tard el mateix Ajuntament cedía tot l'edifici al Bisbe, Dr. Caijal, que l'havia demanat per a Casa-Missió; però ja a l'any següent 1854, era declarada caducada aquesta donació i per ço destinat altre volta el convent a hospital per als atacats del mal colèric asiàtic. El 16 de febrer de 1856 la Junta Provincial de Vendes, responent a la sol·licitud de la nostra Junta Municipal de Beneficència, resolgué desestimar-la i manà procedir a la confiscació de dit convent en nom de l'Estat. Finalment el Govern el concedí a la Mitra d'Urgell.

Els primers Religiosos que l'habitaren de la desamortització ençà foren els PP. de la Companyia de Jesús, els quals, després de fer-hi notablès reparacions, l'hagueren d'abandonar amb motiu de la Revolució de 1868. Els actuals moradors, els Franciscans, conserven desde l'any 1881 com un tresor dit monestir i esglesia, record eloqüent de la passada grandesa de Balaguer i de la munificència dels antics Comtes.

Balaguer, doncs, amb aquestos monuments, i també amb els vestigis de son enderrocat castell i fortes muralles, manifesta encara son gloriós passat; i si bé és veritat que d'algunes centúries an aquesta part ha perdut molt son comtat esplendor, no obstant, si's realitzen alguns projectes que per a enriquir aquesta comarca són estat ideats, i recorren majestuosos per sa horta els trens del Noguera-Pallaresa i de Puigcerdà, sens dubte prosperarà l'estat material de la ciutat, mentres que les reformes promogudes amb tant entusiasme pel cor sempre magnànim de l'actual Prelat, Exm. Dr. Benlloch, tornaràn al santuari del Sant Crist sa antiga importància, i, mitjantçant aquesta, regnarà de nou en la nostra població aquell esperit eminentment cristià que tant ennoblí als avantpassats.

Presentat ja aquest treball a la Junta dels Jocs Florals abans de les festes del maig i juny de 1912, i, havent-se determinat donar-lo a l'estampa, crec oportú afegir a la present Historia una petita relació d'aquelles festes cívic-religioses que, amb motiu de la restauració del santuari del Sant Crist iniciada feliçment pel nostre Prelat, tingueren lloc en aquesta mateixa ciutat, ja que foren per a Balaguer un veritable aconteixement que no s'esborrarà jamai de nostra memòria.

No'm detindré en donar una notícia detallada de totes les festes, car seria açò tasca extensíssima; solzament senyalaré les principals, entre les que hem de comptar certament el gran romiatge i els Jocs Florals del 27 de maig, puix que ambdues funcions assoliren un èxit colossal i que superà les esperances dels més optimistes.

L'imponent pelegrinatge, que acoblà inhombrable gent, vinguda de tots indrets, fou presidit pels senyors Bisbes d'Urgell i Lleyda i Vicari Capitular de Tarragona, i se reuní en el Mercadal per a oir la gran Missa i escoltar als cinc predicadors que simultaniament havien de dirigir la paraula als fidels, ço és el Prelat Diocesà, el Sr. Rector, el Rvnd. Capalbo i els PP. Ramonet i Rovira, Guardià i Rector respectivament de les comunitats de Franciscans i Escolapis d'aquesta ciutat.

Els Jocs Florals, que foren celebrats a la nit d'aquell mateix dia en el pati de les Escoles Pies, convertit en elegantíssim saló, revestiren gran solemnitat i excitaren fort interès, puix entre les 120 composicions literàries i musicals que havien optat als premis s'hi trobaren firmes verament prestigioses.

Formaven el jurat literari l'Exm. Sr. Bisbe de la Diòcesis, en Joàn M. Guasch, Mestre en Gai Saber; el Dr. Jaume Viladrich, i els senyors Josep M.ª de Vila (1) i en Carles de Fortuny. El jurat de Música el constituïen en Francesc Gelambí i Mossèn

(1) Aprofito aquesta ocasió per a significar mon sincer agraïment al meu bon amic Sr. Josep M.ª Vila per l'interès que ha posat i per sos treballs esmerçats en l'impresió d'aquesta obra.

Nadal Puig. Secretari, n'era l'eximí poeta Mossèn Antòn Navarro.

Ademés del jurat, formaven la presidència el Sr. Alcalde, el Jutge de primera instància, Miquel Otal; el Tinent Coronel de la Zona, els diputats provincials senyors Lasala, Canela, Verni, Monsonís, Montú i Piñol, els regidors senyors Maluquer, Cabeceràn i Millà i el secretari del municipi, Sr. Vall.

Resultà premiat amb la Flor Natural el Mestre en Gai Saber, Eduard Girbau i Jaume, el qual l'oferí a la Reina de la festa, na Lionor Falcón Prevosti. L'englantina fou atribuïda a la poetisa na Remei Moliu d' Andreu, i la Viola la guanyà el dolçíssim Mestre en Llorenç Riber, Pbre.

Foren també llorejats el notable publicista en Valeri Serra Boldú; els Rnds. Angel Garriga, Rafel Nart i Primitiu Noró; en Joàn Aletons; Fra Domingo Ferrer Canós, Francescà; en Josep Iglesias; en Ramón Basegoda; en M. Giménez Catalàn; en Marí García; n'Emili Llobet i l'autor d'aquesta monografia.

Per llurs composicions musicals merequeren també els honors del certamen el Mestre Lambert i els Rnds. Marfany, Rué, Armandas i Ritort.

L'Assamblea d'Acció Catòlica del dijous, dia 30, despertà molt interès, no sols per la matèria de que 's tractava sinó també per l'il·lustració dels oradors que hi prengueren part, ço és els Rnds. PP. Joaquim Càlper, O. F. M., Gabriel Palau, S. J., Calassanç Rabaza, Sch. Pias, i M. Costa, C. M. F.

El dia primer de juny fou esmerçat en les festes del Soma-tèn, entitat reconstituïda en aquesta ciutat en novembre de l'any anterior, 1912, en presència del Capità General, Valerià Weyler. En aquell dia també beneí el Prelat el banderí del batalló infantil calassanci.

Per fi les funcions del darrer dia de l'octavari, que costejaren SS. MM. el rei Alfons XIII i la reina Victoria Eugènia, foren solemníssimament celebrades, causant màgic efecte l'il·luminació del temple del Sant Crist, que feia brillar extraordinàriament l'ermosura de la Santa Imatge i camaril, que per

l'eminent artista en Joàn Cuyàs acabaven d'esser restituits a son estat primitiu, mitjantçant l'iniciativa de! nostre zelós Pastor i la pietat generosa de la Sra. Ana Jover de Girona.

Les proves d'amor que envers la nostra ciutat té donades l'Exm. Dr. Benlloch, contribuint a la restauració del nostre Santuari i, a l'ensem procurant lluiment i prosperitat material de la ciutat amb l'espaiós camí del Sant Crist, en el que s'hi construeix àdhuc un artístic *Via-Cruis*, mereixien l'agraïment del poble balaguerí, i realment s'és aquest magníficament manifestat en dos actes, que si són petits en comparació del cor grandios de nostre Prelat, no obstant no han pogut menys d'emocionar-lo, car si l'esperit de l'actual Príncep d'Andorra és immens en iniciatives i inagotable en actes sobirans, és també digne d'admiració per sa humilitat apostòlica i paternal tendresa.

El dia 2 de juny de 1912 se descobria solemnement en el mur del Santuari, que mira al mig-dia, una làpida de marbre en la qual estàn gravades aquestes paraules «Balaguer. Testimonio de gratitud al Dr. Benlloch, Obispo de Urgel y Príncipe Soberano de Andorra, Junio 1912». Es el sentiment cristià agrait a son Pastor.

En les festes de maig d'aquest any, en mig de selecta representació de totes les classes de la ciutat, l'arcalde, senyor Campo, notificava a nostre Pastor que l'Ajuntament de Balaguer l'havia condecorat amb el títol de fill adoptiu, i més tard li era oferta l'acta de la sessió, gravada en artística placa. Es el sentiment patriòtic dels balaguerins reconeguts a son benefactor, del qual conservaràn eterna recordança.

An aquest excel·lent Prelat i també a la noble ciutat de Balaguer, en la qual acaba de passar-hi tants anys i que tal vegada no veuré més, des de la Ciutat Eterna trasmet sa coral salutació

L' Autor.

Romiatge al Sant Crist de Balaguer (1912).

